
Sieci neuronowe dla początkujących w Pythonie: wykłady w Jupyter Book

Wojciech Broniowski

12 kwi 2022

1	Wstęp	3
1.1	Cel wykładu	3
1.2	Inspiracja biologiczna	4
1.3	Sieci feed-forward	5
1.4	Dlaczego Python	6
2	Neuron MCP	9
2.1	Definicja	9
2.2	Neuron MCP w Pythonie	11
2.3	Funkcje logiczne	14
2.4	Ćwiczenia	17
3	Modele pamięci	19
3.1	Pamięć skojarzeniowa (heteroasocjacyjna)	19
3.2	Pamięć autoasocjatywna	24
3.3	Ćwiczenia	26
4	Perceptron	29
4.1	Uczenie nadzorowane	29
4.2	Perceptron jako klasyfikator binarny	30
4.3	Algorytm perceptronu	33
4.4	Ćwiczenia	37
5	Więcej warstw	39
5.1	Dwie warstwy neuronów	39
5.2	Trzy lub więcej warstw neuronów	40
5.3	Feed forward w Pythonie	41
5.4	Wizualizacja	45
5.5	Klasyfikator z trzema warstwami neuronów	46
5.6	Ćwiczenia	48
6	Propagacja wsteczna	49
6.1	Minimalizacja błędu	49
6.2	Ciągła funkcja aktywacji	59
6.3	Najstromejszy spadek	64
6.4	Algorytm propagacji wstecznej (backprop)	66
6.5	Przykład z kołem	69
6.6	Ogólne uwagi	72
6.7	Ćwiczenia	72
7	Interpolacja	75

7.1	Symulowane dane	75
7.2	Interpolacja z pomocą ANN	76
7.3	Ćwiczenia	80
8	Rectification	81
8.1	Interpolation with ReLU	83
8.2	Classifiers with rectification	84
8.3	Exercises	85
9	Unsupervised learning	87
9.1	Clusters of points	88
9.2	Voronoi areas	89
9.3	Naive clusterization	90
9.4	Clustering scale	94
9.5	Interpretation via neural networks	97
9.6	Exercises	100
10	Self Organizing Maps	101
10.1	Kohonen's algorithm	102
10.2	U -matrix	109
10.3	Mapping 2-dim. data into a 2-dim. grid	114
10.4	Topology	115
10.5	Lateral inhibition	119
10.6	Exercises	122
11	Concluding remarks	123
11.1	Acknowledgments	123
12	Dodatki	125
12.1	Jak uruchamiać kody książki	125
12.2	Pakiet neural	125
12.3	Jak cytować	136
	Bibliografia	137

Wojciech Broniowski

Niniejsze wykłady były pierwotnie prowadzone dla studentów inżynierii danych na Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach i dla Krakowskiej Szkoły Interdyscyplinarnych Studiów Doktoranckich. Wyjaśniają bardzo podstawowe koncepcje sieci neuronowych na najbardziej przystępnym poziomie, wymagając od studenta jedynie bardzo podstawowej znajomości Pythona, a właściwie dowolnego języka programowania. W trosce o prostotę, kod dla różnych algorytmów sieci neuronowych pisany jest od podstaw, tj. bez użycia dedykowanych bibliotek wyższego poziomu. W ten sposób można dokładnie prześledzić wszystkie etapy programowania.

Zwiężłość

Tekst jest zwięzły (wydruk pdf ma ~130 stron wraz z załącznikami), więc pilny student może ukończyć kurs w kilka popołudni!

Linki

- Jupyter Book: https://bronwojtek.github.io/nn_polish/docs/index.html

Pierwotna angielska wersja książki:

- Jupyter Book: <https://bronwojtek.github.io/neuralnets-in-raw-python/docs/index.html>
 - pdf i kody: www.ifj.edu.pl/~broniows/nn lub www.ujk.edu.pl/~broniows/nn
-

Jak uruchamiać kody w książce

Główną zaletą książek wykonywalnych jest to, że czytelnik może cieszyć się z samodzielnego uruchamiania kodów źródłowych, modyfikowania ich, czy zabawy z parametrami. Nie jest potrzebne pobieranie, instalacja ani konfiguracja. Po prostu przejdź do

https://bronwojtek.github.io/nn_polish/docs/index.html,

w menu po lewej stronie wybierz dowolny rozdział poniżej Wstępu, kliknij ikonę „rakiety” w prawym górnym rogu ekranu i wybierz „Colab” lub „Binder”. Po pewnym czasie inicjalizacji (za pierwszym razem dla Bindera trwa to dość długo) można uruchomić notebook.

Dla wykonywania lokalnego, kody dla każdego rozdziału w postaci notebooków Jupytera można pobrać klikając ikonę „strzałki w dół” w prawym górnym rogu ekranu. Pełen zestaw plików jest również dostępny z linków podanych powyżej.

Dodatek *Jak uruchamiać kody książki* wyjaśnia, jak postępować przy lokalnym wykonywaniu programów.

Książka wykonywalna, utworzona przez oprogramowanie Jupyter Book 2.0, będące częścią ExecutableBookProject.

1.1 Cel wykładu

Celem kursu jest wyłożenie podstaw wszechobecnych sieci neuronowych z pomocą Pythona [Bar16, Gut16, Mat19]. Zarówno kluczowe pojęcia sieci neuronowych, jak i programy ilustrujące są wyjaśniane na bardzo podstawowym poziomie, niemal „licealnym”. Kody, bardzo proste, zostały szczegółowo opisane. Ponadto są utworzone bez użycia specjalistycznych bibliotek wyższego poziomu dla sieci neuronowych, co pomaga w lepszym zrozumieniu przedstawionych algorytmów i pokazuje, jak programować je od podstaw.

Dla kogo jest ta książka?

Czytelnik może być zupełnym nowicjuszem, tylko w niewielkim stopniu zaznajomionym z Pythonem (a właściwie każdym innym językiem programowania) i Jupyterem.

Materiał obejmuje takie klasyczne zagadnienia, jak perceptron i jego najprostsze zastosowania, nadzorowane uczenie z propagacją wsteczną do klasyfikacji danych, uczenie nienadzorowane i klasteryzacja, sieci samoorganizujące się Kohonena oraz sieci Hopfielda ze sprzężeniem zwrotnym. Ma to na celu przygotowanie niezbędnego gruntu dla najnowszych i aktualnych postępów (nie omówionych tutaj) w sieciach neuronowych, takich jak uczenie głębokie, sieci konwolucyjne, sieci rekurencyjne, generatywne sieci przeciwników, uczenie ze wzmacnianiem itp.

W trakcie kursu nowicjuszom zostanie delikatnie przemycone kilka podstawowych programów w Pythonie. W kodach znajdują się objaśnienia i komentarze.

Ćwiczenia

Na końcu każdego rozdziału proponujemy kilka ćwiczeń, których celem jest zapoznanie czytelnika z poruszonymi tematami i kodami. Większość ćwiczeń polega na prostych modyfikacjach/rozszerzeniach odpowiednich fragmentów materiału wykładowego.

Literatura

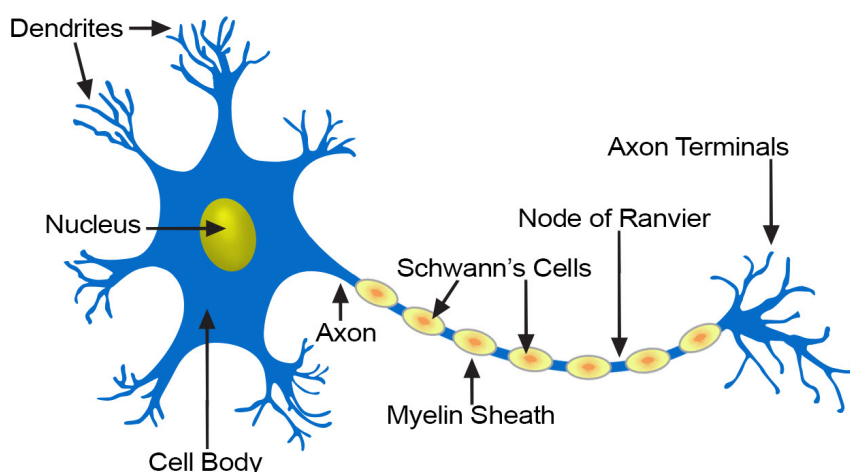
Podręczników i notatek do wykładów poświęconych zagadnieniom poruszonym na tym kursie jest niezliczona ilość, stąd autor nie będzie próbował przedstawiać nawet niepełnego spisu literatury. Przytaczamy tylko pozycje, na które może spojrzeć bardziej zainteresowany czytelnik.

Z prostotą jako drogowskazem, wybór tematów był inspirowany szczegółowymi wykładami Daniela Kerstena w programie Mathematica, z internetowej książki Raula Rojasa (dostępna również w wersji drukowanej [FR13]) oraz z punktu widzenia fizyków (jak ja!) z [MullerRS12].

1.2 Inspiracja biologiczna

Inspiracją do opracowania matematycznych modeli obliczeniowych omawianych w tym kursie jest struktura biologiczna naszego układu nerwowego [KSJ+12]. Centralny układ nerwowy (mózg) zawiera ogromną liczbę ($\sim 10^{11}$) neuronów, które można postrzegać jako maleńkie elementarne procesory. Otrzymują one sygnał poprzez **dendryty**, a jeśli jest on wystarczająco silny, jądro decyduje (obliczenie jest wykonane tutaj!) „wysstrzelić” sygnał wyjściowy wzdłuż **aksonu**, gdzie jest on następnie przekazywany przez zakończenia aksonów do dendrytów innych neuronów. Połączenia aksonowo-dendryczne (połączenia **synaptyczne**) mogą być słabe lub silne, modyfikując przekazywany bodziec. Co więcej, siła połączeń synaptycznych może się zmieniać w czasie (reguła **Hebba** mówi nam, że połączenia stają się silniejsze, jeśli są używane wielokrotnie). W tym sensie neuron jest „programowalny”.

Structure of a Typical Neuron

Rys. 1.1: Biologiczny neuron (<https://training.seer.cancer.gov/anatomy/nervous/tissue.html>).

Możemy zadać sobie pytanie, czy liczbę neuronów w mózgu rzeczywiście należy określać jako tak „ogromną”, jak się zwykle twierdzi. Porównajmy to do urządzeń obliczeniowych z układami pamięci. Liczba neuronów 10^{11} z grubsza odpowiada liczbie tranzystorów w chipie pamięci o pojemności 10 GB, co nie robi na nas specjalnego wrażenia, skoro w dzisiejszych czasach możemy kupić takie urządzenie za około 2\$.

Co więcej, prędkość przemieszczania się impulsów nerwowych, która jest wynikiem procesów elektrochemicznych, również nie jest imponująca. Najszybsze sygnały, takie jak te związane z pobudzaniem mięśni, przemieszczają się z prędkością do 120 m/s (osłonki mielinowe są niezbędne do ich osiągnięcia). Sygnały dotykowe osiągają około 80m/s, podczas gdy ból jest przenoszony ze stosunkowo bardzo małymi prędkościami 0,6m/s. To dlatego kiedy upuszczasz młotek na palec u nogi, czujesz to natychmiast, ale ból dociera do mózgu z opóźnieniem ~ 1 s, ponieważ musi pokonać odległość $\sim 1,5$ m. Z drugiej strony, w urządzeniach elektronicznych sygnał przemieszcza się w przewodach z prędkością rzędu prędkości światła, $\sim 300000\text{km/s} = 3 \times 10^8\text{m/s}$!

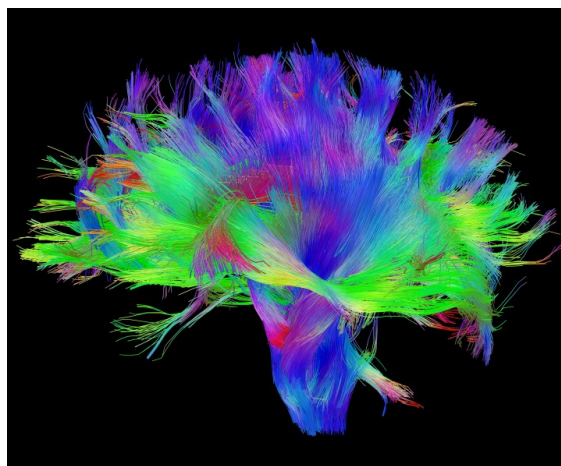
W przypadku ludzi średni **czas reakcji** wynosi 0,25 s na bodziec wizualny, 0,17 s na bodziec dźwiękowy i 0,15 s na dotyk. W ten sposób ustawienie progowego czasu dla falstartu w sprintach na 0,1 s jest bezpiecznie poniżej możliwej reakcji biegacza. Są to niezwykle powolne reakcje w porównaniu z odpowiedziami elektronicznymi.

Na podstawie zużycia energii przez mózg można oszacować, że neuron kory mózgowej **odpala** średnio raz na 6 sekund. Jest też mało prawdopodobne, aby przeciętny neuron odpalał częściej niż raz na sekundę. Pomnożenie tej szybkości wyzwalania przez liczbę wszystkich neuronów korowych, $\sim 1.6 \times 10^{10}$, daje około 3×10^9 wyładowań/s w korze, czyli 3GHz. To jest częstotliwość This aktowania typowego chipa procesora! Jeśli więc odpalanie neuronu utożsamiać z elementarnym obliczeniem, to tak określona moc mózgu jest z grubsza porównywalna z mocą standardowego

procesora komputerowego.

Powyższe fakty wskazują, że z punktu widzenia naiwnych porównań z chipami krzemowymi ludzki mózg nie jest niczym szczególnym. Co zatem daje nam nasze wyjątkowe zdolności: niesłychanie wydajne rozpoznawanie wzorców wizualnych i dźwiękowych, myślenie, świadomość, intuicję, wyobraźnię? Odpowiedź wiąże się z niesamowicie rozbudowaną architekturą mózgu, w której każdy neuron (jednostka procesora) jest połączony poprzez synapsy średnio aż z 10000 (!) innych neuronów. Ta cecha sprawia, że jest ona radykalnie inna i znacznie bardziej skomplikowana niż architektura składająca się z jednostki sterującej, procesora i pamięci w naszych komputerach (architektura *maszyny von Neumanna*). Tam liczba połączeń jest rzędu liczby bitów pamięci, natomiast w ludzkim mózgu jest około 10^{15} połączeń synaptycznych. Jak wspomniano, połączenia można „zaprogramować”, aby były silniejsze lub słabsze. Jeśli, dla prostego oszacowania, przybliżylibyśmy siłę połączenia tylko przez dwa stany synapsy, 0 lub 1, to całkowita liczba konfiguracji kombinatorycznych takiego systemu wynosiłaby $2^{10^{15}}$ - „hiper-ogromna” liczba. Większość takich konfiguracji, oczywiście, nigdy nie jest realizowana w praktyce, niemniej jednak liczba możliwych stanów konfiguracyjnych mózgu lub „programów”, które może on realizować, jest naprawdę ogromna.

W ostatnich latach, wraz z rozwojem potężnych technik obrazowania, możliwe stało się mapowanie połączeń w mózgu z niespotykaną dotąd rozdzielczością, gdzie widoczne są pojedyncze wiązki nerwów. Wysiłki te są częścią [Projekt Human Connectome] (<http://www.humanconnectomeproject.org>), którego ostatecznym celem jest dokładne odwzorowanie architektury ludzkiego mózgu. W przypadku znacznie prostszej muszki owocowej, *projekt drosophila connectome* jest bardzo zaawansowany.

Rys. 1.2: Architektura mózgu włókna istoty białej (z projektu Human Connectome [humanconnectomeproject.org](http://www.humanconnectomeproject.org))

Ważne: Cecha „ogromnej łączności”, z miriadami neuronów służących jako równoległe procesory elementarne, sprawia, że mózg jest zupełnie innym urządzeniem obliczeniowym niż *maszyna von Neumanna* (tj. nasze codzienne komputery).

1.3 Sieci feed-forward

Neurofizjologiczne badania mózgu dostarczają ważnych wskazówek dla modeli matematycznych stosowanych w sztucznych sieciach neuronowych (ANN). I odwrotnie, postępy w algorytmice ANN często przybliżają nas do zrozumienia, jak faktycznie może działać nasz „komputer mózgowy”!

Najprostsze sieci ANN to tak zwane sieci **feed forward**, zilustrowane w Rys. 1.3. Składają się one z warstwy **wejściowej** (czarne kropki), która reprezentuje tylko dane cyfrowe, oraz warstw neuronów (kolorowych kropek). Liczba neuronów w każdej warstwie może być różna. Złożoność sieci i zadań, które może ona realizować, rośnie rzecz jasna wraz z liczbą warstw i liczbą neuronów.

W dalszej części tego rozdziału podamy, w dość skondensowanej postaci, kilka ważnych definicji:

Sieci z jedną warstwą neuronów nazywane są sieciami **jednowarstwowymi**. Ostatnia warstwa (jasnoniebieskie kropki) nazywana jest **warstwą wyjściową**. W sieciach wielowarstwowch (więcej niż jedna warstwa neuronowa) war-

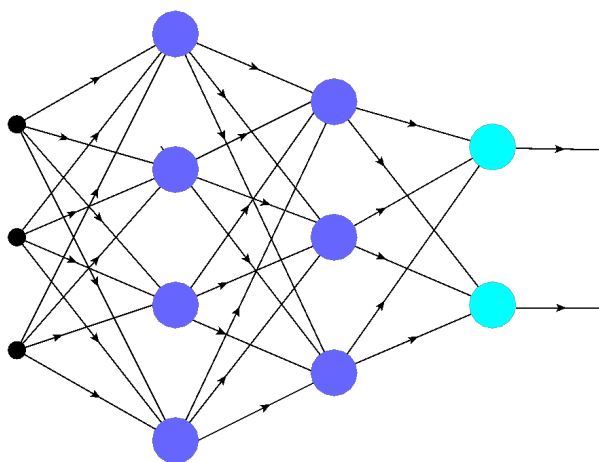
stwy neuronowe poprzedzające warstwę wyjściową (fioletowe kropki) nazywane są **warstwami pośrednimi**. Jeśli liczba warstw jest duża (np. 64, 128, ...), mamy do czynienia ze stosowanymi od niedawna „przełomowymi” **głębokimi sieciami**.

Neurony w różnych warstwach nie muszą działać w ten sam sposób, w szczególności neurony wyjściowe mogą zachowywać się inaczej niż pośrednie.

Sygnał z wejścia wędruje po wskazanych strzałkami łączach (krawędziach, połączeniach synaptycznych) do neuronów w kolejnych warstwach. W sieciach typu feed-forward, jak ta na [Rys. 1.3](#), sygnał może poruszać się tylko do przodu (na rysunku od lewej do prawej): od wejścia do pierwszej warstwy neuronowej, od pierwszej do drugiej, i tak dalej, aż do osiągnięcia wyjścia. Nie jest dozwolone cofanie się do poprzednich warstw ani równoległa propagacja pomiędzy neuronami tej samej warstwy. Byłaby to wówczas sieć z **powracaniem**, o czym nieco mówimy w rozdziale [Lateral inhibition](#).

Jak szczegółowo opisujemy w kolejnych rozdziałach, wędrujący sygnał jest odpowiednio **przetwarzany** przez neurony, stąd urządzenie wykonuje obliczenia: wejście jest przekształcane w wyjście.

W przykładowej sieci [Rys. 1.3](#) każdy neuron z poprzedniej warstwy jest połączony z każdym neuronem w następnej warstwie. Takie sieci ANN są nazywane **w pełni połączonymi**.

Rys. 1.3: Przykładowa, w pełni połączona sztuczna sieć neuronowa typu feed-forward. Kolorowe plamy reprezentują neurony, a krawędzie wskazują połączenia synaptyczne. Sygnał rozchodzi się od wejścia (czarna kropki), przez neurony w kolejnych warstwach pośrednich (ukrytych) (fioletowe kropki), do warstwy wyjściowej (jasnoniebieskie kropki). Siła połączeń jest kontrolowana przez wagi (hiperparametry) przypisane do krawędzi.

Jak omówimy bardziej szczegółowo później, każda krawędź (połączenie synaptyczne) w sieci ma pewną „siłę” opisaną liczbą o nazwie **waga** (wagi są również określane jako **hiperparametry**). Nawet bardzo małe w pełni połączone sieci, takie jak ta z [Rys. 1.3](#), mają bardzo wiele połączeń (tutaj 30), stąd zawierają dużo hiperparametrów. Tak więc, choć czasami wyglądają niewinnie, ANN są w rzeczywistości bardzo złożonymi systemami wieloparametrycznymi. Co więcej, kluczową cechą jest tutaj nieliniowość odpowiedzi neuronów, co omawiamy w kolejnym rozdziale [Neuron MCP](#).

1.4 Dlaczego Python

Wybór języka [Python](#) dla prościutkich kodów tego kursu prawie nie wymaga wyjaśnienia. Zacytujmy tylko [Tima Petersa](#):

- Piękne jest lepsze niż brzydkie.
- Jawne jest lepsze niż niejawne.
- Proste jest lepsze niż złożone.
- Złożone jest lepsze niż skomplikowane.
- Liczy się czytelność.

Według [SlashData](#), na świecie jest obecnie ponad 10 milionów programistów używających Pythona, zaraz po języku JavaScript (~14 milionów). W szczególności Python okazuje się bardzo praktyczny w zastosowaniach do sieci ANN.

1.4.1 Importowane pakiety

W trakcie tego kursu używamy kilku standardowych pakietów bibliotecznych Pythona do obliczeń numerycznych, wykresów itp. Jak podkreśliliśmy, nie korzystamy z żadnych bibliotek specjalnie dedykowanych sieciom neuronowym. Notebook każdego wykładu zaczyna się od zaimportowania niektórych z tych bibliotek:

```
import numpy as np          # numerical
import statistics as st     # statistics
import matplotlib.pyplot as plt # plotting
import matplotlib as mpl    # plotting
import matplotlib.cm as cm  # contour plots

from mpl_toolkits.mplot3d.axes3d import Axes3D # 3D plots
from IPython.display import display, Image, HTML # display imported graphics
```

neural package

Tworzone podczas tego kursu funkcje, które są później wielokrotnie używane, są umieszczane w pakiecie prywatnej biblioteki **neural**, opisanym w załączniku *Pakiet neural*.

Celem kompatybilności z środowiskiem Google Colab, pakiet **neural** importowany jest z repozytorium w następujący sposób:

```
import os.path

isdir = os.path.isdir('lib_nn') # check whether 'lib_nn' exists

if not isdir:
    !git clone https://github.com/bronwojtek/lib_nn.git # cloning the library from
    ↪github

import sys
sys.path.append('./lib_nn')

from neural import * # importing my library package
```

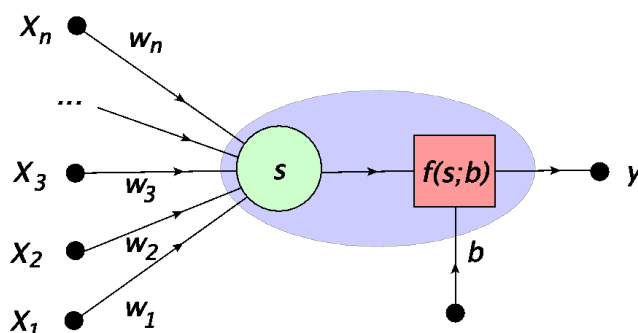
Więcej informacji można znaleźć w dodatku *Pakiet neural*.

Informacja: Dla zwięzłości prezentacji, niektóre zbędne (np. import bibliotek) lub nieistotne fragmenty kodu są obecne tylko w notebookach Jupytera (do pobrania) i nie są ukazywane w książce. Dzięki temu tekst jest krótszy i czytelny.

2.1 Definicja

Potrzebujemy podstawowego składnika ANN: sztucznego neuronu. Pierwszy model matematyczny pochodzi od Warrena McCullocha i Waltera Pittsa (MCP)[MP43], którzy zaproponowali go w 1942 roku, a więc na samym początku ery komputerów elektronicznych podczas II wojny światowej. Neuron MCP przedstawiony na Rys. 2.1 jest podstawowym składnikiem wszystkich ANN omawianych w tym kursie. Jest zbudowany na bardzo prostych ogólnych zasadach, inspirowanych przez neuron biologiczny:

- Sygnał wchodzi do jądra przez dendryty z innych neuronów.
- Połączenie synaptyczne dla każdego dendrytu może mieć inną (i regulowaną) siłę (wagę).
- W jądrze sygnał ważony ze wszystkich dendrytów jest sumowany i oznaczony jako s .
- Jeżeli sygnał s jest silniejszy niż pewien zadany próg, to neuron odpala sygnał wzdłuż aksonu, w przeciwnym przypadku pozostaje pasywny.
- W najprostszej realizacji, siła odpalanego sygnału ma tylko dwa możliwe poziomy: włączony lub wyłączony, tj. 1 lub 0. Nie są potrzebne wartości pośrednie.
- Akson łączy się z dendrytami innych neuronów, przekazując im swój sygnał.

Rys. 2.1: Neuron MCP: x_i oznaczają wejście, w_i wagi, s zsumowany sygnał, b próg, a $f(s;b)$ reprezentuje funkcję aktywacji, dającą wyjście $y = f(s;b)$. Niebieski owal otacza cały neuron, jak np. w notacji Rys. 1.3.

Przekładając to na matematyczną receptę, przypisuje się komórkom wejściowym liczby x_1, x_2, \dots, x_n (punkt danych wejściowych). Siła połączeń synaptycznych jest kontrolowana przez **wagi** w_i . Następnie łączny sygnał jest zdefinio-

wany jako suma ważona

$$s = \sum_{i=1}^n x_i w_i.$$

Sygnał staje się argumentem **funkcji aktywacji**, która w najprostszym przypadku przybiera postać funkcji schodkowej

$$f(s; b) = \begin{cases} 1 & \text{dla } s \geq b \\ 0 & \text{dla } s < b \end{cases}$$

Gdy łączny sygnał s jest większy niż próg b , jądro odpala. tj. sygnał idący wzdłuż aksonu wynosi 1. W przeciwnym przypadku wartość generowanego sygnału wynosi 0 (brak odpalenia). Właśnie tego potrzebujemy, aby naśladować biologiczny prototyp!

Istnieje wygodna konwencja, która jest często używana. Zamiast oddzielać próg od danych wejściowych, możemy traktować te liczby równoważny sposób. Warunek odpalenia może być trywialnie przekształcony jako

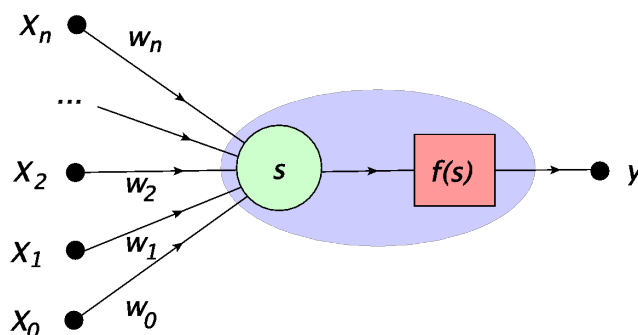
$$s \geq b \rightarrow s - b \geq 0 \rightarrow \sum_{i=1}^n x_i w_i - b \geq 0 \rightarrow \sum_{i=1}^n x_i w_i + x_0 w_0 \geq 0 \rightarrow \sum_{i=0}^n x_i w_i \geq 0,$$

gdzie $x_0 = 1$ i $w_0 = -b$. Innymi słowy, możemy traktować próg jako wagę na krawędzi połączonej z dodatkową komórką z wejściem zawsze ustawionym na 1. Ta notacja jest pokazana na Rys. 2.2. Teraz funkcja aktywacji wynosi po prostu

$$f(s) = \begin{cases} 1 & \text{for } s \geq 0 \\ 0 & \text{for } s < 0 \end{cases}, \quad (2.1)$$

ze wskaźnikiem sumowania w s zaczynającym się 0:

$$s = \sum_{i=0}^n x_i w_i = x_0 w_0 + x_1 w_1 + \dots + x_n w_n. \quad (2.2)$$

Rys. 2.2: Alternatywna, bardziej jednorodna reprezentacja neuronu MCP, z $x_0 = 1$ i $w_0 = -b$.

Wagi $w_0 = -b, w_1, \dots, w_n$ są ogólnie określane jako **hiperparametry**. Określają one funkcjonalność neuronu MCP i mogą ulegać zmianie podczas procesu uczenia się (trenowania) sieci (patrz kolejne rozdziały). Natomiast są one ustalone podczas używania już wytrenowanej sieci na określonej próbce danych wejściowych.

Ważne: Istotną właściwością neuronów w ANN jest **nieliniowość** funkcji aktywacji. Bez tej cechy neuron MCP reprezentowałby po prostu iloczyn skalarny, a (wielowarstwowe) sieci feed-forward sprowadzałyby się do trywialnego mnożenia macierzy.

2.2 Neuron MCP w Pythonie

Zaimplementujemy teraz model matematyczny neuronu MCP w Pythonie. Rzecz jasna, potrzebujemy tablic (wektorów), które są reprezentowane jako

```
x = [1, 3, 7]
w = [1, 1, 2.5]
x
```

```
[1, 3, 7]
```

i (co ważne) są indeksowane począwszy od 0, np.

```
x[0]
```

```
1
```

Zauważ, że wypisanie nazwy zmiennej na końcu komórki powoduje wydrukowanie jej zawartości.

Funkcje biblioteczne numpy mają przedrostek **np**, który jest aliasem podanym podczas importu. Funkcje te działają *dystrybucyjnie* na tablice, np.

```
np.sin(x)
```

```
array([0.84147098, 0.14112001, 0.6569866 ])
```

co jest bardzo wygodną własnością przy programowaniu. Mamy też do dyspozycji iloczyn skalarny $x \cdot w = \sum_i x_i w_i$, którego używamy do określenia sygnału s wchodzącego do neuronu MCP:

```
np.dot(x, w)
```

```
21.5
```

Następnie musimy zdefiniować funkcję aktywacji neuronu, która w najprostszej postaci jest funkcją schodkową (2.1):

```
def step(s):          # step function (in the neural library)
    if s > 0:          # condition satisfied
        return 1
    else:              # otherwise
        return 0
```

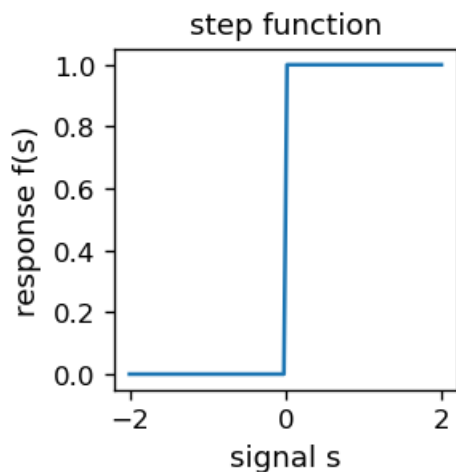
Funkcja znajduje się też a pakiecie **neural**, zob. [dodatek](#). Dla wzrokowców, wykres funkcji schodkowej jest następujący:

```
plt.figure(figsize=(2.3,2.3),dpi=120) # set the size and resolution of the figure

s = np.linspace(-2, 2, 100)          # array of 100+1 equally spaced points in [-2, 2]
fs = [step(z) for z in s]             # corresponding array of function values

plt.xlabel('signal s',fontsize=11)    # axes labels
plt.ylabel('response f(s)',fontsize=11)
plt.title('step function',fontsize=11) # plot title

plt.plot(s, fs)
plt.show()
```


Ponieważ z definicji $x_0 = 1$, nie chcemy przekazywać tej wartości w argumentach funkcji modelujących neuron MCP. Będziemy zatem dodawać $x_0 = 1$ na początku danych wejściowych, jak w tym przykładzie:

```
x=[5,7]
np.insert(x,0,1) # insert 1 in x at position 0
```

```
array([1, 5, 7])
```

Jesteśmy teraz gotowi by zdefiniować *neuron MCP*:

```
def neuron(x,w,f=step): # (in the neural library)
    """
    MCP neuron

    x: array of inputs [x1, x2,...,xn]
    w: array of weights [w0, w1, w2,...,wn]
    f: activation function, with step as default

    return: signal=weighted sum w0 + x1 w1 + x2 w2 +...+ xn wn = x.w
    """
    return f(np.dot(np.insert(x,0,1),w)) # insert x0=1 into x, output f(x.w)
```

Starannie umieszczamy stosowne komentarze w potrójnych cudzysłowach, aby w razie potrzeby móc uzyskać pomoc:

```
help(neuron)
```

```
Help on function neuron in module __main__:

neuron(x, w, f=<function step at 0x7fe94a7f8670>)
    MCP neuron

    x: array of inputs [x1, x2,...,xn]
    w: array of weights [w0, w1, w2,...,wn]
    f: activation function, with step as default

    return: signal=weighted sum w0 + x1 w1 + x2 w2 +...+ xn wn = x.w
```

Zauważ, że funkcja **f** jest argumentem **neuronu**. Argument ten jest domyślnie ustawiony jako **step**, więc nie musi być obecny na liście argumentów. Przykładowe użycie z $x_1 = 3$, $w_0 = -b = -2$ i $w_1 = 1$ to

```
neuron([3],[-2,1])
```


1

Jak widzimy, w tym przypadku neuron odpalił, ponieważ $s = 1 * (-2) + 3 * 1 > 0$.

Poniżej pokazujemy, jak neuron działa na daną wejściową x_1 wziętą z przedziału $[-2, 2]$. Zmieniamy również wartość progu, aby zilustrować jego rolę: jeśli sygnał $x_1 w_1$ jest większy niż $b = -x_0$, neuron odpala.

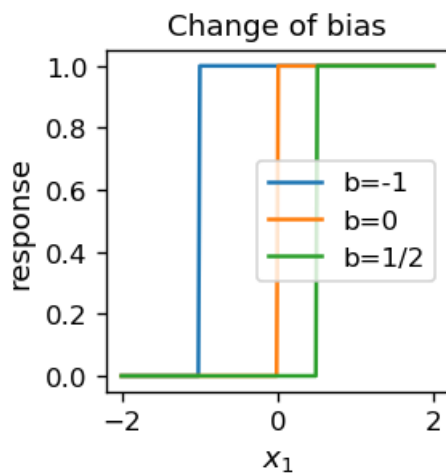
```
plt.figure(figsize=(2.3,2.3),dpi=120)

s = np.linspace(-2, 2, 200)
fs1 = [neuron([x1],[1,1]) for x1 in s] # more function on one plot
fs0 = [neuron([x1],[0,1]) for x1 in s]
fsm12 = [neuron([x1],[-1/2,1]) for x1 in s]

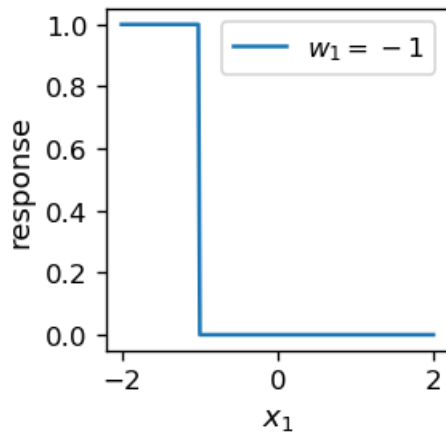
plt.xlabel('$x_1$', fontsize=11)
plt.ylabel('response', fontsize=11)

plt.title("Change of bias", fontsize=11)

plt.plot(s, fs1, label='b=-1')
plt.plot(s, fs0, label='b=0')
plt.plot(s, fsm12, label='b=1/2')
plt.legend() # legend
plt.show()
```


Kiedy znak wagi w_1 jest ujemny, dostajemy **odwrotne** zachowanie: neuron odpala dla $x_1 |w_1| < w_0$:

Informacja: Począwszy od teraz, dla zwięzłości prezentacji, ukrywamy niektóre komórki kodu o powtarzającej się strukturze. Czytelnik może znaleźć pełny kod w oryginalnych notatnikach Jupytera.

Trzeba przyznać, że w ostatnim przykładzie odchodzi się od biologicznego wzorca, ponieważ ujemne wagi nie są możliwe do zrealizowania w biologicznym neuronie. Przyjęta swoboda wzbogaca jednak model matematyczny, który w oczywisty sposób można budować bez ograniczeń biologicznych.

2.3 Funkcje logiczne

Skonstruowawszy neuronu MCP w Pythonie możemy zadać pytanie: *Jaka jest najprostsze (ale wciąż nietrywialne) zastosowanie, w którym możemy go użyć?* Są to [funkcje logiczne](https://en.wikipedia.org/wiki/Boolean_function) lub sieci logiczne utworzone za pomocą sieci neuronów MCP.

Funkcje logiczne z definicji mają argumenty i wartości zawierające się w zbiorze $\{0, 1\}$ lub {Prawda, Fałsz}.

Na rozgrzewkę zacznijmy od zgadywania, gdzie bierzemy neuron o wagach $w = [w_0, w_1, w_2] = [-1, 0.6, 0.6]$ (dłaczego nie). Oznaczmy też $x_1 = p$, $x_2 = q$, zgodnie z tradycyjną notacją zmiennych logicznych, gdzie $p, q \in \{0, 1\}$.

```
print("p q n(p,q)") # print the header
print()             # print space

for p in [0,1]:     # loop over p
    for q in [0,1]:  # loop over q
        print(p,q,"",neuron([p,q],[-1,.6,.6])) # print all cases
```

```
p q n(p,q)
0 0 0
0 1 0
1 0 0
1 1 1
```

Natychmiast rozpoznajemy w powyższym wyniku tabelkę logiczną dla koniunkcji, $n(p, q) = p \wedge q$ lub logicznej operacji **AND**. Jest zupełnie jasne, dlaczego tak działa nasz neuron. Warunek odpalenia $n(p, q) = 1$ wynosi $-1 + p * 0.6 + q * 0.6 \geq 0$ i jest spełniony wtedy i tylko wtedy, gdy $p = q = 1$, co jest definicją koniunkcji logicznej. Oczywiście moglibyśmy użyć tutaj 0.7 zamiast 0.6, lub ogólnie w_1 i w_2 takie, że $w_1 < 1, w_2 < 1, w_1 + w_2 \geq 1$. W terminologii elektronicznej obecny neuron możemy więc nazwać **bramką AND**.

Możemy w ten sposób zdefiniować funkcję

```
def neurAND(p, q): return neuron([p, q], [-1, .6, .6])
```

W podobny sposób możemy zdefiniować inne funkcje logiczne (bramki logiczne) dwóch zmiennych logicznych. W szczególności bramka NAND (negacja koniunkcji) i bramka OR (alternatywa) są realizowane poprzez następujące neurony MCP:

```
def neurNAND(p, q): return neuron([p, q], [1, -0.6, -0.6])
def neurOR(p, q):   return neuron([p, q], [-1, 1.2, 1.2])
```

Odpowiadają następującym tabelkom logicznym

```
print("p q  NAND OR") # print the header
print()

for p in [0,1]:
```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```
for q in [0,1]:
    print(p,q, " ",neurNAND(p,q), " ",neurOR(p,q))
```

p	q	NAND	OR
0	0	1	0
0	1	1	1
1	0	1	1
1	1	0	1

2.3.1 Problem z bramką XOR

Bramka XOR, lub **alternatywa wykluczająca**, jest zdefiniowana za pomocą następującej tabelki logicznej:

p	q	$p \oplus q$
0	0	0
0	1	1
1	0	1
1	1	0

Jest to jedna z możliwych funkcji binarnych dwóch argumentów (w sumie mamy 16 różnych funkcji tego rodzaju, dlaczego?). Moglibyśmy teraz próbować dobrać wagi w naszym neuronie, aby zachowywał się jak bramka XOR, ale jesteśmy skazani na porażkę. Oto jej powód:

Z pierwszego wiersza powyższej tabelki wynika, że dla wejścia 0, 0 neuron nie powinien odpalić. Stąd

$$w_0 + 0 * w_1 + 0 * w_2 < 0 \text{ lub } -w_0 > 0.$$

W przypadku wierszy 2 i 3 neuron musi odpalić, zatem

$$w_0 + w_2 \geq 0 \text{ i } w_0 + w_1 \geq 0.$$

Dodając stronami te trzy uzyskane nierówności otrzymujemy $w_0 + w_1 + w_2 > 0$. Jednak czwarty rząd tabelki daje $w_0 + w_1 + w_2 < 0$ (brak odpalenia), więc uzyskujemy sprzeczność. Dlatego nie istnieje taki wybór w_0, w_1, w_2 , aby neuron działał jak bramka XOR!

Ważne: Pojedynczy neuron MCP nie może działać jak bramka **XOR**.

2.3.2 XOR ze złożenia bramek AND, NAND i OR

Można rozwiązać problem konstrukcji bramki XOR, składając trzy neurony MCP, np.

```
def neurXOR(p, q): return neurAND(neurNAND(p, q), neurOR(p, q))
```

```
print("p q XOR")
print()

for p in [0,1]:
    for q in [0,1]:
        print(p,q, " ",neurXOR(p,q))
```

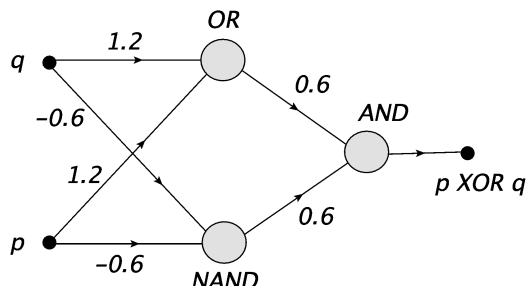
p	q	XOR
0	0	0

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```
0 1 1
1 0 1
1 1 0
```

Powyższa konstrukcja odpowiada prostej sieci Rys. 2.3.

Rys. 2.3: Bramka XOR złożona z neuronów NAND, OR i AND.

Zauważmy, że po raz pierwszy mamy tu do czynienia z siecią posiadającą warstwę pośrednią, składającą się z neuronów NAND i OR. Ta warstwa jest nieodzowna do budowy bramki XOR.

2.3.3 Bramka XOR złożona z bramek NAND

W ramach teorii sieci logicznych udowadnia się, że dowolna sieć (lub dowolna funkcja logiczna) może składać się wyłącznie z bramek NAND lub wyłącznie z bramek NOR. Mówi się, że bramki NAND (lub NOR) są **zupełne**. W szczególności bramka XOR może być skonstruowana jako

$$[p \text{ NAND } (p \text{ NAND } q)] \text{ NAND } [q \text{ NAND } (p \text{ NAND } q)],$$

co możemy napisać w Pythonie jako

```
def nXOR(i, j): return neurNAND(neurNAND(i, neurNAND(i, j)), neurNAND(j, neurNAND(i,
↪ j)))
```

```
print("p q XOR")
print()

for i in [0,1]:
    for j in [0,1]:
        print(i, j, " ", nXOR(i, j))
```

```
p q XOR
0 0 0
0 1 1
1 0 1
1 1 0
```

Informacja: Dowodzi się, że sieci logiczne są zupełne w sensie Churcha-Turinga, tj. (jeśli są wystarczająco duże) mogą wykonać każde możliwe obliczenie. Ta własność jest bezpośrednio przenoszona na sieci ANN. Historycznie, było to podstawowe odkrycie przełomowego artykułu MCP [MP43].

Wniosek

Dostatecznie duże ANN mogą wykonać każde obliczenie!

2.4 Ćwiczenia

Skonstruuj (wszystko w Pythonie)

- bramkę realizującą koniunkcję kilku zmiennych logicznych;
- bramki NOT, NOR;
- bramki OR, AND i NOT poprzez złożenie bramek NAND;
- pół sumator i pełny sumator,

jako sieci neuronów MCP.

3.1 Pamięć skojarzeniowa (heteroasocjacyjna)

3.1.1 Skojarzenia par

Przechodzimy teraz do dalszych ilustracji elementarnych możliwości ANN, opisujących dwa bardzo proste modele pamięci oparte na algebrze liniowej, uzupełnione o (nieliniowe) filtrowanie. Mówiąc o pamięci, na miejscu jest słowo przestrogi. Mamy tu do czynienia z dość uproszczonymi narzędziami, które są dalekie od złożonego i dotychczas niezrozumiałego mechanizmu pamięci działającego w naszym mózgu. Obecne rozumienie jest takie, że te mechanizmy obejmują sprzężenie zwrotne w sieciach, co wykracza poza rozważane tutaj sieci typu feed-forward.

Pierwszy rozważany model dotyczy tzw. pamięci **heteroasocjacyjnej**, w której niektóre obiekty (tutaj graficzne symbole bitmapowe) są kojarzone w pary. Dla konkretnego przykładu bierzemy zbiór pięciu symboli graficznych {A, a, I, i, Y} i definiujemy dwa skojarzenia par: $A \leftrightarrow a$ oraz $I \leftrightarrow i$, czyli pomiędzy różnymi (hetero) symbolami. Symbol Y pozostaje nieskojarzony.

Symbole są zdefiniowane jako 2-wymiarowe (12×12) tablice pikseli, np.

```
A = np.array([
    [0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0],
    [0, 0, 0, 0, 0, 1, 0, 0, 0, 0, 0, 0],
    [0, 0, 0, 0, 0, 1, 0, 0, 0, 0, 0, 0],
    [0, 0, 0, 0, 1, 1, 1, 0, 0, 0, 0, 0],
    [0, 0, 0, 0, 1, 0, 1, 0, 0, 0, 0, 0],
    [0, 0, 0, 1, 0, 0, 0, 1, 0, 0, 0, 0],
    [0, 0, 0, 1, 0, 0, 0, 1, 0, 0, 0, 0],
    [0, 0, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 0, 0, 0],
    [0, 0, 1, 0, 0, 0, 0, 0, 1, 0, 0, 0],
    [0, 1, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 1, 0, 0],
    [0, 1, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 1, 0, 0],
    [0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0]])
```

Pozostałe symbole są zdefiniowane podobnie.

Użyjemy standardowego pakietu do rysowania, zaimportowanego wcześniej. Cały zestaw naszych symboli wygląda jak poniżej, z kolorem żółtym=1 i fioletowym=0:

```
sym=[A,a,ii,I,Y] # array of symbols, numbered from 0 to 4
```

```
plt.figure(figsize=(16, 6)) # figure with horizontal and vertical size

for i in range(1,6): # loop over 5 figure panels, i is from 1 to 5
    plt.subplot(1, 5, i) # panels, numbered from 1 to 5
    plt.axis('off') # no axes
    plt.imshow(sym[i-1]) # plot symbol, numbered from 0 to 4

plt.show()
```


Ostrzeżenie: W Pythonie zakres $\text{range}(i, j)$ zawiera i , ale nie obejmuje j , tj. równa się tablicy $[i, i+1, \dots, j-1]$. Ponadto $\text{range}(i)$ obejmuje $0, 1, \dots, i-1$. Różni się to od konwencji przyjętej w niektórych innych językach programowania.

Wygodniej jest pracować nie z powyższymi tablicami dwuwymiarowymi, ale z jednowymiarowymi wektorami uzyskanymi za pomocą tzw. procedury **splaszczania**, gdzie macierz jest „pocięta” wzdłuż swoich wierszy, złożonych w wektor. Na przykład

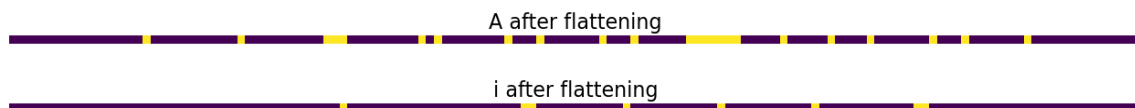
```
t=np.array([[1,2,3],[0,4,0],[3,2,7]]) # a matrix
print(t)
print(t.flatten()) # matrix flattened into a vector
```

```
[[1 2 3]
 [0 4 0]
 [3 2 7]]
[1 2 3 0 4 0 3 2 7]
```

A zatem przeprowadzamy splaszczanie na naszym zestawie symboli

```
fA=A.flatten()
fa=a.flatten()
fi=ii.flatten()
fI=I.flatten()
fY=Y.flatten()
```

aby otrzymać, np.

Zaletą pracy z wektorami jest to, że możemy użyć wbudowanego iloczynu skalarnego. Zauważmy, że tutaj iloczyn skalarny wektorów odpowiadających dwóm symbolom jest po prostu równy liczbie wspólnych żółtych pikseli. Na przykład dla splaszczonych symboli A oraz i, narysowanych powyżej, mamy tylko dwa wspólne żółte piksele:

```
np.dot(fA, fi)
```


Jasne jest, że można użyć iloczynu skalarnego jako miary podobieństwa między symbolami. Aby poniżej przedstawiony model pamięci skojarzeniowej działał, symbole nie powinny być zbyt podobne, ponieważ mogą być wtedy „mylone”.

3.1.2 Macierz pamięci

Następna koncepcja algebraiczna, której potrzebujemy, to **iloczyn zewnętrzny**. Dla dwóch wektorów v i w jest on zdefiniowany jako $vw^T = v \otimes w$ (w przeciwieństwie do iloczynu skalarnego, gdzie $w^T v = w \cdot v$). Tutaj T oznacza transpozycję. Wynikiem jest macierz z liczbą wierszy równą długości v i liczbą kolumn równą długości w .

Na przykład dla

$$v = \begin{pmatrix} v_1 \\ v_2 \\ v_3 \end{pmatrix}, \quad w = \begin{pmatrix} w_1 \\ w_2 \end{pmatrix},$$

mamy

$$v \otimes w = vw^T = \begin{pmatrix} v_1 \\ v_2 \\ v_3 \end{pmatrix} (w_1, w_2) = \begin{pmatrix} v_1 w_1 & v_1 w_2 \\ v_2 w_1 & v_2 w_2 \\ v_3 w_1 & v_3 w_2 \end{pmatrix}.$$

(przypomnij sobie z algebry, że mnożymy „wiersze przez kolumny”). w **numpy**

```
print(np.outer([1,2,3],[2,7])) # outer product of two vectors
```

```
[[ 2  7]
 [ 4 14]
 [ 6 21]]
```

Następnie konstruujemy **macierz pamięci** potrzebną do modelowania pamięci heteroasocjacyjnej. Załóżmy najpierw, dla uproszczenia notacji, że mamy tylko dwa skojarzenia: $a \rightarrow A$ i $b \rightarrow B$. Niech

$$M = Aa^T/a \cdot a + Bb^T/b \cdot b.$$

Wówczas

$$Ma = A + Ba \cdot b/b \cdot a,$$

i jeśli a and b byłyby **ortogonalne**, tj. $a \cdot b = 0$, to

$$Ma = A,$$

dając dokładne skojarzenie. Podobnie otrzymalibyśmy $Mb = B$. Ponieważ jednak w ogólnym przypadku wektory nie są dokładnie ortogonalne, generowany jest pewien błąd $Bb \cdot a/a \cdot a$ (dla asocjacji a). Zwykle jest on mały, jeśli liczba pikseli w naszych symbolach jest duża, a symbole są, ogólnie rzecz biorąc, niezbyt do siebie podobne (nie mają zbyt wielu wspólnych pikseli). Jak wkrótce zobaczymy, pojawiający się błąd można wydajnie „odfiltrować” odpowiednią funkcją aktywacji neuronów.

Wracając do naszego konkretnego przypadku, potrzebujemy zatem czterech członów w M , ponieważ $a \rightarrow A$, $A \rightarrow a$, $I \rightarrow i$ oraz $i \rightarrow I$:

```
M=(np.outer(fA,fa)/np.dot(fa,fa)+np.outer(fa,fA)/np.dot(fA,fA)
    +np.outer(fi,fI)/np.dot(fI,fI)+np.outer(fI,fi)/np.dot(fi,fi)); # associated_
    pairs
```

Teraz, jako test jak to działa, dla każdego spłaszczonego symbolu s obliczamy Ms . Wynikiem jest wektor, który chcemy przywrócić do postaci tablicy pikseli 12×12 . Operacją odwrotną do spłaszczania w Pythonie jest **reshape**. Na przykład

```
tt=np.array([1,2,3,5]) # test vector
print(tt.reshape(2,2)) # cutting into 2 rows of length 2
```

```
[[1 2]
 [3 5]]
```

Dla naszych wektorów mamy

```
Ap=np.dot(M, fA) .reshape(12,12)
ap=np.dot(M, fa) .reshape(12,12)
Ip=np.dot(M, fI) .reshape(12,12)
ip=np.dot(M, fi) .reshape(12,12)
Yp=np.dot(M, fY) .reshape(12,12) # we also try the unassociated symbol Y

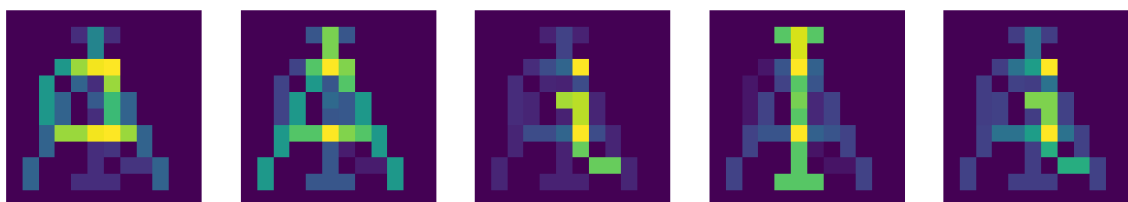
symp=[Ap, ap, Ip, ip, Yp] # array of associated symbols
```

W przypadku skojarzenia z A (które powinno wynosić a) procedura daje następujący wynik (stosujemy tu dla ładniejszego wydruku zaokrąglenie do 2 cyfr dziesiętnych poprzez **np.round**)

```
print(np.round(Ap,2)) # pixel map for the association of the symbol A
```

```
[[0.  0.  0.  0.  0.  0.  0.  0.  0.  0.  0.  0. ]
 [0.  0.  0.  0.  0.25 0.85 0.25 0.  0.  0.  0.  0. ]
 [0.  0.  0.  0.  0.  0.85 0.  0.  0.  0.  0.  0. ]
 [0.  0.  0.  1.  1.6  1.85 1.89 0.  0.  0.  0.  0. ]
 [0.  0.  1.  0.  0.6  0.25 1.6  0.  0.  0.  0.  0. ]
 [0.  0.  1.  0.6  0.  0.54 1.29 0.6  0.  0.  0.  0. ]
 [0.  0.  1.  0.6  0.  0.25 1.29 0.6  0.  0.  0.  0. ]
 [0.  0.  0.6  1.6  1.6  1.85 1.89 1.6  0.6  0.  0.  0. ]
 [0.  0.  0.6  0.  0.  0.25 0.29 0.  0.6  0.  0.  0. ]
 [0.  0.6  0.  0.  0.  0.25 0.  0.29 0.29 0.6  0.  0. ]
 [0.  0.6  0.  0.  0.25 0.25 0.25 0.  0.  0.6  0.  0. ]
 [0.  0.  0.  0.  0.  0.  0.  0.  0.  0.  0.  0. ]]
```

Zauważamy, że intensywność pikseli niekoniecznie jest teraz równa 0 lub 1, tak jak w oryginalnych symbolach. Przedstawienie graficzne wygląda następująco:

Powinniśmy być w stanie zobaczyć na powyższym obrazku sekwencję a, A, i, I oraz nic szczególnego w powiązaniu z Y. Prawie tak jest, ale sytuacja nie jest idealna ze względu na omówiony powyżej błąd wynikający z nieortogonalności.

3.1.3 Nakładanie filtra

Wynik znacznie się poprawi, gdy do powyższych map pikseli zostanie zastosowany filtr. Patrząc na powyższy rysunek zauważamy, że powinniśmy pozbyć się „słabych cieni”, a pozostawić tylko piksele o wystarczającej sile, które następnie powinny otrzymać wartość 1. Innymi słowy, piksele poniżej progu filtra b powinny zostać zresetowane do 0, a te powyżej lub równe b powinny zostać zresetowane do 1. Można to zgrabnie osiągnąć za pomocą naszego **neuronu** z rozdz. *Neuron MCP w Pythonie*. Funkcja ta została umieszczona w bibliotece **neural** (patrz *Dodatek*).

A zatem definiujemy filtry jako neurony MCP o wagach $w_0 = -b$ i $w_1 = 1$:

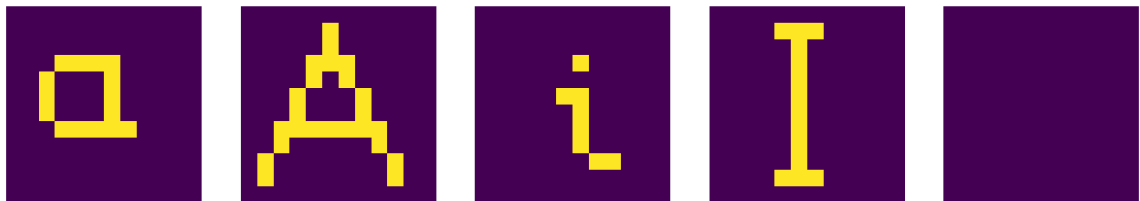
```
def filter(a,b): # a - symbol (2-dim pixel array), b - bias
    n=len(a)      # number of rows (and columns)
    return np.array([[func.neuron([a[i,j]], [-b,1]) for j in range(n)] for i in
    range(n)])
    # 2-dim array with the filter applied
```

Działając na symbol A_p z odpowiednio dobranym $b = 0.9$ (przyjęty poziom progu jest tutaj bardzo istotny), uzyskujemy

```
print(filter(Ap, .9))
```

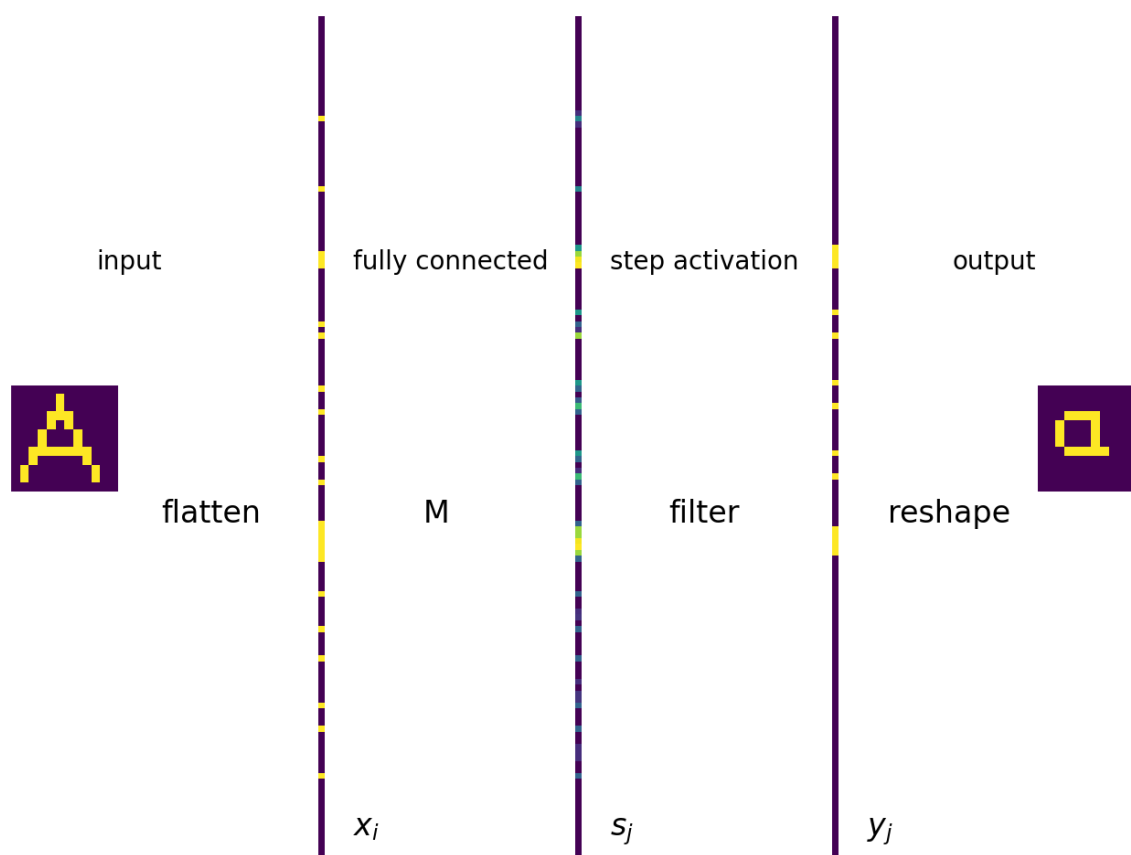
```
[0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0]
[0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0]
[0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0]
[0 0 0 1 1 1 1 0 0 0 0 0]
[0 0 1 0 0 0 1 0 0 0 0 0]
[0 0 1 0 0 0 1 0 0 0 0 0]
[0 0 1 0 0 0 1 0 0 0 0 0]
[0 0 0 1 1 1 1 1 0 0 0 0]
[0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0]
[0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0]
[0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0]
[0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0]
[0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0]
```

gdzie możemy zauważyć „czysty” symbol a . Sprawdzamy, czy faktycznie filtrowanie działa tak doskonale we wszystkich naszych skojarzeniach:

Można łatwo podać reprezentację właśnie przedstawionego modelu pamięci heteroasocjacyjnej jako **jednowarstwową** sieć neuronów MCP. Na poniższym wykresie ukazujemy wszystkie operacje, idąc od lewej strony do prawej. Symbol wejściowy jest spłaszczony. Warstwy wejściowa i wyjściowa są w pełni połączone krawędziami (których nie pokazano) łączącymi komórki wejściowe z neuronami w warstwie wyjściowej. Wagi krawędzi są równe elementom macierzy M_{ij} , oznaczonej symbolem M . Funkcja aktywacji jest taka sama dla wszystkich neuronów i ma postać funkcji schodkowej.

Na dole rysunku wskazujemy elementy wektora wejściowego x_i , sygnału docierającego do neuronu j , tj. $s_j = \sum_i x_i M_{ij}$ oraz wynik końcowy $y_j = f(s_j)$.

Podsumowanie modelu pamięci heteroasocjatywnej

1. Zdefiniuj pary skojarzonych symboli i skonstruuj macierz pamięci M .
2. Wejście to symbol w postaci 2-wymiarowej tablicy pikseli o wartościach 0 lub 1.
3. Spłaszcz symbol do wektora, który tworzy warstwę danych wejściowych x_i .
4. Macierz wag w pełni połączonej sieci ANN to M .
5. Sygnał wchodzący do neuronu j w warstwie wyjściowej to $s_j = \sum_i x_i M_{ij}$.
6. Funkcja aktywacji to funkcja schodkowa z odpowiednio dobranym progiem. Daje ona $y_j = f(s_j)$.
7. Potnij wektor wyjściowy na macierz pikseli, która stanowi ostateczny wynik. Powinien to być symbol skojarzony z symbolem na wejściu.

3.2 Pamięć autoasocjatywna

3.2.1 Samo-skojarzenia

Model pamięci autoasocjatywnej jest w bliskiej analogii do przypadku pamięci skojarzeniowej, ale teraz każdy symbol jest kojarzony z **samym sobą**. Dlaczego robimy coś takiego, stanie się jasne, gdy weźmiemy pod uwagę zniekształcone dane wejściowe. Definiujemy macierz asocjacji w następujący sposób:

```
Ma = (np.outer(fA, fA) / np.dot(fA, fA) + np.outer(fa, fa) / np.dot(fa, fa)
      + np.outer(fi, fi) / np.dot(fi, fi) + np.outer(fI, fI) / np.dot(fI, fI))
```

Po przemnożeniu spłaszczonego symbolu przez macierz Ma i przefiltrowaniu (wszystkie kroki jak w przypadku skojarzeniowym) otrzymujemy poprawnie oryginalne symbole (poza Y , który nie był z niczym powiązany).

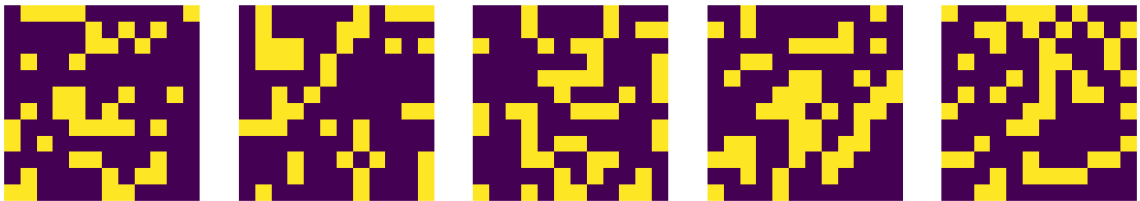
3.2.2 Zniekształcone symbole

Teraz wyobraź sobie, że oryginalny symbol zostaje częściowo zniszczony, a niektóre piksele są losowo zmieniane z 1 na 0 i odwrotnie.

```
ne=62 # number of alterations

for s in sym: # loop over symbols
    for _ in range(ne): # loop over alterations
        i=np.random.randint(0,12) # random position in row
        j=np.random.randint(0,12) # random position in column
        s[i,j]=1-s[i,j] # trick to switch 1 and 0
```

Po tym zniszczeniu symbole wejściowe wyglądają tak:

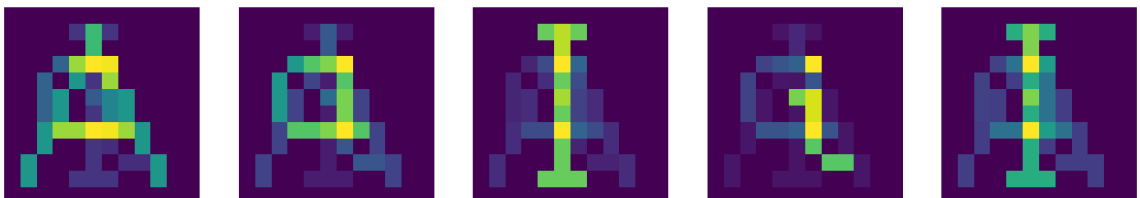
3.2.3 Odtworzenie symboli

Następnie stosujemy nasz model pamięci autoasocjacyjnej do wszystkich „zniszczonych” symboli:

```
Ap=np.dot(Ma, fA).reshape(12,12)
ap=np.dot(Ma, fa).reshape(12,12)
Ip=np.dot(Ma, fI).reshape(12,12)
ip=np.dot(Ma, fi).reshape(12,12)
Yp=np.dot(Ma, fY).reshape(12,12)

symp=[Ap, ap, Ip, ip, Yp]
```

co daje

Po prefiltrowaniu z progiem $b = 0.9$ odzyskujemy oryginalne symbole:

```
plt.figure(figsize=(16, 6))

for i in range(1,6):
```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```
plt.subplot(1, 5, i)
plt.axis('off')
plt.imshow(filter(symp[i-1], 0.9)) # plot filtered symbol

plt.show()
```


Zastosowanie algorytmu może zatem odszyfrować „zniszczony” tekst lub, bardziej ogólnie, zapewnić mechanizm korekcji błędów.

Podsumowanie modelu pamięci autoasocjatywnej

1. Skonstruuj macierz pamięci Ma .
2. Wejście to symbol w postaci 2-wymiarowej tablicy pikseli o wartościach 0 lub 1, gdzie pewna liczba pikseli jest losowo przekłamana.
3. Spłaszcz symbol do wektora, który tworzy warstwę danych wejściowych x_i .
4. Macierz wag w pełni połączonej sieci ANN to Ma .
5. Sygnał wchodzący do neuronu j w warstwie wyjściowej to $s_j = \sum_i x_i M_{ij}$.
6. Funkcja aktywacji to funkcja schodkowa z odpowiednio dobranym progiem. Daje ona $y_j = f(s_j)$.
7. Potnij wektor wyjściowy na macierz pikseli, która stanowi ostateczny wynik. Powinien zostać przywrócony oryginalny symbol.

Ważne: Konkluzja: ANN z jedną warstwą neuronów MPC mogą służyć jako bardzo proste modele pamięci!

Zauważmy jednak, że skonstruowaliśmy macierze pamięciowe algebraicznie, niejako zewnątrz. Dlatego sieć tak naprawdę nie nauczyła się skojarzeń z doświadczenia. Są na to sposoby, ale wymagają one bardziej zaawansowanych metod (patrz np. [FS91]), podobne do omówionych w kolejnych częściach tego wykładu.

Informacja: Implementacja omawianych modeli pamięci w programie Mathematica znajduje się w [Fre93] (<https://library.wolfram.com/infocenter/Books/3485>) oraz we wspomnianych już wykładach Daniela Kerstena.

3.3 Ćwiczenia

Pobaw się kodem z wykładu i

- dodawaj coraz więcej symboli;
- zmieniaj poziom filtra;
- zwiększ liczbę przekłamań.

Omów swoje spostrzeżenia i przedyskutuj ograniczenia modeli.

4.1 Uczenie nadzorowane

W poprzednich rozdziałach pokazaliśmy, że nawet najprostsze sieci ANN mogą wykonywać przydatne zadania (emulować sieci logiczne lub dostarczać proste modele pamięci). Ogólnie rzecz biorąc, każdy ANN ma

- pewną **architekturę**, czyli liczbę warstw, liczbę neuronów w każdej warstwie, schemat połączeń między neuronami (w pełni połączone lub nie, feed-forward, rekurencyjne, ...);
- **wagi (hiperparametry)** na połączeniach, z określonymi wartościami definiującymi funkcjonalność sieci.

Podstawowym pytaniem praktycznym jest to, jak ustawić (dla danej architektury) wagi tak, aby żądany cel funkcjonalności sieci został zrealizowany, tj. dla określonych danych wejściowych uzyskać pożądany wynik na wyjściu. W zadaniach omówionych wcześniej wagi mogą być skonstruowane *a priori*, czy to dla bramek logicznych, czy dla modeli pamięci. Jednak dla bardziej skomplikowanych aplikacji chcemy mieć „łatwiejszy” sposób określania wag. Co więcej, dla skomplikowanych problemów „teoretyczne” określenie wag *a priori* nie jest w ogóle możliwe. To podstawowy powód, dla którego wymyślono **algorytmy uczenia się** sieci, które „automatycznie” dostosowują wagi na podstawie dostępnych danych.

W tym rozdziale rozpoczynamy badanie takich algorytmów, poczynając od podejścia **uczenia nadzorowanego**, stosowanego [m.in.](#) do klasyfikacji danych.

Uczenie nadzorowane

W tej strategii dane muszą posiadać **etykiety**, które *a priori* określają poprawną kategorię dla każdego punktu. Pomyślmy na przykład o zdjęciach zwierząt (dane lub cechy, ang. *features*) i ich opisach (kot, pies, ...), które nazywane są etykietami (ang. *labels*). Te etykietowane dane są następnie dzielone na próbkę **szkoleniową** i próbkę **testową**.

Podstawowe kroki uczenia nadzorowanego dla danej ANN są następujące:

- Zainicjuj w jakiś sposób wagi, na przykład losowo lub na zero.
- Odczytuj kolejno punkty danych z próbki szkoleniowej i przepuszczaj je przez swoją sieć ANN. Otrzymana odpowiedź może różnić się od prawidłowej, zawartej w etykiecie. W takim przypadku wagi są zmieniane zgodnie z konkretną receptą (o czym później).
- W razie potrzeby powtórz poprzedni krok. Zazwyczaj wagi zmienia się coraz mniej w miarę postępu algorytmu.
- Zakończ szkolenie sieci po osiągnięciu kryterium zatrzymania (wagi nie zmieniają się już znacznie lub została osiągnięta maksymalna liczba iteracji).

- Przetestuj tak wyszkoloną ANN na próbce testowej.

Jeśli jesteśmy zadowoleni, mamy pożądaną wyszkoloną sieć ANN wykonującą określone zadanie (takie jak np. klasyfikacja danych), której można teraz używać na nowych, nieetykietowanych danych. Jeśli nie, możemy inaczej podzielić próbkę na część szkoleniową i testową, po czym powtórzyć procedurę uczenia od początku. Możemy także spróbować pozyskać więcej danych (co może być kosztowne), lub też zmienić architekturę sieci.

Termin „nadzorowany” pochodzi z interpretacji procedury, w której etykiety posiadane są przez „nauczyciela”, który w ten sposób wie, które odpowiedzi są prawidłowe, a które błędne i który **nadzoruje** w ten sposób proces szkolenia. Oczywiście program komputerowy ma wbudowanego nauczyciela. tj. „nadzoruje się” sam.

4.2 Perceptron jako klasyfikator binarny

Najprostszy algorytm uczenia nadzorowanego to **perceptron**, wymyślony w 1958 roku przez Franka Rosenblatt. Może służyć **m.in.** do konstruowania **klasyfikatorów binarnych** danych. *Binarny* oznacza, że sieć służy do oceny, czy element danych ma określoną cechę, czy nie - są tylko dwie możliwości. Klasyfikacja wieloetykietowa jest również możliwa w przypadku ANN (patrz ćwiczenia), ale nie omawiamy jej tutaj.

Uwaga

Termin *perceptron* jest również używany dla ANN (bez lub z warstwami pośrednimi) składających się z neuronów MCP (por. rys. Rys. 1.3 i Rys. 2.1), na których wykonywany jest algorytm perceptronu.

4.2.1 Próbkę ze znaną regułą klasyfikacji

Na początek potrzebujemy danych treningowych, które wygenerujemy jako losowe punkty w kwadracie. Zatem współrzędne punktu, x_1 i x_2 , należą do przedziału $[0, 1]$. Definiujemy dwie kategorie: jedną dla punktów leżących powyżej linii $x_1 = x_2$ (nazwijmy je różowymi) oraz drugą dla punktów leżących poniżej tej linii (niebieskie). Podczas losowego generowania danych sprawdzamy, czy $x_2 > x_1$ czy nie i przypisujemy odpowiednią **etykietę** do każdego punktu, równą odpowiednio 1 lub 0. Te etykiety są oczekiwanymi „prawdziwymi” odpowiedziami sieci po jej wyszkoleniu.

Funkcja generująca opisany powyżej punkt danych z etykietą to

```
def point():      # generates random coordinates x1, x2, and 1 if x2>x1, 0_
    ↪otherwise
    x1=np.random.random()      # random number from the range [0,1]
    x2=np.random.random()
    if(x2>x1):      # condition met
        return np.array([x1,x2,1]) # add label 1
    else:          # not met
        return np.array([x1,x2,0]) # add label 0
```

Generujemy **próbkę szkoleniową**, składającą się z **npo=300** etykietowanych punktów danych:

```
npo=300 # number of data points in the training sample

print('  x1          x2          label')      # header
samp=np.array([point() for _ in range(npo)]) # training sample, _ is dummy_
↪iterator
print(samp[:5, :])                          # first 5 data points
```

```
  x1          x2          label
[[0.32934056 0.39891895 1.      ]
 [0.87245402 0.23216823 0.      ]
```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```
[0.34298363 0.15572279 0.      ]
[0.85658971 0.99224611 1.      ]
[0.78826375 0.03085404 0.      ]]
```

Pętle w tablicy

W Pythonie można wygodnie zdefiniować tablicę poprzez pętlę, np. `[i**2 for i in range(4)]` daje `[1,4,9]`.

W pętlach, jeśli wskaźnik nie występuje jawnie w wyrażeniu, można użyć symbolu `_`, np.

```
[point() for _ in range(npo)]
```

Zakresy w tablicach

Aby nie drukować niepotrzebnie bardzo długiej tabeli, po raz pierwszy użyliśmy powyżej **zakresów dla wskaźników tablic**. Np. `2:5` oznacza od 2 do 4 (przypomnijmy, że ostatni jest wykluczony!), `:5` - od 0 do 4, `5:` - od 5 do końca, wreszcie `:` - wszystkie elementy.

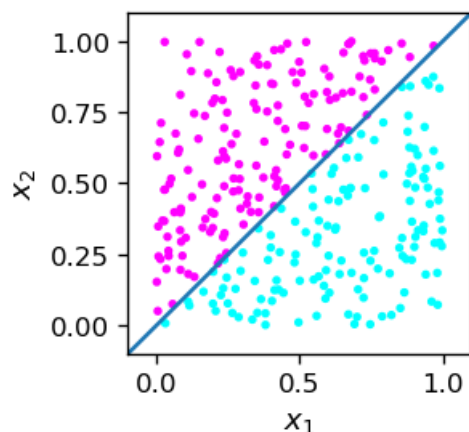
Nasze wygenerowane dane przedstawia graficznie poniższy rysunek. Wykreślamy również linię $x_2 = x_1$, która oddziela niebieskie i różowe punkty. W tym przypadku podział jest możliwy a priori (znamy regułę) w sposób dokładny.

```
plt.figure(figsize=(2.3,2.3),dpi=120)
plt.xlim(-.1,1.1)                                     # axes limits
plt.ylim(-.1,1.1)
plt.scatter(samp[:,0],samp[:,1],c=samp[:,2],           # label determines the color
            s=5,cmap=matplotlib.cm.cool)              # point size and color

plt.plot([-0.1, 1.1], [-0.1, 1.1])                   # separating line

plt.xlabel('$x_1$',fontsize=11)
plt.ylabel('$x_2$',fontsize=11)

plt.show()
```


Zbiory liniowo rozłączne

Dwa zbiory punktów (tutaj niebieski i różowy) na płaszczyźnie, które można rozdzielić linią prostą, nazywamy **liniowo rozłącznymi** (separowalnymi). W trzech wymiarach zbiory muszą być separowalne płaszczyzną, ogólnie w n wymiarach zbiory muszą być separowalne za pomocą $n - 1$ wymiarowej hiperpłaszczyzny.

Analitycznie, jeżeli punkty w przestrzeni n wymiarowej mają współrzędne (x_1, x_2, \dots, x_n) , to można dobrać parametry (w_0, w_1, \dots, w_n) w taki sposób, aby zbiór jeden punktów spełniał warunek

$$w_0 + x_1 w_1 + x_2 w_2 + \dots x_n w_n > 0 \quad (4.1)$$

a drugi warunek przeciwny, ze znakiem $>$ zastąpionym przez \leq .

A teraz kluczowa, choć oczywista obserwacja: powyższa nierówność jest dokładnie warunkiem zaimplementowanym w [neuronie MCP](laboratorium MCP) (ze schodkową funkcją aktywacji) w konwencji [Rys. 2.2](#)! Możemy więc zrealizować warunek (4.1) za pomocą funkcji **neuron** z biblioteki **neural**.

W naszym przykładzie dla różowych punktów, według konstrukcji,

$$x_2 > x_1 \rightarrow s = -x_1 + x_2 > 0$$

skąd, używając równ. (4.1), możemy od razu odczytać

$$w_0 = 0, \quad w_1 = -1, w_2 = 1.$$

Zatem funkcja **neuron** dla punktu próbki p jest używana w następujący sposób:

```
p=[0.6,0.8]      # sample point with x_2 > x_1
w=[0,-1,1]       # weights as given above

func.neuron(p,w)
```

```
1
```

Neuron, odpalił, więc punkt p jest różowy.

Wniosek

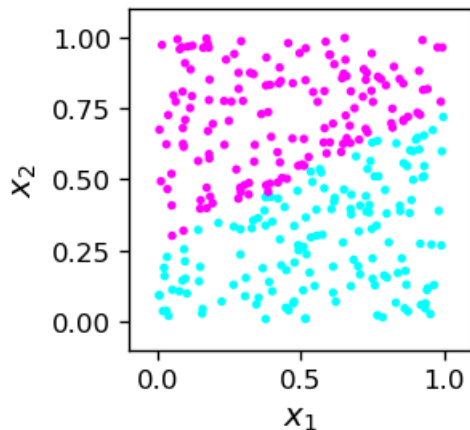
Pojedynczy neuron MCP z odpowiednio dobranymi wagami może być użyty jako klasyfikator binarny dla n -wymiarowych danych separowalnych.

4.2.2 Próbką o nieznanej regule klasyfikacji

W tym miejscu czytelnik może być nieco zwiedziony pozorną błahością wyników. Wątpliwości mogą wynikać z tego, że w powyższym przykładzie od początku znaleźliśmy regułę określającą dwie klasy punktów ($x_2 > x_1$, lub odwrotnie). Jednak w ogólnej sytuacji „z prawdziwego życia” zwykle tak nie jest! Wyobraź sobie, że napotykamy (etykietowane) dane **samp2** wyglądające tak:

```
print(samp2[:5])
```

```
[[0.50896192 0.26237741 0.         ]
 [0.50775256 0.1093865  0.         ]
 [0.44707124 0.04838339 0.         ]
 [0.26519082 0.33358304 0.         ]
 [0.5661581  0.53616119 0.         ]]
```


Sytuacja jest teraz w pewnym sensie odwrócona. Uzyskaliśmy skądś (liniowo separowalne) dane i chcemy znaleźć regułę, która definiuje te dwie klasy. Innymi słowy, musimy narysować linię podziału, która jest równoważna ze znalezieniem wag neuronu MCP Rys. 2.2, który przeprowadziłby odpowiednią klasyfikację binarną.

4.3 Algorytm perceptronu

Moglibyśmy spróbować jakoś obliczyć właściwe wagi dla powyższego przykładu i znaleźć linię podziału, na przykład linijką i ołówkiem, ale nie o to tutaj chodzi. Chcemy mieć systematyczną procedurę algorytmiczną, która bez trudu zadziała w tej czy każdej podobnej sytuacji. Odpowiedzią jest wspomniany już **algorytm perceptronu**.

Przed przedstawieniem algorytmu zauważmy, że neuron MCP z pewnym zbiorem wag w_0, w_1, w_2 zawsze daje jakąś odpowiedź dla etyktowanego punktu danych, poprawną lub błędną. Na przykład

```
w=[-0.5,1,0]          # arbitrary choice of weights

print("label  answer") # header

for i in range(5): # look at first 5 points
    print(int(samp2[i,2]), "    ", func.neuron(samp2[i,:2],w))
        # samp2[i,2] is the label, samp2[i,:2] is [x_1,x_2]
```

label	answer
0	1
0	1
0	0
0	0
0	1

Widzimy, że niektóre odpowiedzi są równe etykietom (poprawne), a inne są od nich różne (błędne). Ogólną ideą jest teraz **użycie błędnych odpowiedzi**, aby sprytnie, małymi krokami zmieniać wagi, tak aby po wystarczającej liczbie iteracji wszystkie odpowiedzi dla danej próbki szkoleniowej były poprawne!

Algorytm perceptronu

Iterujemy po punktach próbki danych szkoleniowych. Jeżeli dla danego punktu otrzymany wynik y_o jest równy prawdziwej wartości y_t (etykieta), tj. odpowiedź jest prawidłowa, nic nie robimy. Jeśli jednak jest błędna, zmieniamy nieco wagi, tak aby szansa na otrzymanie błędnej odpowiedzi spadła. Przepis jest następujący:

$$w_i \rightarrow w_i + \varepsilon(y_t - y_o)x_i,$$

gdzie ε to mała liczba (nazywana **szybkością uczenia**), a x_i to współrzędne punktu wejściowego, gdzie $i = 0, \dots, n$.

Prześledźmy, jak to działa. Załóżmy najpierw, że $x_i > 0$. Wtedy jeśli etykieta $y_t = 1$ jest większa niż uzyskana odpowiedź $y_o = 0$, waga w_i jest zwiększana. Wtedy $w \cdot x$ również wzrasta, a $y_o = f(w \cdot x)$ z większą szansą przyjmie poprawną wartość 1 (pamiętamy, jak wygląda funkcja schodkowa f). Jeżeli natomiast etykieta $y_t = 0$ jest mniejsza niż uzyskana odpowiedź $y_o = 1$, to waga w_i maleje, $w \cdot x$ maleje, a $y_o = f(w \cdot x)$ ma większą szansę na osiągnięcie prawidłowej wartości 0.

Jeśli $x_i < 0$, łatwo analogicznie sprawdzić, że przepis również działa poprawnie.

Jeśli odpowiedź jest prawidłowa, $y_t = y_o$, to $w_i \rightarrow w_i$, więc nic się nie zmienia. Nie „psujemy” perceptronu!

Powyższy wzór można zastosować wielokrotnie dla tego samego punktu z próbki szkoleniowej. Następnie wykonujemy pętlę po wszystkich punktach próbki, a całą procedurę można jeszcze powtarzać w wielu rundach, aby uzyskać stabilne wagi (nie zmieniające się już w miarę kontynuacji procedury lub zmieniające się tylko nieznacznie).

Zazwyczaj w takich algorytmach szybkość uczenia ε jest zmniejszana w kolejnych rundach. Jest to bardzo ważne z praktycznego punktu widzenia, ponieważ zbyt duże aktualizacje mogą zepsuć uzyskane rozwiązanie.

Implementacja algorytmu perceptronu dla danych dwuwymiarowych w Pythonie wygląda następująco:

```
w0=np.random.random()-0.5 # initialize weights randomly in the range [-0.5,0.5]
w1=np.random.random()-0.5
w2=np.random.random()-0.5

eps=.3 # initial learning speed

for _ in range(20): # loop over rounds
    eps=0.9*eps # in each round decrease the learning speed

    for i in range(npo): # loop over the points from the data sample

        for _ in range(5): # repeat 5 times for each points

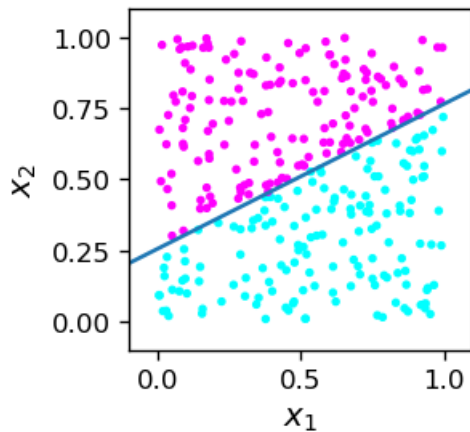
            yo = func.neuron(samp2[i,:2],[w0,w1,w2]) # obtained answer

            w0=w0+eps*(samp2[i,2]-yo) # weight update (the perceptron formula)
            w1=w1+eps*(samp2[i,2]-yo)*samp2[i,0]
            w2=w2+eps*(samp2[i,2]-yo)*samp2[i,1]

print("Obtained weights:")
print("  w0      w1      w2") # header
w_o=np.array([w0,w1,w2]) # obtained weights
print(np.round(w_o,3)) # result, rounded to 3 decimal places
```

```
Obtained weights:
  w0      w1      w2
[-0.562 -1.114  2.192]
```

Otrzymane wagi, jak wiemy, definiują linię podziału. Tak więc, geometrycznie, algorytm tworzy linię podziału, narysowaną poniżej wraz z próbka szkoleniową.

Widzimy, że algorytm działa! Wszystkie różowe punkty znajdują się powyżej linii podziału, a wszystkie niebieskie poniżej. Podkreślmy, że linia podziału dana przez równanie

$$w_0 + x_1 w_1 + x_2 w_2 = 0,$$

nie wynika z naszej wiedzy a priori, ale z treningu (uczenia nadzorowanego) neuronu MCP, który odpowiednio dopasowuje swoje wagi.

Uwaga: Można udowodnić, że algorytm perceptronu jest zbieżny wtedy i tylko wtedy, gdy dane są liniowo separowalne.

Teraz możemy wyjawic nasz sekret! Dane próbki szkoleniowej **samp2** zostały etykietowane w momencie tworzenia regułą

$$x_2 > 0,25 + 0,52x_1,$$

co odpowiada wagom $w_0 = 0.25$, $w_1 = -0.52$, $w_2 = 1$.

```
w_c=np.array([-0.25,-0.52,1]) # weights used for labeling the training sample
print(w_c)
```

```
[-0.25 -0.52  1.   ]
```

Zwróćmy uwagę, że nie są to wcale te same wagi, jakie uzyskano podczas treningu:

```
print(np.round(w_o,3))
```

```
[-0.562 -1.114  2.192]
```

Powód jest dwojaki. Po pierwsze, zauważmy, że warunek nierówności (4.1) pozostaje niezmienny, jeśli pomnożymy obie strony nierówności przez **dodatnią** stałą c . Możemy zatem przeskalować wszystkie wagi przez c , a sytuacja (odpowiedzi neuronu MCP, linia podziału) pozostaje dokładnie taka sama (napotykamy tutaj **klasę równoważności** wag przeskalowanych o czynnik dodatni).

Z tego powodu dzieląc uzyskane wagi przez wagi użyte do oznaczenia próbki, otrzymujemy (prawie) stałe wartości:

```
print(np.round(w_o/w_c,3))
```

```
[2.249 2.143 2.192]
```

Powodem, dla którego wartości stosunków wag dla $i = 0, 1, 2$ nie są dokładnie takie same, jest to, że próbka ma skończoną liczbę punktów (tutaj 300). W ten sposób zawsze istnieje pewna luka między dwiema klasami punktów i jest trochę miejsca na nieznaczne przesuwanie linii rozdzielającej. Przy większej liczbie punktów danych efekt różnicy stosunków wag zmniejsza się (patrz ćwiczenia).

4.3.1 Testowanie klasyfikatora

Ze względu na ograniczoną wielkość próbki szkoleniowej i opisany powyżej efekt „luki”, wynik klasyfikacji na próbce testowej jest czasami błędny. Dotyczy to zawsze punktów w pobliżu linii podziału, która jest wyznaczana z dokładnością zależną od krotności próbki szkoleniowej. Poniższy kod przeprowadza sprawdzenie na próbce testowej. Próbka ta składa się z etykietowanych danych wygenerowanych losowo za pomocą tej samej funkcji **point2** użytej uprzednio do wygenerowania danych szkoleniowych:

```
def point2():
    x1=np.random.random()          # random number from the range [0,1]
    x2=np.random.random()
    if (x2>x1*0.52+0.25):          # condition met
        return np.array([x1,x2,1]) # add label 1
    else:                           # not met
        return np.array([x1,x2,0]) # add label 0
```

Kod testujący jest następujący:

```
er= np.empty((0,3)) # initialize an empty 1 x 3 array to store misclassified
↳points

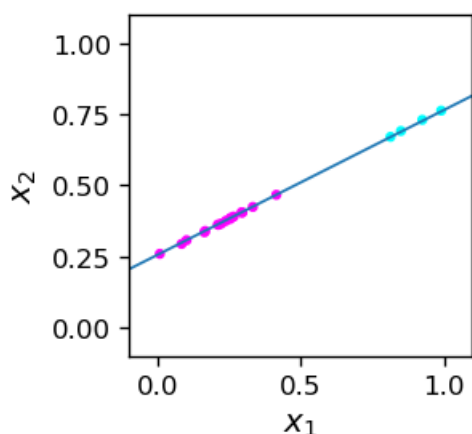
ner=0               # initial number of misclassified points
nt=10000            # number of test points

for _ in range(nt): # loop over the test points
    ps=point2()     # a test point
    if (func.neuron(ps[:2], [w0,w1,w2]) !=ps[2]): # if wrong answer
↳
        er=np.append(er, [ps], axis=0)          # add the point to er
        ner+=1                                  # count the number of errors

print("number of misclassified points = ",ner," per ",nt," (", np.round(ner/
↳nt*100,1), "% )")
```

```
number of misclassified points = 20 per 10000 ( 0.2 % )
```

Jak widać, niewielka liczba punktów testowych jest błędnie sklasyfikowana. Wszystkie te punkty leżą w pobliżu linii rozdzielającej.

Błędna klasyfikacja

Przyczyną błędnej klasyfikacji jest fakt, że próbka szkoleniowa nie wyznacza dokładnie linii rozdzielającej, ponieważ między punktami występuje pewna luka. Aby uzyskać lepszy wynik, punkty treningowe musiałyby być „gęstsze” w sąsiedztwie linii rozdzielającej lub też próbka treningowa musiałaby być większa.

4.4 Ćwiczenia

- Pobaw się kodem z wykładu i zobacz, jak procent błędnie zaklasyfikowanych punktów zmniejsza się wraz ze wzrostem wielkości próbki szkoleniowej.
 - Gdy algorytm perceptronu jest zbieżny, w pewnym momencie wagi przestają się zmieniać. Popraw kod wykładu, wdrażając zatrzymywanie, gdy wagi nie zmieniają się więcej niż pewna wartość podczas przechodzenia do następnej rundy.
 - Uogólnij powyższy klasyfikator na punkty w przestrzeni trójwymiarowej.
-

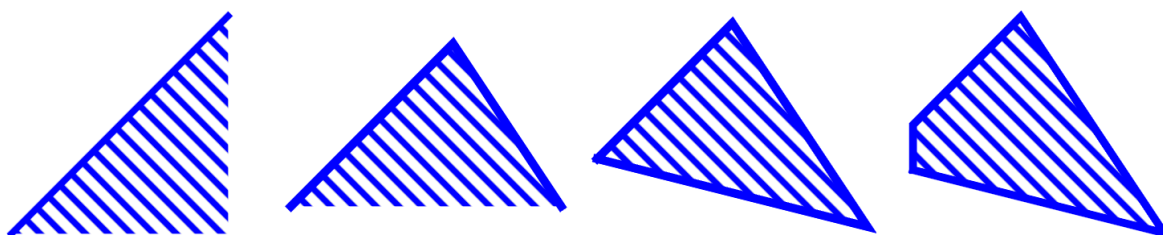
5.1 Dwie warstwy neuronów

W poprzednim rozdziale pokazaliśmy, że neuron MCP ze schodkową funkcją aktywacji odpowiada nierówności $x \cdot w = w_0 + x_1 w_1 + \dots + x_n w_n > 0$, gdzie n jest wymiarem przestrzeni wejściowej. Pouczające jest dalsze prześledzenie tej geometrycznej interpretacji. Przyjmując dla prostoty $n = 2$ (płaszczyzna), powyższa nierówność odpowiada jej podziałowi na dwie półpłaszczyzny. Jak wiemy, prosta wyrażona jest równaniem

$$w_0 + x_1 w_1 + x_2 w_2 = 0$$

i stanowi **linię podziału** na dwie półpłaszczyzny.

Wyobraźmy sobie teraz, że mamy więcej takich warunków: dwa, trzy itd., ogólnie k niezależnych warunków. Biorąc koniunkcję tych warunków, możemy zbudować wypukłe obszary, jak przykładowo pokazano na Rys. 5.1.

Rys. 5.1: Przykładowe obszary wypukłe na płaszczyźnie, od lewej do prawej: z jednym warunkiem nierówności, z koniunkcjami 2 warunków i z koniunkcjami 3 lub 4 warunków nierówności, dającymi **wielokąty**.

Obszar wypukły

Z definicji obszar A jest wypukły wtedy i tylko wtedy, gdy odcinek pomiędzy dowolnymi dwoma punktami w A jest zawarty w A . Obszar, który nie jest wypukły nazywa się **wklęsłym**.

Oczywiście, k warunków nierówności można narzucić za pomocą k neuronów MCP. Przypomnijmy sobie z rozdz. *Funkcje logiczne*, że możemy w prosty sposób budować funkcje logiczne za pomocą sieci neuronowych. W szczególności możemy dokonać koniunkcji k warunków, biorąc neuron o wagach $w_0 = -1$ i $1/k < w_i < 1/(k-1)$, gdzie

$i = 1, \dots, k$. Jedną z możliwości jest np.

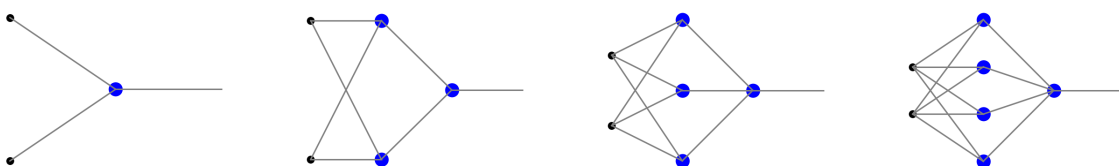
$$w_i = \frac{1}{k - \frac{1}{2}}.$$

Rzeczywiście, niech $p_0 = 1$, a warunki narzucone przez nierówności oznaczmy jako p_i , $i = 1, \dots, k$, które mogą przyjmować wartości 1 lub 0 (prawda lub fałsz). Następnie

$$p \cdot w = -1 + p_1 w_1 + \dots + p_k w_k = -1 + \frac{p_1 + \dots + p_k}{k - \frac{1}{2}} > 0$$

wtedy i tylko wtedy, gdy wszystkie $p_i = 1$, tj. wszystkie warunki są spełnione.

Architektury sieci dla warunków $k = 1, 2, 3$ lub 4 są ukazane na Rys. 5.2. Idąc od lewej do prawej począwszy od drugiego panelu, mamy sieci z dwiema warstwami neuronów i z k neuronami w warstwie pośredniej, zapewniającymi warunki nierówności, oraz jednym neuronem w warstwie wyjściowej, pełniącym funkcję bramki AND. Oczywiście dla jednego warunku wystarczy mieć jeden neuron, jak pokazano na lewym panelu Rys. 5.2.

Rys. 5.2: Sieci zdolne do klasyfikowania danych w obszarach z Rys. 5.1.

W interpretacji geometrycznej pierwsza warstwa neuronowa reprezentuje k półpłaszczyzn, a neuron w drugiej warstwie odpowiada obszarowi wypukłemu o k bokach.

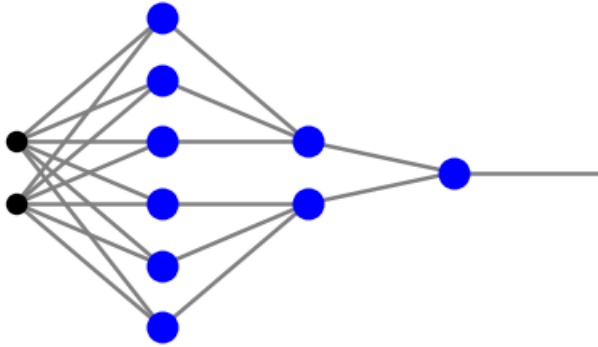
Sytuacja w oczywisty sposób uogólnia się na dane w większej liczbie wymiarów. W takim przypadku mamy więcej czarnych kropek dla danych wejściowych na Rys. 5.2. Geometrycznie dla $n = 3$ mamy do czynienia z dzieleniem na półprzestrzeń z pomocą płaszczyzn i tworzenie wypukłych **wielościągów**, a dla $n > 3$ z dzieleniem hiperprzestrzeni [hiperpłaszczyznami] (<https://en.wikipedia.org/wiki/Hyperplane>) i tworzeniem wypukłych **politopów**.

Informacja: Jeśli w warstwie pośredniej znajduje się wiele neuronów, powstały wielokąt ma wiele boków, które mogą przybliżać gładką granicę, taką jak łuk. Aproksymacja jest coraz lepsza w miarę wzrostu k .

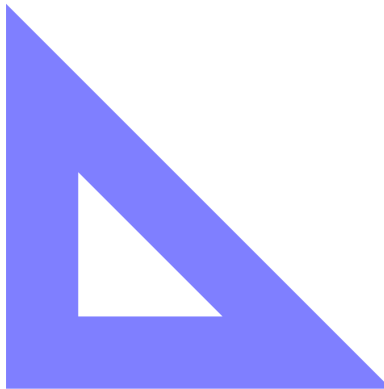
Ważne: Perceptron z dwiema warstwami neuronów (z wystarczającą liczbą neuronów w warstwie pośredniej) może klasyfikować punkty należące do obszaru wypukłego w przestrzeni n -wymiarowej.

5.2 Trzy lub więcej warstw neuronów

Pokazaliśmy właśnie, że sieć dwuwarstwowa może klasyfikować wielokąt wypukły. Wyobraźmy sobie teraz, że stworzymy dwie takie figury w drugiej warstwie neuronów, na przykład dzięki następującej sieci:

Zauważmy, że pierwsza i druga warstwa neuronów nie są tutaj w pełni połączone, ponieważ „układamy na sobie” dwie sieci tworzące trójkąty, jak w trzecim panelu [Rys. 5.2](#). Następnie w trzeciej warstwie neuronowej (tutaj posiadającej pojedynczy neuron) implementujemy bramkę $p \wedge \sim q$, czyli koniunkcję warunków, że punkty należą do jednego trójkąta, a nie należą do drugiego. Jak zaraz pokażemy, przy odpowiednich wagach powyższa siatka może wytworzyć obszar wklęsły, na przykład trójkąt z trójkątnym wgłębieniem:

Rys. 5.3: Trójkąt z trójkątnym wgłębieniem.

Uogólniając ten argument na inne kształty, można pokazać ważne twierdzenie:

Ważne: Perceptron z trzema lub więcej warstwami neuronów (z wystarczającą liczbą neuronów w warstwach pośrednich) może klasyfikować punkty należące do **dowolnego** regionu w n -wymiarowej przestrzeni z $n - 1$ -wymiarowymi ograniczeniami przez hiperpłaszczyzny.

Informacja: Warto tutaj podkreślić, że trzy warstwy zapewniają pełną funkcjonalność! Dodawanie kolejnych warstw do klasyfikatora nie zwiększa jego możliwości.

5.3 Feed forward w Pythonie

Zanim przejdziemy do przykładu, potrzebujemy kodu w Pythonie do propagacji sygnału w przód w ogólnej, w pełni połączonej sieci. Będziemy reprezentować architekturę sieci z l warstwami neuronów jako tablicę postaci

$$[n_0, n_1, n_2, \dots, n_l],$$

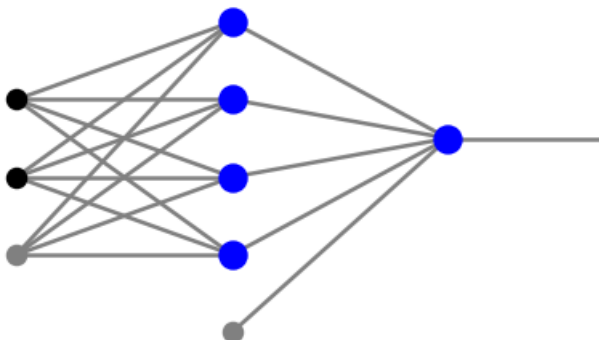
gdzie n_0 jest liczbą węzłów wejściowych, a n_i liczbą neuronów w warstwach $i = 1, \dots, l$. Na przykład architektura sieci z czwartego panelu [Rys. 5.2](#) to

```
arch=[2,4,1]
arch
```

```
[2, 4, 1]
```

W kodach tego kursu posługujemy się konwencją z Rys. 2.2, a mianowicie próg jest traktowany jednolicie z pozostałym sygnałem. Jednak węzły progowe nie są uwzględniane w określaniu liczb n_i zdefiniowanych powyżej. W szczególności bardziej szczegółowy widok czwartego panelu Rys. 5.2 to

```
plt.show(draw.plot_net(arch))
```


Czarne kropki oznaczają dane wejściowe, szare kropki odpowiadają węzłom progowym, dającym input równy 1, a niebieskie kółka to neurony.

Następnie potrzebujemy wagi połączeń. Mamy l zestawów wag, z których każdy odpowiada krawędziom wchodzącym do danej warstwy neuronowej od lewej strony. W powyższym przykładzie pierwsza warstwa neuronów (niebieskie kółka po lewej stronie) ma wagi, które tworzą macierz 3×4 . Tutaj 3 to liczba węzłów w poprzedniej (wejściowej) warstwie (łącznie z węzłem progowym), a 4 to liczba neuronów w pierwszej warstwie neuronowej. Podobnie wagi związane z drugą (wyjściową) warstwą neuronową tworzą macierz 4×1 . Stąd w naszej konwencji macierze wag odpowiadające kolejnym warstwom neuronów $1, 2, \dots, l$ mają wymiary

$$(n_0 + 1) \times n_1, (n_1 + 1) \times n_2, \dots, (n_{l-1} + 1) \times n_l.$$

Tak więc, aby przechowywać wszystkie wagi sieci, tak naprawdę potrzebujemy **trzech** wskaźników: jeden dla warstwy, jeden dla liczby węzłów w poprzedniej warstwie i jeden dla liczby węzłów w danej warstwie. Moglibyśmy tutaj użyć trójwymiarowej tablicy, ale ponieważ numerujemy warstwy neuronów zaczynając od 1, a tablice zaczynają się od 0, nieco wygodniej jest użyć struktury **słownika** Pythona. Przechowujemy zatem wagi jako

$$w = \{1 : arr^1, 2 : arr^2, \dots, l : arr^l\},$$

gdzie arr^i jest **dwuwymiarową** tablicą (macierzą) wag dla warstwy neuronowej i . Dla przypadku z powyższego rysunku możemy wziąć na przykład

```
w={1:np.array([[1,2,1,1],[2,-3,0.2,2],[-3,-3,5,7]]),2:np.array([[1],[0.2],[2],[2],
↪[-0.5]])}

print(w[1])
print("")
print(w[2])
```

```
[[ 1.  2.  1.  1.]
 [ 2. -3.  0.2  2.]
 [-3. -3.  5.  7.]]

[[ 1.]
```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```
[ 0.2]
[ 2. ]
[ 2. ]
[-0.5]]
```

Dla sygnału rozchodzącego się w sieci stosujemy również odpowiednio słownik w postaci

$$x = \{0 : x^0, 1 : x^1, 2 : x^2, \dots, l : x^l\},$$

gdzie x^0 to wejście, a x^i to sygnał wychodzący z warstwy neuronowej i , dla $i = 1, \dots, l$. Wszystkie symbole x^j , $j = 0, \dots, l$ są tablicami jednowymiarowymi. Uwzględniamy tu węzły progowe, stąd wymiary x^j wynoszą $n_j + 1$, z wyjątkiem warstwy wyjściowej, która nie ma węzła odchylenia, stąd x^l ma wymiar n_l . Innymi słowy, wymiary tablic sygnału są równe całkowitej liczbie węzłów w każdej warstwie.

Następnie przedstawiamy szczegółowo odpowiednie wzory, ponieważ jest to kluczowe dla uniknięcia ewentualnych pomyłek związanych z zapisem. Wiemy już z (2.2), że dla pojedynczego neuronu z n wejściami, sygnał wchodzący jest obliczany jako

$$s = x_0 w_0 + x_1 w_1 + x_2 w_2 + \dots + x_n w_n = \sum_{\beta=0}^n x_\beta w_\beta.$$

Przy większej liczbie warstw (oznaczonych wskaźnikiem górnym i) i liczbie neuronów n_i w warstwie i , notacja uogólnia się na

$$s_\alpha^i = \sum_{\beta=0}^{n_{i-1}} x_\beta^{i-1} w_{\beta\alpha}^i, \quad \alpha = 1 \dots n_i, \quad i = 1, \dots, l.$$

Zauważmy, że sumowanie zaczyna się od $\beta = 0$, aby uwzględnić węzeł progowy w poprzedniej warstwie ($i - 1$), ale α zaczyna się od 1, ponieważ tylko neurony (a nie węzeł progowy) w warstwie i odbierają sygnał (patrz rysunek poniżej).

W notacji macierzowej możemy też zapisać bardziej zwięźle $s^{iT} = x^{(i-1)T} W^i$, gdzie T oznacza transpozycję, tzn.

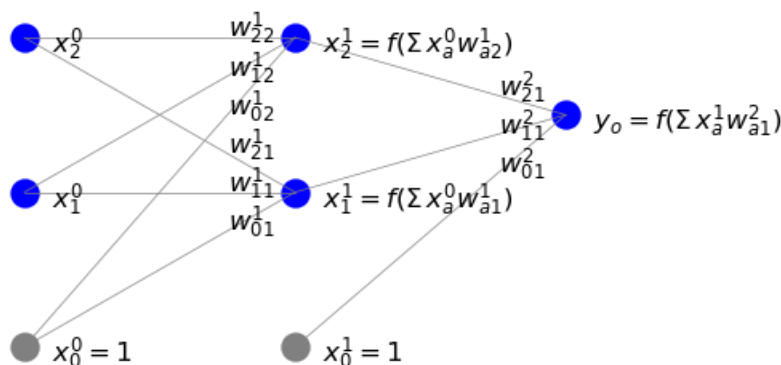
$$\begin{pmatrix} s_1^i & s_2^i & \dots & s_{n_i}^i \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} x_0^{i-1} & x_1^{i-1} & \dots & x_{n_{i-1}}^{i-1} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} w_{01}^i & w_{02}^i & \dots & w_{0,n_i}^i \\ w_{11}^i & w_{12}^i & \dots & w_{1,n_i}^i \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ w_{n_{i-1}1}^i & w_{n_{i-1}2}^i & \dots & w_{n_{i-1},n_i}^i \end{pmatrix}.$$

Jak już dobrze wiemy, wyjście z neuronu uzyskuje się działając na jego sygnał wejściowy funkcją aktywacji. W ten sposób w końcu mamy

$$x_\alpha^i = f(s_\alpha^i) = f\left(\sum_{\beta=0}^{n_{i-1}} x_\beta^{i-1} w_{\beta\alpha}^i\right), \quad \alpha = 1 \dots n_i, \quad i = 1, \dots, l,$$

$$x_0^i = 1, \quad i = 1, \dots, l - 1,$$

z węzłami progowymi równymi jeden. Poniższy rysunek ilustruje naszą notację.

Implementacja propagacji feed-forward w Pythonie jest następująca:

```
def feed_forward(ar, we, x_in, f=func.step):
    """
    Feed-forward propagation

    input:
    ar - array of numbers of nodes in subsequent layers [n_0, n_1,...,n_l]
        (from input layer 0 to output layer l, bias nodes not counted)

    we - dictionary of weights for neuron layers 1, 2,...,l in the format
        {1: array[n_0+1,n_1],...,l: array[n_(l-1)+1,n_l]}

    x_in - input vector of length n_0 (bias not included)

    f - activation function (default: step)

    return:
    x - dictionary of signals leaving subsequent layers in the format
        {0: array[n_0+1],...,l-1: array[n_(l-1)+1], l: array[n_l]}
        (the output layer carries no bias)

    """

    l=len(ar)-1                # number of the neuron layers
    x_in=np.insert(x_in,0,1)    # input, with the bias node inserted

    x={}                        # empty dictionary x
    x.update({0: np.array(x_in)}) # add input signal to x

    for i in range(1,l):        # loop over layers except the last one
        s=np.dot(x[i-1],we[i])   # signal, matrix multiplication
        y=[f(s[k]) for k in range(arch[i])] # output from activation
        x.update({i: np.insert(y,0,1)}) # add bias node and update x

    # the output layer l - no adding of the bias_

    node
    s=np.dot(x[l-1],we[l])      # signal
    y=[f(s[q]) for q in range(arch[l])] # output
    x.update({l: y})            # update x

    return x
```

Dla zwięzłości przyjmujemy konwencję, w której nie przekazujemy w argumentach funkcji węzła progowego. Jest on wstawiany do funkcji za pomocą `np.insert(x_in,0,1)`. Jak zwykle używamy `np.dot` do mnożenia macierzy.

Następnie testujemy, jak `feed_forward` działa dla przykładowych danych wejściowych.

```
xi=[2,-1]
x=func.feed_forward(arch,w,xi,func.step)
print(x)
```

```
{0: array([ 1,  2, -1]), 1: array([1, 1, 0, 0, 0]), 2: [1]}
```

Końcowy output z tej sieci jest uzyskany jako

```
x[2][0]
```

```
1
```


5.3.1 Dygresja o sieciach liniowych

Zróbmy teraz następującą obserwację. Załóżmy, że mamy sieć z liniową funkcją aktywacji $f(s) = cs$. Wtedy ostatnia formuła z powyższego wyprowadzenia przyjmuje postać

$$x_{\alpha}^i = c \sum_{\beta=0}^{n_{i-1}} x_{\beta}^{i-1} w_{\beta\alpha}^i, \quad \alpha = 1 \dots n_i, \quad i = 1, \dots, l,$$

lub w notacji macierzowej:

$$x^i = cx^{i-1}w^i.$$

Powtarzając to, otrzymujemy sygnał w warstwie wyjściowej

$$x^l = cx^{l-1}w^l = c^2x^{l-2}w^{l-1}w^l = \dots = c^l x^0 w^1 w^2 \dots w^l = x^0 W,$$

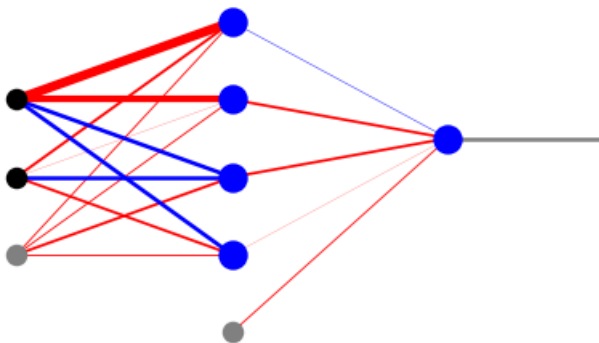
gdzie $W = c^l w^1 w^2 \dots w^l$. Widzimy więc, że taka sieć jest **równoważna** sieci jednowarstwowej z macierzą wag W określoną powyżej.

Informacja: Z tego powodu nie ma sensu rozważanie sieci wielowarstwowych z liniową funkcją aktywacji.

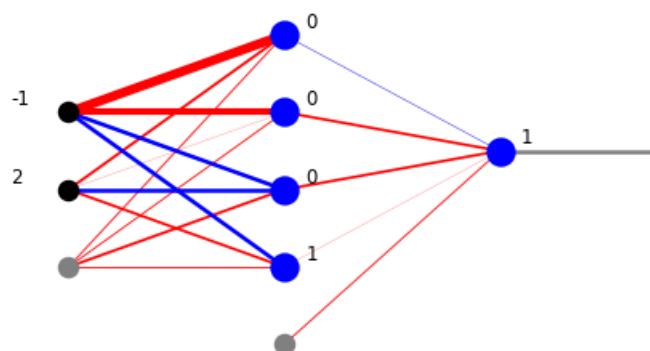
5.4 Wizualizacja

W celu wizualizacji prostych sieci w module **draw** pakietu **neural** udostępniamy kilka funkcji rysowania, które ukazują zarówno wagi, jak i sygnały w sieci. Funkcja **plot_net_w** rysuje wagi dodatnie na czerwono, a ujemne na niebiesko, przy czym szerokości odzwierciedlają ich wielkość. Ostatni parametr, tutaj 0.5, przeskalowuje szerokości tak, że grafika wygląda ładnie. Funkcja **plot_net_w_x** drukuje dodatkowo wartości sygnału wychodzącego z węzłów każdej warstwy.

```
plt.show(draw.plot_net_w(arch,w,0.5))
```


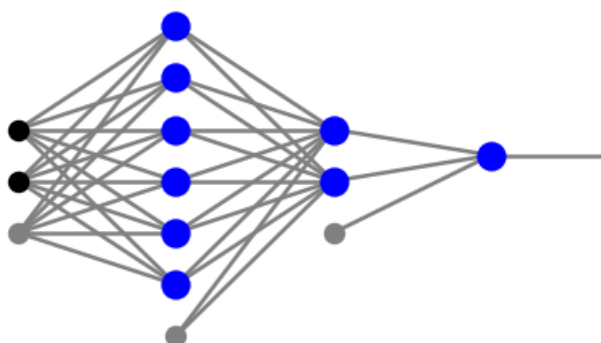
```
plt.show(draw.plot_net_w_x(arch,w,0.5,x))
```


5.5 Klasyfikator z trzema warstwami neuronów

Jesteśmy teraz gotowi do jawnego skonstruowania przykładu binarnego klasyfikatora punktów w obszarze wkłętym: trójkąta z trójkątnym wycięciem z Rys. 5.3. Architektura sieci to

```
arch=[2, 6, 2, 1]
plt.show(draw.plot_net(arch))
```


Warunki geometryczne i odpowiadające im wagi dla pierwszej warstwy neuronowej to

α	warunek	$w_{0\alpha}^1$	$w_{1\alpha}^1$	$w_{2\alpha}^1$
1	$x_1 > 0.1$	-0.1	1	0
2	$x_2 > 0.1$	-0.1	0	1
3	$x_1 + x_2 < 1$	1	-1	-1
4	$x_1 > 0.25$	-0.25	1	0
5	$x_2 > 0.25$	-0.25	0	1
6	$x_1 + x_2 < 0.8$	0.8	-1	-1

Warunki 1-3 zapewniają granice dla większego trójkąta, a 4-6 dla mniejszego, zawartego w większym. W drugiej warstwie neuronowej musimy zrealizować dwie bramki AND odpowiednio dla warunków 1-3 i 4-6, a zatem bierzemy

α	$w_{0\alpha}^2$	$w_{1\alpha}^2$	$w_{2\alpha}^2$	$w_{3\alpha}^2$	$w_{4\alpha}^2$	$w_{5\alpha}^2$	$w_{6\alpha}^2$
1	-1	0.4	0.4	0.4	0	0	0
2	-1	0	0	0	0.4	0.4	0.4

Na koniec w warstwie wyjściowej realizujemy bramkę $p \wedge \sim q$, skąd

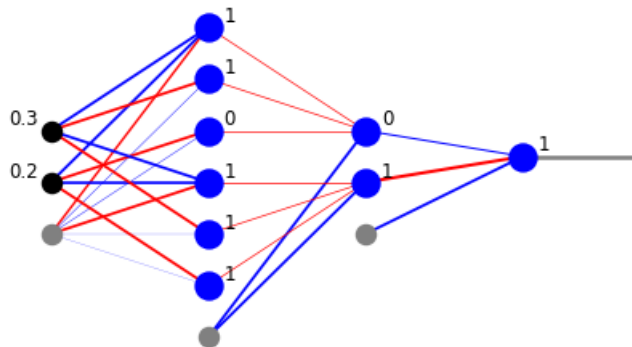
α	$w_{0\alpha}^3$	$w_{1\alpha}^3$	$w_{2\alpha}^3$
1	-1	1.2	-0.6

Łącząc to wszystko razem, uzyskujemy następujący słownik wag:

```
w={1:np.array([[ -0.1, -0.1, 1, -0.25, -0.25, 0.8], [1, 0, -1, 1, 0, -1], [0, 1, -1, 0, 1, -1]]),
  2:np.array([[ -1, -1], [0.4, 0], [0.4, 0], [0.4, 0], [0, 0.4], [0, 0.4], [0, 0.4]]),
  3:np.array([[ -1], [1.2], [-0.6]])}
```

Feed-forward dla przykładowego inputu daje

```
xi=[0.2,0.3]
x=func.feed_forward(arch,w,xi)
plt.show(draw_plot_net_w_x(arch,w,1,x))
```


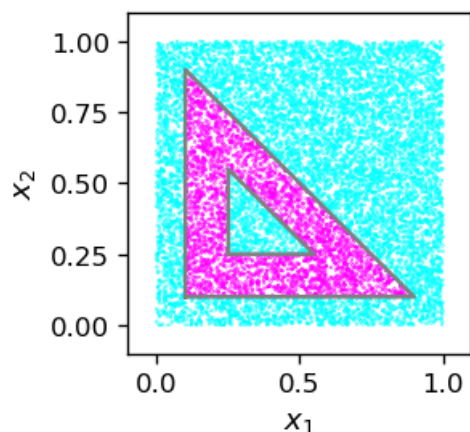
Właśnie odkryliśmy, że punkt $[0.2, 0.3]$ znajduje się w naszym obszarze (1 z warstwy wyjściowej). Właściwie mamy tutaj więcej informacji z warstw pośrednich. Z drugiej warstwy neuronowej widzimy, że punkt należy do większego trójkąta (1 z dolnego neuronu), a nie należy do mniejszego trójkąta (0 z górnego neuronu). Z pierwszej warstwy neuronowej możemy odczytać warunki z sześciu nierówności.

Następnie testujemy działanie naszej sieci dla innych punktów. Najpierw definiujemy funkcję generującą losowy punkt w kwadracie $[0, 1] \times [0, 1]$ i propagujemy go przez sieć. Przypisujemy mu etykietę 1, jeśli należy dożądanego obszaru, a 0 w przeciwnym razie. Następnie tworzymy dużą próbkę takich punktów i generujemy grafikę, używając koloru różowego dla etykiety 1 i niebieskiego dla etykiety 0.

```
def po():
    xi=[np.random.random(), np.random.random()] # random point from the [0,1]x[0,
    ↪1] square
    x=func.feed_forward(arch,w,xi)               # feed forward
    return [xi[0],xi[1],x[3][0]]                 # the point's coordinates and label
```

```
samp=np.array([po() for _ in range(10000)])
print(samp[:5])
```

```
[[0.7088127  0.81098538 0.         ]
 [0.52044622 0.19265106 1.         ]
 [0.45637626 0.95670484 0.         ]
 [0.51723699 0.06066656 0.         ]
 [0.00879429 0.38239462 0.         ]]
```


Widzimy, że nasza maszynka działa doskonale!

W tym miejscu czytelnik może słusznie powiedzieć, że powyższe wyniki są trywialne: w istocie właśnie zaimplementowaliśmy pewne warunki geometryczne i ich koniunkcje.

Jednak, podobnie jak w przypadku sieci jednowarstwowych, istnieje ważny argument przeciwko tej pozornej błahości. Wyobraźmy sobie ponownie, że mamy próbkę danych z etykietami i tylko te, podobnie jak w przykładzie pojedynczego neuronu MCP z rozdziału *Neuron MCP*. Wtedy na początku nie mamy warunków granicznych i potrzebujemy jakiegoś skutecznego sposobu, aby je znaleźć. Właśnie to zadanie wykonuje za nas **uczenie** klasyfikatorów: ustala wagi w taki sposób, że odpowiednie warunki są domyślnie wbudowane. Po materiale z tego rozdziału czytelnik powinien być przekonany, że jest to jak najbardziej możliwe i nie ma w tym nic magicznego! W następnym rozdziale pokażemy, jak to praktycznie zrobić.

5.6 Ćwiczenia

- Zaprojektuj sieć i uruchom kod z tego wykładu dla wybranego regionu wypukłego.
 - Zaprojektuj i zaprogramuj klasyfikator dla czterech kategorii punktów należących do regionów utworzonych przez dwie przecinające się linie (wskazówka: uwzględnij więcej komórek wyjściowych).
-

 Propagacja wsteczna

W tym rozdziale pokażemy szczegółowo, jak przeprowadzić uczenie nadzorowane dla klasyfikatorów wielowarstwowych omówionych w rozdziale *Wiele warstw*. Ponieważ metoda opiera się na minimalizacji liczby błędnych odpowiedzi na próbie testowej, zaczynamy od dokładnego omówienia problemu minimalizacji błędów w naszej konfiguracji.

6.1 Minimalizacja błędu

Przypomnijmy, że w naszym przykładzie z punktami na płaszczyźnie z rozdziału *Perceptron* warunek dla różnych punktów był zadany przez nierówność

$$w_0 + w_1 x_1 + w_2 x_2 > 0.$$

Wspomnieliśmy już pokrótce o klasie równoważności związanej z dzieleniem obu stron tej nierówności przez dodatnią stałą c . Ogólnie rzecz biorąc, co najmniej jedna z wag w powyższym warunku musi być niezerowa, aby był on nietrywialny. Załóżmy zatem, że $w_0 \neq 0$ (inne przypadki można potraktować analogicznie). Następnie podzielmy obie strony nierówności przez $|w_0|$, co daje

$$\frac{w_0}{|w_0|} + \frac{w_1}{|w_0|} x_1 + \frac{w_2}{|w_0|} x_2 > 0.$$

Wprowadzając notację $v_1 = \frac{w_1}{w_0}$ and $v_2 = \frac{w_2}{w_0}$, możemy zatem zapisać

$$\text{sgn}(w_0)(1 + v_1 x_1 + v_2 x_2) > 0,$$

gdzie znak $\text{sgn}(w_0) = \frac{w_0}{|w_0|}$. Mamy więc w efekcie system dwuparametrowy (dla ustalonego znaku w_0).

Oczywiście przy pewnych wartościach v_1 i v_2 i dla danego punktu z próbki danych, perceptron poda w wyniku poprawną lub błędną odpowiedź. Naturalne jest zatem zdefiniowanie **funkcji błędu** E w taki sposób, że dla każdego punktu p próbki wnosi 1, jeśli odpowiedź jest niepoprawna, a 0, jeśli jest poprawna:

$$E(v_1, v_2) = \sum_p \begin{cases} 1 & \text{niepoprawna,} \\ 0 & \text{poprawna.} \end{cases}$$

E ma zatem interpretację liczby źle sklasyfikowanych punktów.

Możemy łatwo skonstruować tę funkcję w Pythonie:

```
def error(w0, w1, w2, sample, f=func.step):
    """
    error function for the perceptron (for 2-dim data with labels)

    inputs:
    w0, w1, w2 - weights
    sample - array of labeled data points p
              p in an array in the format [x1, x1, label]
    f - activation function

    returns:
    error
    """
    er=0 # initial value of the error
    for i in range(len(sample)): # loop over data points
        yo=f(w0+w1*sample[i,0]+w2*sample[i,1]) # obtained answer
        er+=(yo-sample[i,2])**2
        # sample[i,2] is the label
        # adds the square of the difference of yo and the label
        # this adds 1 if the answer is incorrect, and 0 if correct
    return er # the error
```

Zastosowaliśmy tutaj małą sztuczkę, mając na uwadze przyszłe zastosowania. Oznaczając otrzymany wynik dla danego punktu danych jako $y_o^{(p)}$, a wynik prawdziwy (etykietę) jako $y_t^{(p)}$ (obydwa przyjmują wartości 0 lub 1), możemy zdefiniowane powyżej E zapisać równoważnie jako

$$E(v_1, v_2) = \sum_p \left(y_o^{(p)} - y_t^{(p)} \right)^2,$$

co jest wzorem zaprogramowanym w kodzie. Rzeczywiście, kiedy $y_o^{(p)} = y_t^{(p)}$ (prawidłowa odpowiedź), wkład punktu wynosi 0, a kiedy $y_o^{(p)} \neq y_t^{(p)}$ (błędna odpowiedź), wkład wynosi $(\pm 1)^2 = 1$.

Powtarzamy teraz symulacje z podrozdziału *Perceptron*, aby wygenerować etykietowaną próbkę danych **samp2** o 200 punktach (próbka jest utworzona z $w_0 = -0.25$, $w_1 = -0.52$ i $w_2 = 1$, co odpowiada $v_1 = 2.08$ i $v_2 = -4$, przy czym $\text{sgn}(w_0) = -1$).

samp2

```
array([[4.84790349e-01, 9.30022602e-01, 1.00000000e+00],
       [2.75129766e-01, 4.51703076e-01, 1.00000000e+00],
       [8.18909207e-01, 9.68446177e-01, 1.00000000e+00],
       [4.05560105e-01, 2.52401227e-01, 0.00000000e+00],
       [2.40412348e-01, 2.13325311e-01, 0.00000000e+00],
       [8.62583044e-01, 4.03098090e-01, 0.00000000e+00],
       [2.72836046e-01, 8.33365880e-01, 1.00000000e+00],
       [3.46132713e-01, 5.29409807e-01, 1.00000000e+00],
       [1.39054560e-01, 3.09977679e-01, 0.00000000e+00],
       [7.49919483e-02, 1.05191492e-02, 0.00000000e+00],
       [4.16347086e-01, 3.50005519e-02, 0.00000000e+00],
       [3.45232415e-01, 1.90842569e-01, 0.00000000e+00],
       [3.50816164e-01, 5.02619660e-01, 1.00000000e+00],
       [7.78507745e-01, 8.59842026e-01, 1.00000000e+00],
       [7.52319571e-01, 4.41475183e-01, 0.00000000e+00],
       [8.80840022e-02, 7.51082561e-01, 1.00000000e+00],
       [2.13013515e-02, 6.52557690e-01, 1.00000000e+00],
       [7.41140252e-01, 9.13520421e-03, 0.00000000e+00],
       [7.27112931e-01, 3.39692519e-01, 0.00000000e+00],
       [8.81274609e-01, 9.53318090e-01, 1.00000000e+00],
       [1.19238710e-01, 4.73487031e-01, 1.00000000e+00],
       [8.47209336e-01, 5.39175428e-01, 0.00000000e+00],
```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```
[2.82975222e-01, 4.12199125e-01, 1.00000000e+00],
[6.89706830e-01, 6.74234474e-01, 1.00000000e+00],
[7.41227421e-01, 9.46430564e-01, 1.00000000e+00],
[7.83105358e-01, 9.21166233e-01, 1.00000000e+00],
[4.62649042e-01, 1.84123870e-01, 0.00000000e+00],
[6.83271243e-01, 1.58938321e-01, 0.00000000e+00],
[6.82013430e-01, 7.51888769e-01, 1.00000000e+00],
[4.02689078e-01, 3.27213540e-01, 0.00000000e+00],
[8.46101381e-01, 9.10939489e-02, 0.00000000e+00],
[7.07863315e-01, 7.63568455e-01, 1.00000000e+00],
[2.71820593e-01, 8.69620304e-02, 0.00000000e+00],
[9.63663955e-01, 6.54242756e-01, 0.00000000e+00],
[2.14169377e-01, 9.34938197e-01, 1.00000000e+00],
[6.83597944e-01, 3.38718588e-01, 0.00000000e+00],
[2.07073197e-04, 5.36514950e-01, 1.00000000e+00],
[5.71571952e-01, 5.93806115e-01, 1.00000000e+00],
[1.81985686e-01, 2.49319597e-01, 0.00000000e+00],
[8.97075027e-01, 4.07687741e-01, 0.00000000e+00],
[3.95190693e-02, 4.47475039e-01, 1.00000000e+00],
[1.59556853e-01, 3.52346311e-01, 1.00000000e+00],
[2.47905931e-01, 9.59523254e-01, 1.00000000e+00],
[1.79417499e-02, 7.72166519e-01, 1.00000000e+00],
[6.45848085e-01, 8.31002803e-01, 1.00000000e+00],
[4.81201574e-01, 5.10332531e-01, 1.00000000e+00],
[9.14849486e-01, 4.30558020e-01, 0.00000000e+00],
[6.54879997e-01, 2.53363308e-01, 0.00000000e+00],
[6.79688313e-02, 4.34116154e-01, 1.00000000e+00],
[1.40747159e-01, 4.34277105e-01, 1.00000000e+00],
[3.26739773e-01, 6.52112881e-01, 1.00000000e+00],
[7.67924864e-01, 8.86792580e-01, 1.00000000e+00],
[8.54422677e-01, 9.79771529e-01, 1.00000000e+00],
[7.68380500e-01, 9.52123598e-01, 1.00000000e+00],
[3.46566369e-01, 8.43860111e-01, 1.00000000e+00],
[5.32165385e-01, 1.02628734e-02, 0.00000000e+00],
[3.65165001e-01, 1.98404068e-01, 0.00000000e+00],
[8.54727736e-01, 5.29254172e-01, 0.00000000e+00],
[8.60744991e-01, 9.12861912e-02, 0.00000000e+00],
[9.32403467e-01, 7.87992143e-01, 1.00000000e+00],
[9.66073749e-01, 4.41940782e-01, 0.00000000e+00],
[6.98926148e-01, 3.71687556e-01, 0.00000000e+00],
[9.92012313e-01, 6.13879961e-01, 0.00000000e+00],
[2.32516197e-01, 6.08937806e-01, 1.00000000e+00],
[5.44408989e-01, 3.70143008e-02, 0.00000000e+00],
[3.97859163e-01, 1.30116136e-01, 0.00000000e+00],
[3.74900409e-01, 9.86262437e-01, 1.00000000e+00],
[9.56865294e-03, 7.83729822e-01, 1.00000000e+00],
[9.74009172e-01, 5.82864086e-01, 0.00000000e+00],
[4.76926272e-01, 3.72393482e-02, 0.00000000e+00],
[8.95395141e-01, 9.06068592e-01, 1.00000000e+00],
[4.30806418e-01, 2.83396670e-01, 0.00000000e+00],
[4.98669230e-01, 3.48837057e-02, 0.00000000e+00],
[4.59789551e-01, 2.79465240e-01, 0.00000000e+00],
[4.25886684e-01, 2.45739568e-01, 0.00000000e+00],
[7.67740580e-01, 4.68087453e-01, 0.00000000e+00],
[6.15560750e-01, 5.99461778e-01, 1.00000000e+00],
[3.39270115e-01, 1.96552258e-01, 0.00000000e+00],
[9.50997909e-01, 2.11274858e-01, 0.00000000e+00],
[9.22346849e-02, 4.96461162e-01, 1.00000000e+00],
[4.99067735e-01, 7.76327469e-02, 0.00000000e+00],
[5.11501772e-01, 6.53949966e-02, 0.00000000e+00],
[4.88357776e-02, 7.03588263e-01, 1.00000000e+00],
```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```
[4.43341105e-01, 3.87800688e-02, 0.00000000e+00],
[3.00487124e-02, 3.46736610e-01, 1.00000000e+00],
[7.33909911e-01, 6.03645142e-01, 0.00000000e+00],
[9.74396387e-01, 5.22591864e-01, 0.00000000e+00],
[8.83086372e-01, 9.37484612e-01, 1.00000000e+00],
[6.53216174e-02, 7.39886164e-02, 0.00000000e+00],
[2.27984351e-01, 5.21808064e-01, 1.00000000e+00],
[1.65607112e-01, 3.45269775e-01, 1.00000000e+00],
[5.64813989e-02, 9.92833818e-01, 1.00000000e+00],
[8.79814722e-01, 2.53955297e-01, 0.00000000e+00],
[9.77485547e-01, 1.70025498e-01, 0.00000000e+00],
[1.41836206e-01, 3.15041925e-01, 0.00000000e+00],
[2.59220533e-01, 9.62980492e-01, 1.00000000e+00],
[3.51497131e-01, 2.78906080e-01, 0.00000000e+00],
[6.64580400e-01, 7.01842934e-02, 0.00000000e+00],
[4.44121819e-01, 3.51691754e-01, 0.00000000e+00],
[5.42772572e-01, 3.74177254e-01, 0.00000000e+00],
[5.33559659e-01, 6.03796695e-02, 0.00000000e+00],
[7.14464764e-01, 4.67565165e-01, 0.00000000e+00],
[6.38031422e-01, 2.95004638e-01, 0.00000000e+00],
[4.88271906e-02, 9.38922578e-01, 1.00000000e+00],
[1.02843362e-01, 9.37126526e-01, 1.00000000e+00],
[3.56534779e-01, 7.08709614e-01, 1.00000000e+00],
[1.63519911e-01, 7.23977981e-01, 1.00000000e+00],
[6.60446614e-01, 9.30841325e-01, 1.00000000e+00],
[5.81182508e-01, 5.87915078e-01, 1.00000000e+00],
[6.11213231e-01, 9.36195893e-01, 1.00000000e+00],
[2.16768336e-01, 1.38934897e-01, 0.00000000e+00],
[3.28105767e-01, 1.91262018e-01, 0.00000000e+00],
[5.73652565e-01, 7.60061984e-01, 1.00000000e+00],
[8.79005485e-02, 1.20505401e-02, 0.00000000e+00],
[7.01190102e-01, 9.40271570e-01, 1.00000000e+00],
[7.68977621e-01, 4.09961844e-01, 0.00000000e+00],
[9.87505209e-01, 6.99815931e-01, 0.00000000e+00],
[9.67779193e-03, 6.46274662e-01, 1.00000000e+00],
[9.14770046e-01, 3.83878854e-01, 0.00000000e+00],
[1.35396651e-01, 2.25502598e-01, 0.00000000e+00],
[3.25598172e-01, 7.85606665e-03, 0.00000000e+00],
[2.76528602e-01, 6.52431168e-01, 1.00000000e+00],
[5.61591535e-01, 4.64326110e-01, 0.00000000e+00],
[2.81257091e-01, 1.41430565e-01, 0.00000000e+00],
[6.24085557e-01, 6.02068843e-01, 1.00000000e+00],
[5.75462765e-02, 2.65035254e-01, 0.00000000e+00],
[4.68613721e-01, 6.88933434e-01, 1.00000000e+00],
[1.96038171e-01, 7.05489818e-01, 1.00000000e+00],
[1.17127539e-01, 8.23033288e-01, 1.00000000e+00],
[6.72151270e-01, 3.76131224e-01, 0.00000000e+00],
[7.23790310e-02, 1.67986211e-01, 0.00000000e+00],
[3.68925808e-01, 7.34899073e-01, 1.00000000e+00],
[1.04107619e-01, 4.70991548e-01, 1.00000000e+00],
[8.71298554e-01, 8.94217628e-01, 1.00000000e+00],
[2.27461169e-01, 5.95966688e-01, 1.00000000e+00],
[3.01397955e-01, 8.57056764e-01, 1.00000000e+00],
[5.38521560e-02, 8.98289821e-02, 0.00000000e+00],
[2.79326700e-01, 1.96546998e-01, 0.00000000e+00],
[5.60660280e-01, 7.44485804e-01, 1.00000000e+00],
[4.31773279e-01, 5.66443250e-02, 0.00000000e+00],
[5.37837307e-02, 8.11545749e-01, 1.00000000e+00],
[1.49346734e-01, 4.04671819e-01, 1.00000000e+00],
[3.43854263e-01, 5.09228519e-01, 1.00000000e+00],
[9.37027592e-01, 2.18104530e-01, 0.00000000e+00],
```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```
[3.07357632e-02, 2.75480486e-01, 1.00000000e+00],
[8.88030972e-01, 6.95808939e-01, 0.00000000e+00],
[2.64822883e-01, 6.49500344e-01, 1.00000000e+00],
[7.41011052e-01, 2.08787570e-02, 0.00000000e+00],
[4.66054972e-01, 2.71924695e-02, 0.00000000e+00],
[2.92732671e-01, 2.73976866e-01, 0.00000000e+00],
[7.44176499e-01, 1.09548317e-01, 0.00000000e+00],
[8.44894264e-01, 1.40473451e-01, 0.00000000e+00],
[4.07356214e-01, 6.69652397e-01, 1.00000000e+00],
[2.68427501e-01, 5.46381993e-01, 1.00000000e+00],
[7.53492249e-01, 9.08693333e-01, 1.00000000e+00],
[6.96070748e-01, 7.46383256e-01, 1.00000000e+00],
[5.18458052e-01, 8.92999952e-01, 1.00000000e+00],
[4.07917943e-01, 2.78845348e-01, 0.00000000e+00],
[1.98397409e-01, 7.86913440e-01, 1.00000000e+00],
[4.16230384e-01, 7.99952479e-01, 1.00000000e+00],
[4.13486165e-01, 9.79455020e-01, 1.00000000e+00],
[3.53564575e-01, 1.68300355e-01, 0.00000000e+00],
[6.58037939e-01, 2.76240534e-01, 0.00000000e+00],
[9.04815998e-03, 3.86544837e-01, 1.00000000e+00],
[5.27455111e-01, 6.02606684e-01, 1.00000000e+00],
[4.93421019e-01, 4.09192518e-01, 0.00000000e+00],
[9.60430349e-01, 4.07517140e-01, 0.00000000e+00],
[3.50077033e-01, 4.62910544e-04, 0.00000000e+00],
[7.40289080e-01, 8.79375483e-02, 0.00000000e+00],
[7.66813789e-01, 8.56678167e-01, 1.00000000e+00],
[8.46424465e-01, 4.17965943e-01, 0.00000000e+00],
[7.40121753e-01, 5.33473683e-01, 0.00000000e+00],
[3.81687763e-01, 7.09661984e-01, 1.00000000e+00],
[9.31298624e-01, 8.00767728e-01, 1.00000000e+00],
[6.48551936e-01, 3.66151820e-01, 0.00000000e+00],
[9.41612580e-01, 8.36248778e-01, 1.00000000e+00],
[7.49208416e-01, 6.87896330e-01, 1.00000000e+00],
[6.69896004e-01, 1.14646038e-01, 0.00000000e+00],
[9.42681130e-01, 1.38038325e-03, 0.00000000e+00],
[4.74073072e-01, 3.51599494e-01, 0.00000000e+00],
[5.49614802e-02, 6.14350942e-01, 1.00000000e+00],
[4.31399689e-01, 3.47906073e-02, 0.00000000e+00],
[2.57511556e-02, 2.68226985e-01, 1.00000000e+00],
[7.36364210e-01, 9.21662568e-01, 1.00000000e+00],
[6.28482144e-01, 2.17778061e-01, 0.00000000e+00],
[6.28728082e-01, 4.01647514e-01, 0.00000000e+00],
[6.46835461e-01, 1.85864116e-01, 0.00000000e+00],
[3.69749090e-01, 5.67486820e-01, 1.00000000e+00],
[9.72027071e-01, 7.91242606e-01, 1.00000000e+00],
[5.74023581e-01, 6.52252318e-01, 1.00000000e+00],
[2.63226960e-01, 5.59692843e-01, 1.00000000e+00],
[2.43296169e-01, 8.03720599e-01, 1.00000000e+00],
[1.86737783e-02, 1.03393502e-01, 0.00000000e+00],
[1.70963893e-01, 5.44984648e-01, 1.00000000e+00],
[3.08646223e-01, 4.61021625e-04, 0.00000000e+00],
[3.11928831e-01, 4.61607031e-01, 1.00000000e+00],
[2.50573227e-01, 3.79165344e-01, 0.00000000e+00],
[3.43787975e-01, 5.22515312e-01, 1.00000000e+00],
[5.46515013e-01, 8.54968356e-01, 1.00000000e+00],
[5.62483408e-01, 1.35878860e-03, 0.00000000e+00]])
```

Potrzebujemy teraz ponownie użyć algorytmu perceptronu z rozdz. *Algorytm perceptronu*. W naszym szczególnym przypadku działa on na próbce dwuwymiarowych danych etykietowanych. Dla wygody, pojedyncza runda algorytmu może zostać zebrana w funkcję w następujący sposób:

```
def teach_perceptron(sample, eps, w_in, f=func.step):
    """
    Supervised learning for a single perceptron (single MCP neuron)
    for a sample of 2-dim. labeled data

    input:
    sample - array of two-dimensional labeled data points p
            p is an array in the format [x1,x2,label]
            label = 0 or 1
    eps     - learning speed
    w_in    - initial weights in the format [[w0], [w1], [w2]]
    f       - activation function

    return: updated weights in the format [[w0], [w1], [w2]]
    """
    [[w0], [w1], [w2]] = w_in          # define w0, w1, and w2
    for i in range(len(sample)):      # loop over the whole sample
        for k in range(10):           # repeat 10 times

            yo = f(w0 + w1 * sample[i, 0] + w2 * sample[i, 1]) # output from the neuron, f(x.
            ↪ W)

            # update of weights according to the perceptron algorithm formula
            w0 = w0 + eps * (sample[i, 2] - yo) * 1
            w1 = w1 + eps * (sample[i, 2] - yo) * sample[i, 0]
            w2 = w2 + eps * (sample[i, 2] - yo) * sample[i, 1]

    return [[w0], [w1], [w2]]         # updated weights
```

Następnie prześledzimy działanie algorytmu perceptronu, obserwując jak modyfikuje on wartości wprowadzonej powyżej funkcji błędu $E(v_1, v_2)$. Zaczynamy od losowych wag, a następnie wykonujemy 10 rund zdefiniowanej powyżej funkcji **teach_perceptron**, wypisując zaktualizowane wagi i odpowiadający im błąd:

```
weights = [[func.rn()], [func.rn()], [func.rn()]] # initial random weights
```

```
weights
```

```
[[ -0.3475843530562248], [-0.14307973580699285], [-0.036348525023713885]]
```

```
print("Optimum:")
print("  w0  w1/w0  w2/w0 error")    # header

eps = 0.7                          # initial learning speed
for r in range(200):                # rounds
    eps = 0.9 * eps                  # decrease the learning speed
    weights = teach_perceptron(samp2, eps, weights, func.step)
                                    # see the top of this chapter

    w0_o = weights[0][0]             # updated weights and ratios
    v1_o = weights[1][0] / weights[0][0]
    v2_o = weights[2][0] / weights[0][0]

    print(np.round(w0_o, 3), np.round(v1_o, 3), np.round(v2_o, 3),
          np.round(error(w0_o, w0_o * v1_o, w0_o * v2_o, samp2, func.step), 0))
```

```
Optimum:
  w0  w1/w0  w2/w0 error
-1.158 2.094 -3.81 8.0
```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

[illegible]

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

[illegible]

(ciąg dalszy na następnej stronie)

[illegible]

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```

-1.42 2.067 -3.988 0.0
-1.42 2.067 -3.988 0.0
-1.42 2.067 -3.988 0.0
-1.42 2.067 -3.988 0.0
-1.42 2.067 -3.988 0.0
-1.42 2.067 -3.988 0.0
-1.42 2.067 -3.988 0.0
-1.42 2.067 -3.988 0.0
-1.42 2.067 -3.988 0.0
-1.42 2.067 -3.988 0.0
-1.42 2.067 -3.988 0.0
-1.42 2.067 -3.988 0.0
-1.42 2.067 -3.988 0.0
-1.42 2.067 -3.988 0.0
-1.42 2.067 -3.988 0.0
-1.42 2.067 -3.988 0.0

```

Zauważamy, że w kolejnych rundach błąd stopniowo maleje (w zależności od symulacji, może czasem nieco podskoczyć, jeśli szybkość uczenia się jest zbyt duża, ale nie stanowi to problemu, o ile koniec końców możemy zejść do minimum), osiągając ostatecznie wartość bardzo małą lub dokładnie 0 (w zależności od konkretnego przypadku symulacji). W związku z tym algorytm perceptronu, jak już widzieliśmy w rozdziale *Perceptron*, **minimalizuje błąd dla próbki treningowej**.

Pouczając jest spojrzenie na mapę konturową funkcji błędu $E(v_1, v_2)$ w pobliżu optymalnych parametrów:

```

fig, ax = plt.subplots(figsize=(3.7, 3.7), dpi=120)

delta = 0.02 # grid step in v1 and v2 for the contour map
ran=0.8      # plot range around (v1_o, v2_o)

v1 = np.arange(v1_o-ran, v1_o+ran, delta) # grid for v1
v2 = np.arange(v2_o-ran, v2_o+ran, delta) # grid for v2
X, Y = np.meshgrid(v1, v2)               # mesh for the contour plot

Z=np.array([[error(-1,-v1[i],-v2[j],somp2,func.step)
              # we use the scaling property of the error function here
              for i in range(len(v1)) for j in range(len(v2))]) # values of E(v1,
↪v2)

CS = ax.contour(X, Y, Z, [1,5,10,15,20,25,30,35,40,45,50])
              # explicit contour level values

ax.clabel(CS, inline=1, fmt='%1.0f', fontsize=9) # contour label format

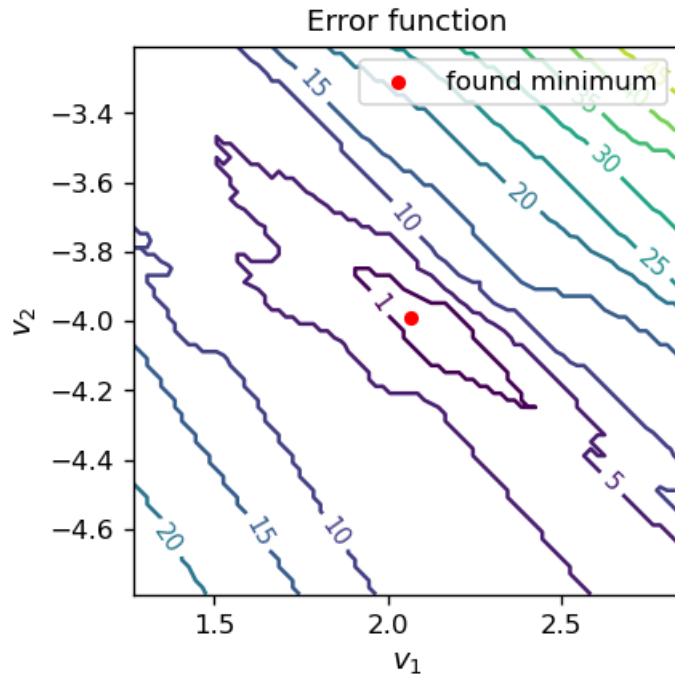
ax.set_title('Error function', fontsize=11)
ax.set_aspect(aspect=1)

ax.set_xlabel('$v_1$', fontsize=11)
ax.set_ylabel('$v_2$', fontsize=11)

ax.scatter(v1_o, v2_o, s=20, c='red', label='found minimum') # our found optimal_
↪point

ax.legend()
plt.show()

```


Uzyskane minimum znajduje się wewnątrz (lub blisko, w zależności od symulacji) wydłużonego obszaru w v_1 i v_2 , gdzie błąd znika.

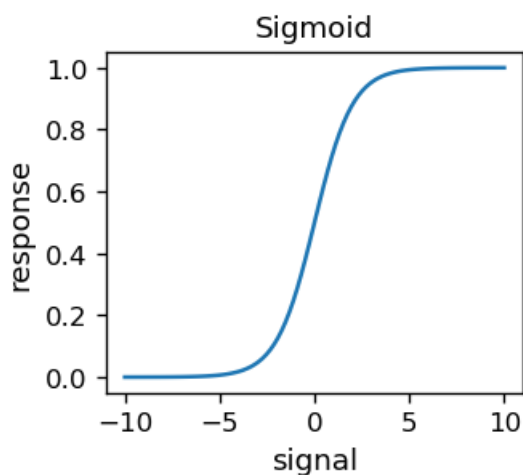
6.2 Ciągła funkcja aktywacji

Przyglądając się uważniej powyższej mapie konturowej, widzimy, że linie są „ząbkowane”. Dzieje się tak, ponieważ funkcja błędu, z oczywistego powodu, przyjmuje wartości całkowite. Jest zatem nieciągła, a zatem nieróżniczkowalna. Nieciągłości wynikają z nieciągłej funkcji aktywacji, mianowicie funkcji schodkowej. Mając na uwadze techniki, które poznamy niebawem, korzystne jest stosowanie funkcji aktywacji, która jest różniczkowalna. Historycznie tzw. **sigmoid**

$$\sigma(s) = \frac{1}{1 + e^{-s}}$$

był wykorzystywany w wielu praktycznych zastosowaniach dla ANN.

```
# sigmoid, a.k.a. the logistic function, or simply (1+arctanh(-s/2))/2
def sig(s):
    return 1/(1+np.exp(-s))
```

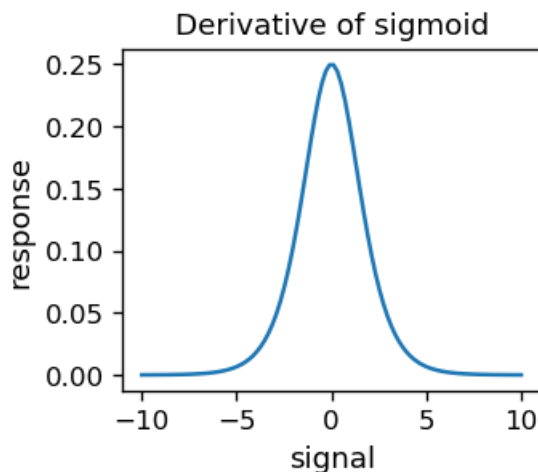

Funkcja ta jest oczywiście różniczkowalna. Ponadto

$$\sigma'(s) = \sigma(s)[1 - \sigma(s)],$$

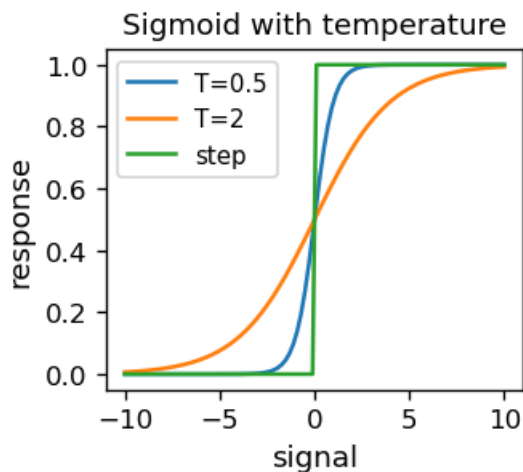
co jest szczególną własnością sigmoidu.

```
# derivative of sigmoid
def dsig(s):
    return sig(s) * (1-sig(s))
```


Wprowadza się również sigmoid z „temperaturą” T (nomenklatura ta jest związana z podobnymi wyrażeniami dla funkcji termodynamicznych w fizyce): $\sigma(s; T) = \frac{1}{1+e^{-s/T}}$.

```
# sigmoid with temperature T
def sig_T(s, T):
    return 1 / (1 + np.exp(-s/T))
```


Dla coraz mniejszych T sigmoid zbliża się do poprzednio używanej funkcji schodkowej.

Zauważ, że argumentem sigmoidu jest iloraz

$$s/T = (w_0 + w_1x_1 + w_2x_2)/T = w_0/T + w_1/T x_1 + w_2/T x_2 = \xi_0 + \xi_1x_1 + \xi_2x_2,$$

co oznacza, że zawsze możemy przyjąć $T = 1$ bez utraty ogólności (T to „skala”). Jednak teraz mamy trzy niezależne argumenty ξ_0 , ξ_1 i ξ_2 , więc nie można zredukować obecnej sytuacji do tylko dwóch niezależnych parametrów, jak miało to miejsce w poprzednim podrozdziale.

Powtórzmy teraz nasz przykład z klasyfikatorem, ale z funkcją aktywacji daną przez sigmoid. Funkcja błędu

$$y_o^{(p)} = \sigma(w_0 + w_1x_1^{(p)} + w_2x_2^{(p)}),$$

staje się teraz

$$E(w_0, w_1, w_2) = \sum_p \left[\sigma(w_0 + w_1x_1^{(p)} + w_2x_2^{(p)}) - y_t^{(p)} \right]^2.$$

Algorytm perceptronu z funkcją aktywacji sigmoidu wykonujemy 1000 razy, wypisując co 100 krok:

```
weights=[[func.rn()),[func.rn()),[func.rn())]] # random weights from [-0.5,0.5]
↪5]

print("    w0    w1/w0  w2/w0 error") # header

eps=0.7 # initial learning speed
for r in range(10000): # rounds
    eps=0.9995*eps # decrease learning speed
    weights=teach_perceptron(samp2,eps,weights,func.sig) # update weights
    if r%100==99:
        w0_o=weights[0][0] # updated weights
        w1_o=weights[1][0]
        w2_o=weights[2][0]
        v1_o=w1_o/w0_o # ratios of weights
        v2_o=w2_o/w0_o
        print(np.round(w0_o,3),np.round(v1_o,3),np.round(v2_o,3),
              np.round(error(w0_o, w0_o*v1_o, w0_o*v2_o, samp2, func.sig),5))
```

```
    w0    w1/w0  w2/w0 error
-19.537 2.072 -3.785 3.92218
-24.638 2.094 -3.842 2.90536
-28.263 2.098 -3.87 2.2508
-31.114 2.099 -3.887 1.82821
-33.47 2.098 -3.9 1.53985
-35.479 2.097 -3.909 1.33006
-37.228 2.096 -3.917 1.1687
-38.776 2.095 -3.924 1.03934
-40.161 2.095 -3.93 0.93264
-41.409 2.094 -3.935 0.84296
-42.542 2.094 -3.94 0.76666
-43.574 2.094 -3.945 0.70124
-44.518 2.094 -3.949 0.64485
-45.384 2.095 -3.953 0.59609
-46.18 2.095 -3.956 0.55383
-46.914 2.096 -3.96 0.51713
-47.592 2.097 -3.963 0.48523
-48.218 2.098 -3.967 0.45745
-48.799 2.099 -3.97 0.43326
-49.338 2.1 -3.973 0.41215
-49.839 2.101 -3.975 0.39371
-50.305 2.102 -3.978 0.3776
-50.739 2.103 -3.98 0.36349
-51.145 2.104 -3.983 0.35112
-51.523 2.105 -3.985 0.34026
-51.878 2.106 -3.987 0.33071
-52.209 2.107 -3.989 0.3223
-52.52 2.108 -3.991 0.31489
-52.812 2.109 -3.993 0.30834
-53.086 2.111 -3.995 0.30255
-53.343 2.112 -3.996 0.29741
```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```
-53.585 2.112 -3.998 0.29285
-53.813 2.113 -3.999 0.28879
-54.028 2.114 -4.001 0.28518
-54.23 2.115 -4.002 0.28195
-54.421 2.116 -4.003 0.27907
-54.601 2.117 -4.004 0.27649
-54.771 2.118 -4.006 0.27417
-54.932 2.118 -4.007 0.27209
-55.084 2.119 -4.008 0.27022
-55.227 2.12 -4.008 0.26853
-55.363 2.12 -4.009 0.267
-55.491 2.121 -4.01 0.26562
-55.612 2.121 -4.011 0.26437
-55.727 2.122 -4.012 0.26324
-55.836 2.123 -4.012 0.26221
-55.939 2.123 -4.013 0.26127
-56.037 2.123 -4.014 0.26042
-56.13 2.124 -4.014 0.25964
-56.217 2.124 -4.015 0.25893
-56.3 2.125 -4.015 0.25827
-56.379 2.125 -4.016 0.25768
-56.454 2.125 -4.016 0.25713
-56.525 2.126 -4.017 0.25662
-56.592 2.126 -4.017 0.25616
-56.656 2.126 -4.018 0.25573
-56.717 2.127 -4.018 0.25534
-56.774 2.127 -4.018 0.25498
-56.829 2.127 -4.019 0.25464
-56.881 2.128 -4.019 0.25433
-56.93 2.128 -4.019 0.25404
-56.977 2.128 -4.02 0.25378
-57.021 2.128 -4.02 0.25353
-57.063 2.128 -4.02 0.2533
-57.103 2.129 -4.02 0.25309
-57.141 2.129 -4.021 0.25289
-57.177 2.129 -4.021 0.2527
-57.211 2.129 -4.021 0.25253
-57.244 2.129 -4.021 0.25237
-57.275 2.13 -4.021 0.25222
-57.304 2.13 -4.022 0.25208
-57.332 2.13 -4.022 0.25195
-57.359 2.13 -4.022 0.25182
-57.384 2.13 -4.022 0.25171
-57.408 2.13 -4.022 0.2516
-57.431 2.13 -4.022 0.2515
-57.452 2.13 -4.022 0.25141
-57.473 2.13 -4.023 0.25132
-57.493 2.131 -4.023 0.25123
-57.511 2.131 -4.023 0.25115
-57.529 2.131 -4.023 0.25108
-57.546 2.131 -4.023 0.25101
-57.562 2.131 -4.023 0.25095
-57.577 2.131 -4.023 0.25088
-57.591 2.131 -4.023 0.25083
-57.605 2.131 -4.023 0.25077
-57.618 2.131 -4.023 0.25072
-57.63 2.131 -4.024 0.25067
-57.642 2.131 -4.024 0.25063
-57.653 2.131 -4.024 0.25058
-57.664 2.131 -4.024 0.25054
-57.674 2.131 -4.024 0.2505
```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```
-57.684 2.132 -4.024 0.25047
-57.693 2.132 -4.024 0.25043
-57.702 2.132 -4.024 0.2504
-57.71 2.132 -4.024 0.25037
-57.718 2.132 -4.024 0.25034
-57.726 2.132 -4.024 0.25031
-57.733 2.132 -4.024 0.25029
-57.739 2.132 -4.024 0.25026
```

Obserwujemy, zgodnie z oczekiwaniami, stopniowy spadek błędu w miarę postępu symulacji. Ponieważ funkcja błędu ma teraz trzy niezależne argumenty, nie można jej narysować w dwóch wymiarach. Możemy jednak pokazać jej rzut, np. dla ustalonej wartości w_0 , co robimy poniżej:

```
fig, ax = plt.subplots(figsize=(3.7,3.7),dpi=120)

delta = 0.5
ran=40
r1 = np.arange(w1_o-ran, w1_o+ran, delta)
r2 = np.arange(w2_o-ran, w2_o+ran, delta)
X, Y = np.meshgrid(r1, r2)

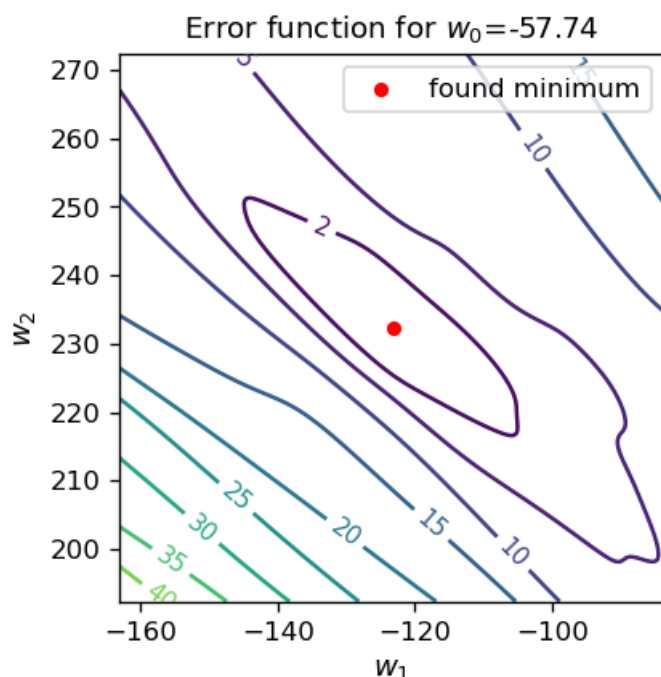
Z=np.array([[error(w0_o,r1[i],r2[j],samp2,func.sig)
              for i in range(len(r1)) for j in range(len(r2))]])

CS = ax.contour(X, Y, Z, [0,2,5,10,15,20,25,30,35,40,45,50])
ax.clabel(CS, inline=1, fmt='%1.0f', fontsize=9)

ax.set_title('Error function for $w_0$='+str(np.round(w0_o,2)), fontsize=11)
ax.set_aspect(aspect=1)
ax.set_xlabel('$w_1$', fontsize=11)
ax.set_ylabel('$w_2$', fontsize=11)

ax.scatter(w1_o, w2_o, s=20,c='red',label='found minimum') # our found optimal
↪point

ax.legend()
plt.show()
```


Informacja: W miarę jak wykonujemy coraz więcej iteracji, zauważamy, że wielkość wag rośnie, podczas gdy błąd naturalnie się zmniejsza. Powodem jest to, że nasza próbka danych jest separowalna, więc w przypadku użycia schodkowej funkcji aktywacji możliwe jest rozdzielenie próbki linią podziału i zejście z błędem aż do zera. W przypadku sigmoidy, zawsze istnieje pewien (niewielki) wkład do błędu, ponieważ wartości funkcji mieszczą się w sposób ciągły w przedziale $(0,1)$. Jak omówiliśmy powyżej, w sigmoidzie, którego argumentem jest $(w_0 + w_1x_1 + w_2x_2)/T$, zwiększanie wag jest równoznaczne ze zmniejszaniem temperatury T . W moim postępie symulacji sigmoid zbliża się zatem do funkcji schodkowej, a błąd dąży do zera. Zachowanie to jest widoczne w powyższych symulacjach.

6.3 Najstrome spadek

Powodem dla powyższych symulacji było doprowadzenie czytelnika do wniosku, że zagadnienie optymalizacji wag można sprowadzić do ogólnego problemu minimalizacji funkcji wielu zmiennych. Jest to standardowy (choć na ogół trudny) problem w analizie matematycznej i metodach numerycznych. Problemy związane ze znalezieniem minimum funkcji wielu zmiennych są dobrze znane:

- mogą istnieć minima lokalne, dlatego znalezienie minimum globalnego może być bardzo trudne;
- minimum może być w nieskończoności (czyli matematycznie nie istnieć);
- Funkcja wokół minimum może być bardzo płaska, tj. jej gradient jest bardzo mały. Wówczas znajdowanie minimum z pomocą metod gradientowych jest bardzo powolne;

Ogólnie rzecz biorąc, minimalizacja numeryczna funkcji to sztuka! Opracowano tu wiele metod, a właściwy dobór do danego problemu ma kluczowe znaczenie dla sukcesu. Poniżej zastosujemy najprostszy wariant, tzw. metodę **najstromej spadku**.

Dla różniczkowalnej funkcji wielu zmiennych $F(z_1, z_2, \dots, z_n)$, lokalnie najbardziej strome nachylenie jest określone przez minus gradient funkcji F , $-\left(\frac{\partial F}{\partial z_1}, \frac{\partial F}{\partial z_2}, \dots, \frac{\partial F}{\partial z_n}\right)$,

gdzie pochodne cząstkowe definiuje się jako granice

$$\frac{\partial F}{\partial z_1} = \lim_{\Delta \rightarrow 0} \frac{F(z_1 + \Delta, z_2, \dots, z_n) - F(z_1, z_2, \dots, z_n)}{\Delta}$$

i podobnie dla pozostałych z_i .

Metoda znajdowania minimum funkcji poprzez najstromejszy spadek zadana jest przez algorytm iteracyjny, w którym aktualizujemy współrzędne (wyszukiwanego minimum) w każdym kroku iteracji m (górny wskaźnik) w następujący sposób:

$$z_i^{(m+1)} = z_i^{(m)} - \epsilon \frac{\partial F}{\partial z_i}.$$

W naszym zagadnieniu potrzebujemy zminimalizować funkcję błędu

$$E(w_0, w_1, w_2) = \sum_p [y_o^{(p)} - y_t^{(p)}]^2 = \sum_p [\sigma(s^{(p)}) - y_t^{(p)}]^2 = \sum_p [\sigma(w_0 x_0^{(p)} + w_1 x_1^{(p)} + w_2 x_2^{(p)}) - y_t^{(p)}]^2.$$

Aby obliczyć pochodne, stosujemy **twierdzenie o pochodnej funkcji złożonej**.

Tw. o pochodnej funkcji złożonej

Dla funkcji złożonej

$$[f(g(x))]' = f'(g(x))g'(x).$$

Dla złożenia większej liczby funkcji $[f(g(h(x)))]' = f'(g(h(x)))g'(h(x))h'(x)$ itp.

Prowadzi to do wzoru

$$\frac{\partial E}{\partial w_i} = \sum_p 2[\sigma(s^{(p)}) - y_t^{(p)}] \sigma'(s^{(p)}) x_i^{(p)} = \sum_p 2[\sigma(s^{(p)}) - y_t^{(p)}] \sigma(s^{(p)}) [1 - \sigma(s^{(p)})] x_i^{(p)}$$

(pochodna funkcji kwadratowej \times pochodna sigmoidu \times pochodna $s^{(p)}$), gdzie w ostatniej równości użyliśmy specjalnej własności pochodnej sigmoidu. Metoda najstromejszego spadku aktualizuje zatem wagi w następujący sposób:

$$w_i \rightarrow w_i - \epsilon(y_o^{(p)} - y_t^{(p)})y_o^{(p)}(1 - y_o^{(p)})x_i.$$

Zauważmy, że aktualizacja zawsze występuje, ponieważ odpowiedź $y_o^{(p)}$ nigdy nie jest ściśle równa 0 lub 1, podczas gdy prawdziwa wartość (etykieta) $y_t^{(p)}$ wynosi 0 lub 1.

Ponieważ $y_o^{(p)}(1 - y_o^{(p)}) = \sigma(s^{(p)})[1 - \sigma(s^{(p)})]$ jest istotnie różne od zera tylko w okolicy $s^{(p)} = 0$ (patrz wcześniejszy wykres pochodnej sigmoidu), znacząca aktualizacja następuje tylko w pobliżu progów. To cecha jest odpowiednia, ponieważ problemy z błędną klasyfikacją zdarzają się właśnie w pobliżu linii podziału.

Informacja: Dla porównania, wcześniejszy algorytm perceptronu jest strukturalnie bardzo podobny,

$$w_i \rightarrow w_i - \epsilon(y_o^{(p)} - y_t^{(p)})x_i,$$

ale tutaj aktualizacja następuje dla wszystkich punktów próbki, a nie tylko tych w pobliżu linii podziału.

Kod algorytmu uczenia naszego perceptronu metodą najstromejszego spadku jest następujący:

```
def teach_sd(sample, eps, w_in): # Steepest descent for the perceptron

    [[w0], [w1], [w2]] = w_in          # initial weights
    for i in range(len(sample)):        # loop over the data sample
        for k in range(10):             # repeat 10 times

            yo = func.sig(w0 + w1 * sample[i, 0] + w2 * sample[i, 1]) # obtained answer for
            # point i

            w0 = w0 + eps * (sample[i, 2] - yo) * yo * (1 - yo) * 1      # update of weights
            w1 = w1 + eps * (sample[i, 2] - yo) * yo * (1 - yo) * sample[i, 0]
            w2 = w2 + eps * (sample[i, 2] - yo) * yo * (1 - yo) * sample[i, 1]
    return [[w0], [w1], [w2]]
```

Jego wydajność jest podobna do oryginalnego algorytmu perceptronu badanego powyżej:

```
weights=[ [func.rn()],[func.rn()],[func.rn()]] # random weights from [-0.5,0.5]

print("    w0    w1/w0  w2/w0 error") # header

eps=0.7 # initial learning speed
for r in range(1000): # rounds
    eps=0.9995*eps # decrease learning speed
    weights=teach_sd(samp2,eps,weights) # update weights
    if r%100==99:
        w0_o=weights[0][0] # updated weights
        w1_o=weights[1][0]
        w2_o=weights[2][0]
        v1_o=w1_o/w0_o
        v2_o=w2_o/w0_o
        print(np.round(w0_o,3),np.round(v1_o,3),np.round(v2_o,3),
              np.round(error(w0_o, w0_o*v1_o, w0_o*v2_o, samp2, func.sig),5))
```

```
    w0    w1/w0  w2/w0 error
-8.874  2.137 -3.991  2.54579
-11.282  2.137 -3.978  2.18976
-13.014  2.136 -3.978  1.94467
-14.391  2.133 -3.98  1.75955
-15.538  2.131 -3.982  1.61477
-16.52  2.128 -3.985  1.49897
-17.377  2.126 -3.987  1.4047
-18.135  2.124 -3.99  1.32683
-18.813  2.123 -3.992  1.26167
-19.423  2.122 -3.994  1.20652
```

Podsumowując dotychczasowy materiał, wykazaliśmy, że można skutecznie uczyć jednowarstwy perceptron (pojedynczy neuronu MCP) za pomocą metody najstromejszego spadku, minimalizując funkcję błędów generowaną przez badaną próbkę. W następnym podrozdziale uogólnimy ten pomysł na dowolny wielowarstwową sieć typu feed-forward.

6.4 Algorytm propagacji wstecznej (backprop)

Materiał tego podrozdziału jest absolutnie **kluczowy** dla zrozumienia idei uczenia sieci neuronowych poprzez uczenie nadzorowane. Jednocześnie dla czytelnika mniej zaznajomionego z analizą matematyczną może być dość trudny, ponieważ pojawiają się wyprowadzenia i wzory z bogatą notacją. Nie udało się jednak znaleźć sposobu na przedstawienie materiału w prostszy sposób niż poniżej, z jednoczesnym zachowaniem niezbędnego rygoru.

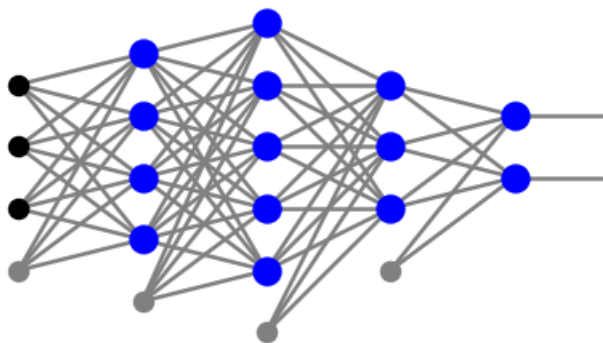
Informacja: Formuły, które wyprowadzamy tutaj krok po kroku, stanowią słynny **algorytm wstecznej propagacji (backprop)** [BH69] dla aktualizacji wag perceptronu wielowarstwowego. Wykorzystujemy tylko dwa podstawowe fakty:

- **tw. o pochodnej funkcji złożonej** do obliczania pochodnej, oraz
- **metodę najstromejszego spadku**, wyjaśnioną w poprzednim podrozdziale.

Rozważmy perceptron z dowolną liczbą warstw neuronowych, l . Neurony w warstwach pośrednich $j = 1, \dots, l-1$ są ponumerowane odpowiednimi wskaźnikami $\alpha_j = 0, \dots, n_j$, gdzie 0 oznacza węzeł progowy. W warstwie wyjściowej, nie zawierającej węzła progowego, wskaźnik przyjmuje wartości $\alpha_l = 1, \dots, n_l$. Na przykład sieć z wykresu poniżej ma

$$l = 4, \quad \alpha_1 = 0, \dots, 4, \quad \alpha_2 = 0, \dots, 5, \quad \alpha_3 = 0, \dots, 3, \quad \alpha_4 = 1, \dots, 2,$$

ze wskaźnikami w każdej warstwie liczonymi od dołu.

Funkcja błędu to suma po punktach próbki treningowej oraz dodatkowo po węzłach w warstwie wyjściowej:

$$E(\{w\}) = \sum_p \sum_{\alpha_l=1}^{n_l} \left[y_{o,\alpha_l}^{(p)}(\{w\}) - y_{t,\alpha_l}^{(p)} \right]^2,$$

gdzie $\{w\}$ reprezentują wszystkie wagi sieci. Pojedynczy wkład punktu p do E , oznaczony jako e , to suma po wszystkich neuronach w warstwie wyjściowej:

$$e(\{w\}) = \sum_{\alpha_l=1}^{n_l} \left[y_{o,\alpha_l} - y_{t,\alpha_l} \right]^2.$$

Dla zwięzłości, opuściliśmy górny wskaźnik (p) . Dla neuronu α_j w warstwie j sygnałem wejściowym jest

$$s_{\alpha_j}^j = \sum_{\alpha_{j-1}=0}^{n_{j-1}} x_{\alpha_{j-1}}^{j-1} w_{\alpha_{j-1}\alpha_j}^j.$$

Sygnały w warstwie wyjściowej mają postać

$$y_{o,\alpha_l} = f(s_{\alpha_l}^l)$$

natomiast sygnały wyjściowe w warstwach pośrednich $j = 1, \dots, l-1$ to

$$x_{\alpha_j}^j = f(s_{\alpha_j}^j), \quad \alpha_j = 1, \dots, n_j, \quad \text{ i } \quad x_0^j = 1,$$

z węzłem progowym mającym wartość 1.

Kolejne podstawienia powyższych formuł do e są następujące:

$$\begin{aligned} e &= \sum_{\alpha_l=1}^{n_l} \left(y_{o,\alpha_l} - y_{t,\alpha_l} \right)^2 \\ &= \sum_{\alpha_l=1}^{n_l} \left(f \left(\sum_{\alpha_{l-1}=0}^{n_{l-1}} x_{\alpha_{l-1}}^{l-1} w_{\alpha_{l-1}\alpha_l}^l \right) - y_{t,\alpha_l} \right)^2 \\ &= \sum_{\alpha_l=1}^{n_l} \left(f \left(\sum_{\alpha_{l-1}=1}^{n_{l-1}} f \left(\sum_{\alpha_{l-2}=0}^{n_{l-2}} x_{\alpha_{l-2}}^{l-2} w_{\alpha_{l-2}\alpha_{l-1}}^{l-1} \right) w_{\alpha_{l-1}\alpha_l}^l + x_0^{l-1} w_{0\alpha_l}^l \right) - y_{t,\alpha_l} \right)^2 \\ &= \sum_{\alpha_l=1}^{n_l} \left(f \left(\sum_{\alpha_{l-1}=1}^{n_{l-1}} f \left(\sum_{\alpha_{l-2}=1}^{n_{l-2}} f \left(\sum_{\alpha_{l-3}=0}^{n_{l-3}} x_{\alpha_{l-3}}^{l-3} w_{\alpha_{l-3}\alpha_{l-2}}^{l-2} \right) w_{\alpha_{l-2}\alpha_{l-1}}^{l-1} + x_0^{l-2} w_{0\alpha_{l-1}}^{l-1} \right) w_{\alpha_{l-1}\alpha_l}^l + x_0^{l-1} w_{0\alpha_l}^l \right) - y_{t,\alpha_l} \right)^2 \\ &= \sum_{\alpha_l=1}^{n_l} \left(f \left(\sum_{\alpha_{l-1}=1}^{n_{l-1}} f \left(\dots f \left(\sum_{\alpha_0=0}^{n_0} x_{\alpha_0}^0 w_{\alpha_0\alpha_1}^1 \right) w_{\alpha_1\alpha_2}^2 + x_0^1 w_{0\alpha_2}^2 \dots \right) w_{\alpha_{l-1}\alpha_l}^l + x_0^{l-1} w_{0\alpha_l}^l \right) - y_{t,\alpha_l} \right)^2 \end{aligned}$$

Obliczając kolejne pochodne względem wag idąc wstecz, tj. od $j = l$ do 1, otrzymujemy (patrz ćwiczenia)

$$\frac{\partial e}{\partial w_{\alpha_{j-1}\alpha_j}^j} = x_{\alpha_{j-1}}^{j-1} D_{\alpha_j}^j, \quad \alpha_{j-1} = 0, \dots, n_{j-1}, \quad \alpha_j = 1, \dots, n_j,$$

gdzie

$$D_{\alpha_l}^l = 2(y_{o,\alpha_l} - y_{t,\alpha_l}) f'(s_{\alpha_l}^l),$$

$$D_{\alpha_j}^j = \sum_{\alpha_{j+1}} D_{\alpha_{j+1}}^{j+1} w_{\alpha_j \alpha_{j+1}}^{j+1} f'(s_{\alpha_j}^j), \quad j = l-1, l-2, \dots, 1.$$

Ostatnie wyrażenie to rekurencja wstecz. Zauważamy, że aby uzyskać D^j , potrzebujemy D^{j+1} , które uzyskaliśmy już w poprzednim kroku, oraz sygnał s^j , który znamy z propagacji sygnału do przodu. Ta rekurencja prowadzi do uproszczenia obliczania pochodnych i aktualizacji wag.

Przy najstromejszym spadku wagi są aktualizowane jako

$$w_{\alpha_{j-1} \alpha_j}^j \rightarrow w_{\alpha_{j-1} \alpha_j}^j - \varepsilon x_{\alpha_{j-1}}^{j-1} D_{\alpha_j}^j,$$

W przypadku sigmoidu możemy użyć

$$\sigma'(s_A^{(i)}) = \sigma'(s_A^{(i)})(1 - \sigma'(s_A^{(i)})) = x_A^{(i)}(1 - x_A^{(i)}).$$

Informacja: Powyższe formuły wyjaśniają nazwę **propagacja wsteczna**, ponieważ w aktualizacji wag zaczynamy od ostatniej warstwy, a następnie posuwamy się rekurencyjnie do początku sieci. Na każdym kroku potrzebujemy tylko sygnału w danej warstwie i właściwości kolejnej warstwy! Te cechy wynikają z

1. charakteru feed-forward sieci oraz
2. tw. o pochodnej funkcji złożonej.

Ważne: Praktyczne znaczenie cofania się warstwa po warstwie polega na tym, że w jednym kroku aktualizuje się znacznie mniej wag: tylko te, które wchodzą do danej warstwy, a nie wszystkie naraz. Ma to znaczenie dla zbieżności metody najstromejszego spadku, zwłaszcza dla sieci głębokich (o wielu warstwach).

Jeżeli funkcje aktywacji są różne w różnych warstwach (oznaczamy je f_j dla warstwy j), to zachodzi oczywista modyfikacja:

$$D_{\alpha_l}^l = 2(y_{o, \alpha_l} - y_{t, \alpha_l}) f'_l(s_{\alpha_l}^l),$$

$$D_{\alpha_j}^j = \sum_{\alpha_{j+1}} D_{\alpha_{j+1}}^{j+1} w_{\alpha_j \alpha_{j+1}}^{j+1} f'_j(s_{\alpha_j}^j), \quad j = l-1, l-2, \dots, 1.$$

Nie jest to rzadkie, ponieważ w wielu zastosowaniach wybiera się różne funkcje aktywacji dla warstw pośrednich i warstwy wyjściowej.

6.4.1 Kod dla algorytmu backprop

Następnie przedstawimy prosty kod realizujący algorytm backprop. Jest to bezpośrednia implementacja wyprowadzonych powyżej formuł. W kodzie zachowujemy jak najwięcej notacji z powyższego wyprowadzenia.

Kod ma tylko 12 linijek, nie licząc komentarzy!

```
def back_prop(fe, la, p, ar, we, eps, f=func.sig, df=func.dsig):
    """
    fe - array of features
    la - array of labels
    p - index of the used data point
    ar - array of numbers of nodes in subsequent layers
    we - dictionary of weights
    eps - learning speed
    f - activation function
    df - derivaive of f
    """

    l=len(ar)-1 # number of neuron layers (= index of the output layer)
    nl=ar[l]    # number of neurons in the output layer
```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```

x=func.feed_forward(ar,we,fe[p],ff=f) # feed-forward of point p

# formulas from the derivation in a one-to-one notation:

D={}
D.update({l: [2*(x[l][gam]-la[p][gam])*
              df(np.dot(x[l-1],we[l]))[gam] for gam in range(nl)]})
we[l]-=eps*np.outer(x[l-1],D[l])

for j in reversed(range(1,l)):
    u=np.delete(np.dot(we[j+1],D[j+1]),0)
    v=np.dot(x[j-1],we[j])
    D.update({j: [u[i]*df(v[i]) for i in range(len(u))]})
    we[j]-=eps*np.outer(x[j-1],D[j])

```

6.5 Przykład z kołem

Kod ilustrujemy na przykładzie klasyfikatora binarnego punktów wewnątrz okręgu.

```

def cir():
    x1=np.random.random() # coordinate 1
    x2=np.random.random() # coordinate 2
    if ((x1-0.5)**2+(x2-0.5)**2 < 0.4**2): # inside circle, radius 0.4, center (0.
↪5,0.5)
        return np.array([x1,x2,1])
    else:
        return np.array([x1,x2,0]) # outside

```

Do przyszłego użytku (**nowa konwencja**) podzielimy próbkę na oddzielne tablice **cech** (dwie współrzędne) i **etykiet** (1, jeśli punkt znajduje się wewnątrz okręgu, 0 w przeciwnym razie):

```

sample_c=np.array([cir() for _ in range(3000)]) # sample
features_c=np.delete(sample_c,2,1)
labels_c=np.delete(np.delete(sample_c,0,1),0,1)

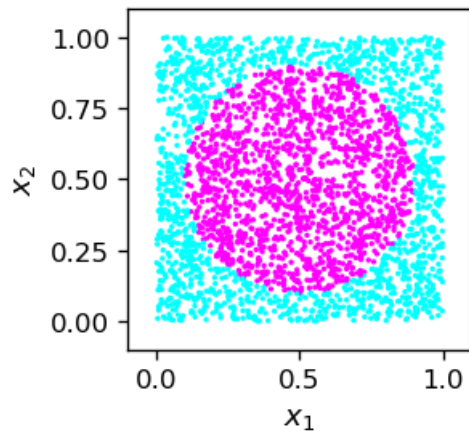
```

```

plt.figure(figsize=(2.3,2.3),dpi=120)
plt.xlim(-.1,1.1)
plt.ylim(-.1,1.1)
plt.scatter(sample_c[:,0],sample_c[:,1],c=sample_c[:,2],
            s=1,cmap=mpl.cm.cool,norm=mpl.colors.Normalize(vmin=0, vmax=.9))

plt.xlabel('$x_1$',fontsize=11)
plt.ylabel('$x_2$',fontsize=11)
plt.show()

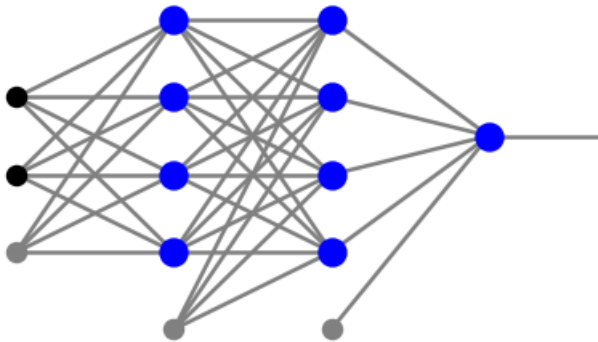
```


Dobieramy następującą architekturę i początkowe parametry:

```
arch_c=[2,4,4,1] # architecture
weights=func.set_ran_w(arch_c,4) # scaled random initial weights in [-2,2]
eps=.7 # initial learning speed
```

```
plt.show(draw.plot_net(arch_c))
```


Symulacja zabiera kilka minut.

```
for k in range(1000): # rounds
    eps=.995*eps # decrease learning speed
    if k%100==99: print(k+1, ' ',end='') # print progress
    for p in range(len(features_c)): # loop over points
        func.back_prop(features_c,labels_c,p,arch_c,weights,eps,
                        f=func.sig,df=func.dsig) # backprop
```

```
100 200 300 400 500 600 700 800 900 1000
```

Zmniejszenie szybkości uczenia się w każdej rundzie daje końcową wartość ϵ , która powinna być niewielka, ale nie za mała:

```
eps
```

```
0.004657778005182377
```

(zbyt mała wartość aktualizowałaby wagi w znikomy sposób, więc dalsze rundy byłyby bezużyteczne).

Podczas gdy faza nauki była dość długa, testowanie przebiega bardzo szybko:

```

test=[]

for k in range(3000):
    po=[np.random.random(),np.random.random()]
    xt=func.feed_forward(arch_c,weights,po,ff=func.sig)
    test.append([po[0],po[1],np.round(xt[len(arch_c)-1][0],0)])

tt=np.array(test)

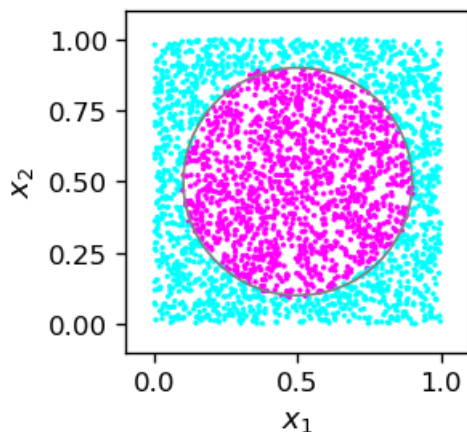
fig=plt.figure(figsize=(2.3,2.3),dpi=120)

# drawing the circle
ax=fig.add_subplot(1,1,1)
circ=plt.Circle((0.5,0.5), radius=.4, color='gray', fill=False)
ax.add_patch(circ)

plt.xlim(-.1,1.1)
plt.ylim(-.1,1.1)
plt.scatter(tt[:,0],tt[:,1],c=tt[:,2],
            s=1,cmap=plt.cm.cool,norm=plt.colors.Normalize(vmin=0, vmax=.9))

plt.xlabel('$x_1$',fontsize=11)
plt.ylabel('$x_2$',fontsize=11)
plt.show()

```


Wytrenowana sieć wygląda następująco:

```
fnet=draw.plot_net_w(arch_c,weights,.1)
```

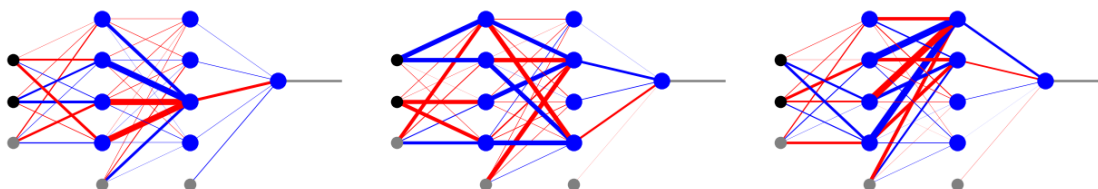
Informacja: To fascynujące, że nauczyliśmy sieć rozpoznawać, czy punkt znajduje się w okręgu, a nie ma ona żadnego pojęcia o geometrii, odległości euklidesowej, równaniu okręgu itp. Sieć właśnie nauczyła się „empirycznie”, jak postępować, za pomocą próbki szkoleniowej!

Informacja: Wynik przedstawiony na rysunku jest całkiem niezły, może z wyjątkiem, jak zwykle, punktów blisko granicy. Biorąc pod uwagę naszą dyskusję w rozdz. *Więcej warstw*, w którym wyznaczyliśmy wagi sieci z trzema warstwami neuronów na podstawie rozważań geometrycznych, jakość prezentowanego wyniku jest oszałamiająca. Nie widzimy żadnych prostych boków wielokąta, ale ładnie zaokrągloną granicę. Dalsza poprawa wyniku wymagałaby większej liczby próbek szkoleniowej i dłuższego treningu, co jest czasochłonne.

Lokalne minima

6.5. Przykład z kołem

Wspomnieliśmy wcześniej o pojawianiu się minimów lokalnych w optymalizacji wielowymiarowej jako o potencjalnym problemie. Na poniższym rysunku pokazujemy trzy różne wyniki kodu backprop dla naszego klasyfikatora punktów w okręgu. Zauważamy, że każdy z nich ma radykalnie inny zestaw optymalnych wag, podczas gdy sprawdzenie na próbce testowej jest, przynajmniej na oko, równie dobre dla każdego przypadku. To pokazuje, że optymalizacja backprop prowadzi, zgodnie z przewidywaniami, do różnych minimów lokalnych. Jednak każde z nich działa wystarczająco i równie dobrze. To jest właśnie powód, dla którego algorytm backprop można wykorzystać w praktycznych problemach: istnieją miliony lokalnych minimów, ale to naprawdę nie ma znaczenia!

6.6 Ogólne uwagi

Należy poczynić kilka istotnych i ogólnych obserwacji:

Informacja:

- Uczenie nadzorowane zajmuje bardzo dużo czasu, ale użycie wytrenowanej sieci trwa mgnienie oka. Asymetria wynika z prostego faktu, że optymalizacja wieloparametrowa wymaga bardzo wielu wywołań funkcji (tutaj **feed-forward**) i obliczenia pochodnych w wielu rundach (użyliśmy 1000 rund dla przykładu okręgu), ale użycie sieci dla przypadku jednego punktu wymaga tylko jednego wywołania funkcji.
 - Klasyfikator wyszkolony algorytmem backprop może działać niedokładnie dla punktów w pobliżu linii granicznych. Środkiem zaradczym jest dłuższe trenowanie i/lub zwiększenie liczebności próbki szkoleniowej, w szczególności w pobliżu granicy.
 - Jednak zbyt długa nauka na tej samej próbce treningowej nie ma sensu, ponieważ w pewnym momencie dokładność przestaje się poprawiać.
 - Lokalne minima są powszechne, ale w żadnym wypadku nie stanowi to przeszkody w stosowaniu algorytmu. To ważna praktyczna cecha.
 - Można stosować różne ulepszenia metody najstromejszego spadku lub zupełnie inne metody minimalizacji (patrz ćwiczenia). Mogą one znacznie zwiększyć wydajność algorytmu.
 - Cofając się z aktualizacją wag w kolejnych warstwach, można wprowadzić współczynnik zwiększający uaktualnianie (patrz ćwiczenia). To pomaga w wydajności.
 - Wreszcie, inne funkcje aktywacji mogą być używane do poprawy wydajności (patrz kolejne wykłady).
-

6.7 Ćwiczenia

1. Udowodnij (analitycznie), obliczając pochodną, że $\sigma'(s) = \sigma(s)[1 - \sigma(s)]$. Pokaż, że sigmoid jest **jedyną** funkcją z tą właściwością.
2. Wyprowadź jawnie wzory algorytmu backprop dla sieci z jedną i dwiema warstwami pośrednimi. Zwróć uwagę na pojawiającą się prawidłowość (powtarzalność) i udowodnij ogólne wzory z wykładu dla dowolnej liczby warstw pośrednich.
3. Zmodyfikuj przykład z wykładu dla klasyfikatora punktów w okręgu dla:

- półkola;
 - dwóch rozłącznych okręgów;
 - pierścienia;
 - dowolnego z twoich ulubionych kształtów.
4. Powtórz 3, eksperymentując z liczbą warstw i neuronów, ale pamiętaj, że duża ich liczba wydłuża czas obliczeń i niekoniecznie poprawia wynik. Uszereguj każdy przypadek według liczby błędnie sklasyfikowanych punktów w próbie testowej. Znajdź optymalną/praktyczną architekturę dla każdego z rozważanych obszarów.
 5. Jeśli sieć ma dużo neuronów i połączeń, przez każdą synapsę przepływa mało sygnału, stąd sieć jest odporna na niewielkie przypadkowe uszkodzenia. Tak dzieje się w naszym mózgu, który jest nieustannie „uszkodzany” (promienie kosmiczne, alkohol,...). Poza tym taką sieć po zniszczeniu można (już przy mniejszej liczbie połączeń) dodatkowo doszkolić. Weź wytrenowaną sieć z problemu 3. i usuń jedno z jej **słabych** połączeń (najpierw znajdź je, sprawdzając wagi), zmieniając odpowiednią wagę na 0. Przetestuj taką uszkodzoną sieć na próbie testowej i wyciągnij wnioski.
 6. **Skalowanie wag w propagacji wstecznej.** Wadą zastosowania sigmoidu w algorytmie backprop jest bardzo powolna aktualizacja wag w warstwach odległych od warstwy wyjściowej (im bliżej początku sieci, tym wolniej). Remedium jest tutaj przeskalowanie wag, gdzie szybkość uczenia się warstw, licząc od tyłu, jest sukcesywnie zwiększana o pewien współczynnik. Pamiętamy, że kolejne pochodne wnoszą do szybkości aktualizacji współczynniki postaci $\sigma'(s) = \sigma(s)[1 - \sigma(s)] = y(1 - y)$, gdzie y wynosi w zakresie $(0, 1)$. Zatem wartość $y(1 - y)$ nie może przekraczać $1/4$, a w kolejnych warstwach (licząc od tyłu) czynnika $[y(1 - y)]^n \leq 1/4^n$. Aby zapobiec temu „kurczeniu się”, wskaźnik uczenia się można przemnażać przez współczynniki kompensacyjne 4^n : 4, 16, 64, 256, Kolejny argument heurystyczny [RIV91] sugeruje jeszcze szybciej rosnące czynniki postaci 6^n : 6, 36, 216, 1296, ...
 - Wprowadź powyższe dwie receptury do kodu backprop.
 - Sprawdź, czy rzeczywiście poprawiają wydajność algorytmu dla głębszych sieci, na przykład dla klasyfikatora punktów okręgu itp.
 - W celu oceny wydajności wykonaj pomiar czasu wykonania (np. za pomocą pakietu biblioteki Python **time**).
 7. **Najstromejsze spadek.** Zastosowana w wykładzie metoda najstromejszego spadku do wyznaczania minimum funkcji wielu zmiennych zależy od gradientu lokalnego. Istnieją znacznie lepsze podejścia, które zapewniają szybszą zbieżność do (lokalnego) minimum. Jednym z nich jest przepis **Barzilai-Borwein** wyjaśniony poniżej. Zaimplementuj tę metodę w algorytmie wstecznej propagacji. Wektory x w przestrzeni n -wymiarowej są aktualizowane w kolejnych iteracjach jako $x^{(m+1)} = x^{(m)} - \gamma_m \nabla F(x^{(m)})$, gdzie m numeruje iterację, a szybkość uczenia się zależy od zachowania w dwóch (bieżącym i poprzednim) punktach:

$$\gamma_m = \frac{\| (x^{(m)} - x^{(m-1)}) \cdot [\nabla F(x^{(m)}) - \nabla F(x^{(m-1)})] \|}{\| \nabla F(x^{(m)}) - \nabla F(x^{(m-1)}) \|^2}.$$

7.1 Symulowane dane

Do tej pory zajmowaliśmy się **klasyfikacją**, czyli rozpoznawaniem przez sieci, czy dany obiekt (w naszym przykładzie punkt na płaszczyźnie) ma określone cechy. Teraz przechodzimy do innego praktycznego zastosowania, a mianowicie do **interpolacji** funkcji. To zastosowanie ANN stało się bardzo popularne w analizie danych naukowych. Zilustrujemy tę metodę na prostym przykładzie, który wyjaśni podstawową ideę i pokaże, jak ona działa.

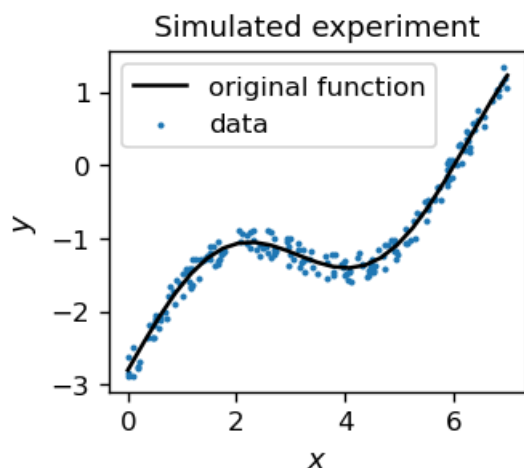
Wyobraźmy sobie, że dysponujemy pewnymi danymi eksperymentalnymi. W tym przypadku symulujemy je w sztuczny sposób, np.

```
def fi(x):  
    return 0.2+0.8*np.sin(x)+0.5*x-3 # a function  
  
def data():  
    x = 7.*np.random.rand() # random x coordinate  
    y = fi(x)+0.4*func.rn() # y coordinate = the function value + noise from [-0.  
    ↪2, 0.2]  
    return [x,y]
```

Powinniśmy teraz myśleć w kategoriach uczenia nadzorowanego: x to „cecha”, a y to „etykieta”.

Tablicujemy nasze zaszumione punkty danych i wykreślamy je wraz z funkcją $f(x)$, wokół której się wahają. Jest to imitacja pomiaru eksperymentalnego, który zawsze obciążony jest pewnym błędem, tutaj naśladowanym przez losowy szum.

```
tab=np.array([data() for i in range(200)]) # data sample  
features=np.delete(tab,1,1) # x coordinate  
labels=np.delete(tab,0,1) # y coordinate
```


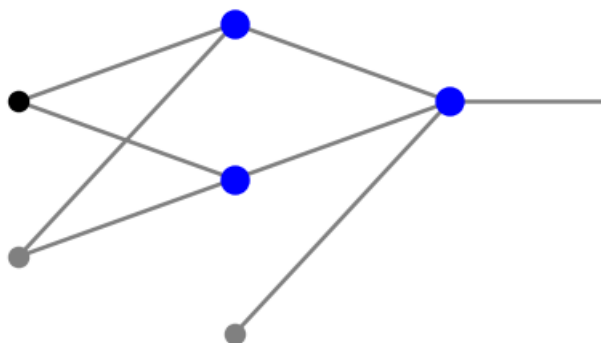
W języku ANN mamy zatem próbkę treningową składającą się z punktów o danych wejściowych (cechach) x i „prawdziwych” danych wyjściowych (etykietach) y . Tak jak poprzednio, minimalizujemy funkcję błędu odpowiedniej sieci neuronowej,

$$E(\{w\}) = \sum_p (y_o^{(p)} - y^{(p)})^2.$$

Ponieważ generowane y_o jest pewną (zależną od wag) funkcją x , metoda ta jest odmianą **dopasowania najmniejszych kwadratów**, powszechnie stosowaną w analizie danych. Różnica polega na tym, że w standardowej metodzie najmniejszych kwadratów funkcja modelu, którą dopasowujemy do danych, ma pewną prostą postać analityczną (np. $f(x) = A + Bx$), podczas gdy teraz jest to pewna „zakamuflowana” funkcja zależna od wag, dostarczona przez sieć neuronową.

7.2 Interpolacja z pomocą ANN

Aby zrozumieć podstawową ideę, rozważmy sieć z tylko dwoma neuronami w warstwie pośredniej, z sigmoidalną funkcją aktywacji:

Sygnały docierające do dwóch neuronów w warstwie środkowej to, w notacji z rozdz. [Więcej warstw](#),

$$s_1^1 = w_{01}^1 + w_{11}^1 x,$$

$$s_2^1 = w_{02}^1 + w_{12}^1 x,$$

a sygnały wychodzące to odpowiednio,

$$\sigma(w_{01}^1 + w_{11}^1 x),$$

$$\sigma(w_{02}^1 + w_{12}^1 x).$$

Zatem połączony sygnał wchodzący do neuronu wyjściowego ma postać

$$s_1^1 = w_{01}^2 + w_{11}^2 \sigma(w_{01}^1 + w_{11}^1 x) + w_{21}^2 \sigma(w_{01}^1 + w_{12}^1 x).$$

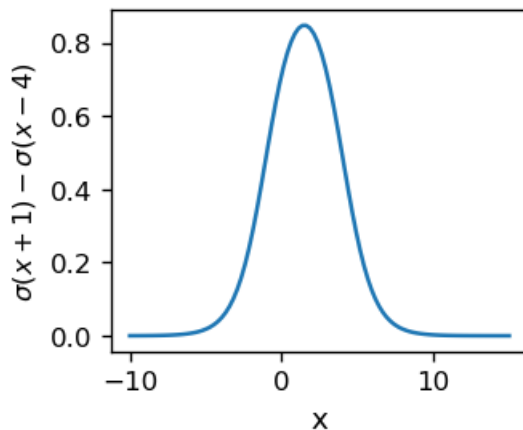
Przyjmując, dla ilustracji, przykładowe wartości wag

$$w_{01}^2 = 0, w_{11}^2 = 1, w_{21}^2 = -1, w_{21}^1, w_{11}^1 = w_{12}^1 = 1, w_{01}^1 = -x_1, w_{02}^1 = -x_2,$$

gdzie x_1 i x_2 to notacja skrótowa, otrzymujemy

$$s_1^1 = \sigma(x - x_1) - \sigma(x - x_2).$$

Funkcja ta jest przedstawiona na poniższym wykresie, gdzie $x_1 = -1$ i $x_2 = 4$. Dąży ona do 0 w $-\infty$, potem rośnie wraz z x , osiągając maksimum w punkcie $(x_1 + x_2)/2$, a następnie maleje, dążąc do 0 przy $+\infty$. W punktach $x = x_1$ i $x = x_2$ jej wartości wynoszą około 0.5, można więc powiedzieć, że przedział znaczących wartości funkcji zawiera się między x_1 i x_2 .

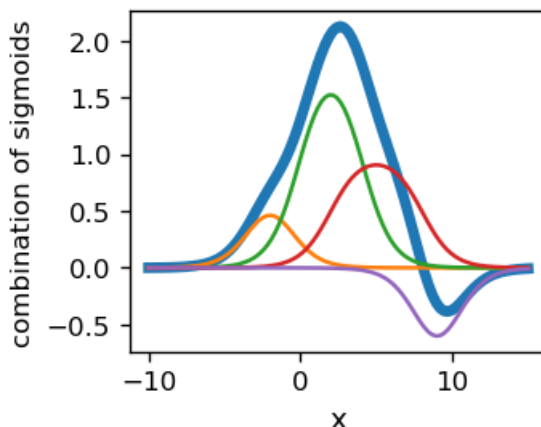
Jest to prosty, ale ważny wniosek: Jesteśmy w stanie utworzyć, za pomocą pary neuronów z sigmoidami, sygnał „garbowy”, zlokalizowany wokół danej wartości, tutaj $(x_1 + x_2)/2 = 2$, i o danym rozrzucie rzędu $|x_2 - x_1|$. Zmieniając wagi, możemy modyfikować jej kształt, szerokość i wysokość.

Można teraz pomyśleć w następujący sposób: Wyobraźmy sobie, że mamy do dyspozycji wiele neuronów w warstwie pośredniej. Możemy je łączyć w pary, tworząc garby „specjalizujące się” w określonych regionach współrzędnych. Następnie, dostosowując wysokości garbów, możemy łatwo aproksymować daną funkcję.

W rzeczywistej procedurze dopasowania nie musimy „łączyć neuronów w pary”, lecz dokonać łącznego dopasowania wszystkich parametrów jednocześnie, tak jak to miało miejsce w przypadku klasyfikatorów. Poniższy przykład przedstawia kompozycję 8 sigmoidów,

$$f = \sigma(z + 3) - \sigma(z + 1) + 2\sigma(z) - 2\sigma(z - 4) + \sigma(z - 2) - \sigma(z - 8) - 1.3\sigma(z - 8) - 1.3\sigma(z - 10).$$

Na rysunku funkcje składowe (cienkie linie oznaczające pojedyncze garby) sumują się do funkcji o dość skomplikowanym kształcie, oznaczonej grubą linią.

Informacja: Jeśli dopasowana funkcja jest regularna, można ją aproksymować za pomocą kombinacji liniowej sigmoidów. W przypadku większej liczby sigmoidów można uzyskać lepszą dokładność.

Istnieje istotna różnica między ANN używanymi do aproksymacji funkcji w porównaniu z omawianymi wcześniej klasyfikatorami binarnymi. Tam odpowiedzi były równe 0 lub 1, więc w warstwie wyjściowej stosowaliśmy skokową funkcję aktywacji, a raczej jej gładką odmianę sigmoidalną. W przypadku aproksymacji funkcji odpowiedzi stanowią zazwyczaj kontinuum w zakresie wartości funkcji. Z tego powodu w warstwie wyjściowej używamy po prostu funkcji **identycznościowej**, czyli przepuszczamy przez nią bez zmian przychodzący sygnał. Oczywiście sigmoidy pozostają w warstwach pośrednich. Wówczas wzory używane do algorytmu **backprop** z sekcji *Algorytm propagacji wstecznej (backprop)* mają w warstwie wyjściowej $f_i(s) = s$.

Warstwa wyjściowa dla aproksymacji funkcji

W sieciach ANN używanych do aproksymacji funkcji, funkcja aktywacji w warstwie wyjściowej jest **identycznościowa**.

7.2.1 Algorytm backprop dla funkcji jednowymiarowych

Weźmy architekturę

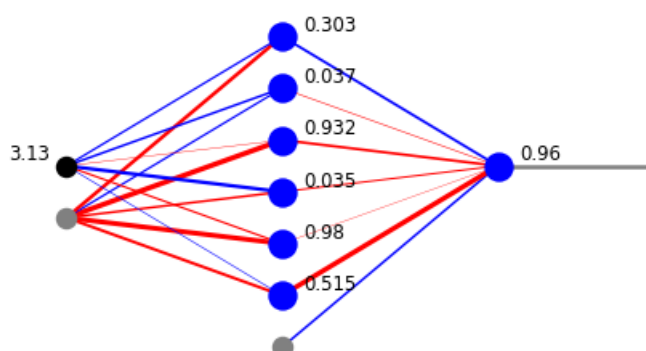
```
arch=[1, 6, 1]
```

i losowe wagi

```
weights=func.set_ran_w(arch, 5)
```

Jak właśnie wspomniano, wartość wyjściowa nie zawiera się teraz w przedziale od 0 do 1, co widać poniżej.

```
x=func.feed_forward_o(arch, weights, features[1], ff=func.sig, ffo=func.lin)
plt.show(draw.plot_net_w_x(arch, weights, 1, x))
```


W module biblioteki **func** mamy funkcję dla algorytmu backprop, która pozwala na zastosowanie jednej funkcji aktywacji w warstwach pośrednich (przyjmujemy sigmoide) i innej w warstwie wyjściowej (przyjmujemy funkcję identycznościową). Trening jest przeprowadzany w dwóch etapach: w pierwszych 30 rundach pobieramy punkty z próbki treningowej w losowej kolejności, a następnie w kolejnych 1500 rundach przecedzimy kolejno przez wszystkie punkty, zmniejszając również szybkość uczenia **eps**. Strategia ta jest jedną z wielu możliwych, ale w tym przypadku dobrze spełnia swoje zadanie.

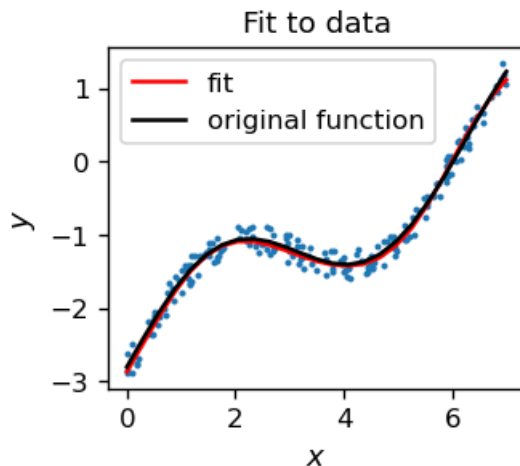
```
eps=0.02                                     # initial learning speed
for k in range(30):                           # rounds
    for p in range(len(features)):             # loop over the data sample points
```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```
pp=np.random.randint(len(features)) # random point
func.back_prop_o(features, labels, pp, arch, weights, eps,
                 f=func.sig, df=func.dsig, fo=func.lin, dfo=func.dlin)
```

```
for k in range(1500): # rounds
    eps=0.999*eps # decrease of the learning speed
    for p in range(len(features)): # loop over points taken in sequence
        func.back_prop_o(features, labels, p, arch, weights, eps,
                         f=func.sig, df=func.dsig, fo=func.lin, dfo=func.dlin)
```


Zauważmy, że otrzymana czerwona krzywa jest bardzo bliska funkcji użytej do wygenerowania próbki danych (czarna linia). Świadczy to o tym, że aproksymacja działa poprawnie. Konstrukcja miary ilościowej (sumy najmniejszych kwadratów) jest tematem ćwiczenia.

Informacja: Funkcja aktywacji w warstwie wyjściowej może być dowolną gładką funkcją o wartościach zawierających wartości interpolowanej funkcji, niekoniecznie liniową.

Więcej wymiarów

Aby interpolować funkcje dwóch lub więcej argumentów, należy użyć sieci ANN z co najmniej trzema warstwami neuronów.

Możemy to rozumieć następująco [MullerRS12]: dwa neurony w pierwszej warstwie neuronowej mogą tworzyć garb we współrzędnej x_1 , dwa inne - garb we współrzędnej x_2 , i tak dalej dla wszystkich pozostałych wymiarów. Tworząc koniunkcję tych n garbów w drugiej warstwie neuronów, otrzymujemy funkcję bazową specjalizującą się w obszarze wokół pewnego punktu w wielowymiarowej przestrzeni wejściowej. A zatem odpowiednio duża liczba takich funkcji bazowych może być użyta do aproksymacji w n wymiarach, w pełnej analogii do przypadku jednowymiarowego.

Wskazówka: Liczba neuronów potrzebnych w procedurze aproksymacji odzwierciedla zachowanie interpolowanej funkcji. Jeśli funkcja ulega licznym znacznym wahaniom, potrzeba więcej neuronów. W jednym wymiarze jest ich zwykle co najmniej dwa razy więcej niż liczba ekstremów funkcji.

Nadmierne dopasowanie (overfitting)

Aby uniknąć tak zwanego **problemu nadmiernego dopasowania**, danych użytych do aproksymacji musi być znacznie więcej niż parametrów sieci. W przeciwnym razie moglibyśmy dopasować bardzo dokładnie dane treningowe

za pomocą funkcji „wahającej się od punktu do punktu”. Jednocześnie, działanie takiej sieci na danych testowych byłoby bardzo kiepskie.

7.3 Ćwiczenia

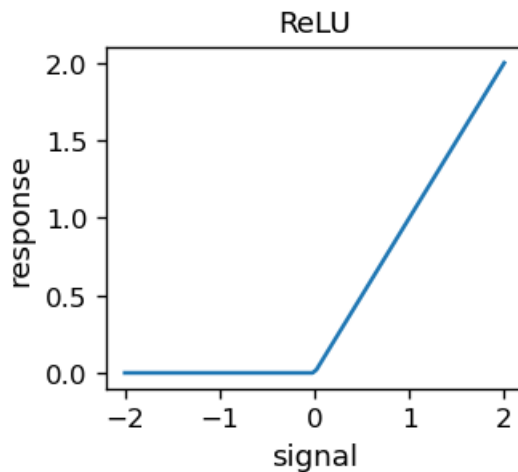
1. Dopasuj punkty danych wygenerowane przez Twoją ulubioną funkcję (jednej zmiennej) z szumem. Pobaw się architekturą sieci i wyciągnij wnioski.
 2. Oblicz sumę kwadratów odległości między wartościami punktów danych treningowych a odpowiadającą im funkcją aproksymującą i wykorzystaj ją jako miarę jakości dopasowania. Sprawdź, jak liczba neuronów w sieci wpływa na wynik.
 3. Użyj sieci o większej liczbie warstw (co najmniej 3 warstwy neuronów) do dopasowania punktów danych wygenerowanych za pomocą ulubionej funkcji dwóch zmiennych. Wykonaj dwuwymiarowe wykresy konturowe dla tej funkcji oraz dla funkcji uzyskanej z sieci neuronowej i porównaj wyniki (oczywiście powinny być podobne, jeśli wszystko działa dobrze).
-

Rectification

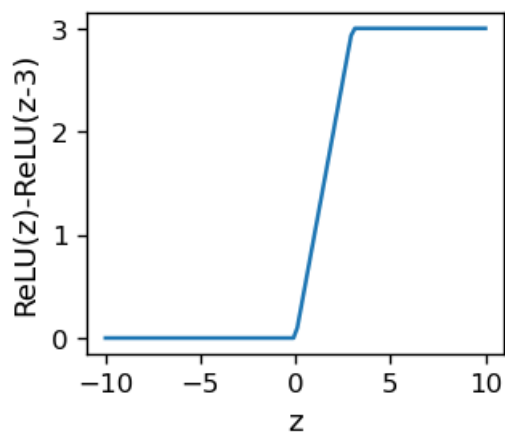
In the previous chapter we made a hump function from two sigmoids, which would form a basis function for approximation. We may now ask a follow-up question: can we make the sigmoid itself a linear combination (or simply difference) of some other functions. Then we could use these functions for activation of neurons in place of the sigmoid. The answer is yes. For instance, the **Rectified Linear Unit (ReLU)** function

$$\text{ReLU}(x) = \begin{cases} x & \text{for } x \geq 0 \\ 0 & \text{for } x < 0 \end{cases} = \max(x, 0)$$

does (approximately) the job. The somewhat awkward name comes from electronics, where a „rectifying” (straightening up) unit is used to cut off negative values of an electric signal. The plot of ReLU looks as follows:

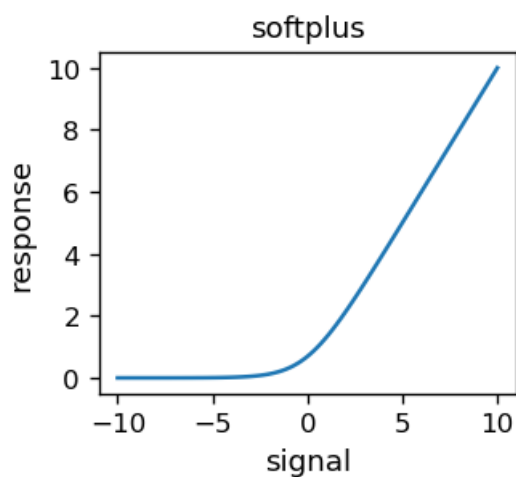
Taking a difference of two ReLU functions with shifted arguments yields, for example,

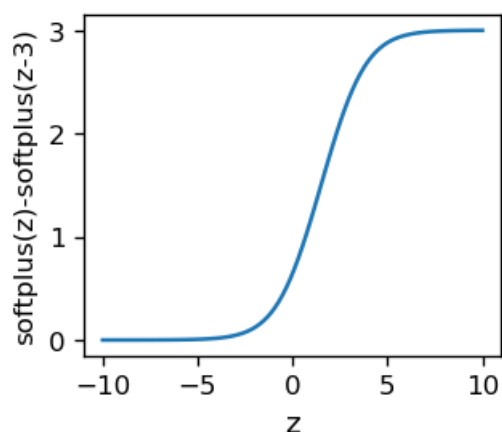
which looks pretty much as a sigmoid, apart from the sharp corners. One can make things smooth by taking a different function, the **softplus**,

$$\text{softplus}(x) = \log(1 + e^x),$$

which looks like

A difference of two **softplus** functions yields a result very similar to the sigmoid.

Informacja: One may use the ReLU of softplus, or a plethora of other similar functions, for the activation.

Why one should actually do this will be discussed later.

8.1 Interpolation with ReLU

We can approximate our simulated data with an ANN with ReLU activation in the intermediate layers (and the identity function is the output layer, as in the previous section). The functions are taken from the module **func**.

```
fff=func.relu      # short-hand notation
dfff=func.drelu
```

The network must now have more neurons, as the sigmoid „splits” into two ReLU functions:

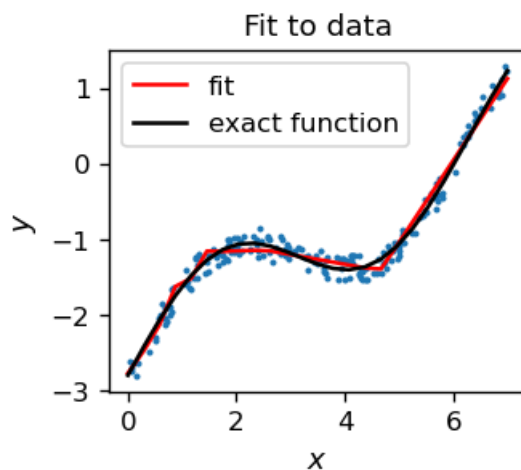
```
arch=[1,30,1]      # architecture
weights=func.set_ran_w(arch, 5) # initialize weights randomly in [-2.5,2.5]
```

We carry the simulations exactly as in the previous case. Experience says one should start with small learning speeds. Two sets of rounds (as in the previous chapter)

```
eps=0.0003          # small learning speed
for k in range(30): # rounds
    for p in range(len(features)): # loop over the data sample points
        pp=np.random.randint(len(features)) # random point
        func.back_prop_o(features, labels, pp, arch, weights, eps,
                        f=fff, df=dfff, fo=func.lin, dfo=func.dlin) # teaching
```

```
for k in range(600): # rounds
    eps=eps*.995
    for p in range(len(features)): # points in sequence
        func.back_prop_o(features, labels, p, arch, weights, eps,
                        f=fff, df=dfff, fo=func.lin, dfo=func.dlin) # teaching
```

yield the result

We obtain again a quite satisfactory result (red line), noticing that the plot of the fitting function is a sequence of straight lines, simply reflecting the features of the ReLU activation function.

8.2 Classifiers with rectification

There are technical reasons in favor of using **rectified functions** rather than sigmoid-like ones in backprop. The derivatives of the sigmoid are very close to zero apart for the narrow region near the threshold. This makes updating the weights unlikely, especially when going many layers back, as then very small numbers multiply yielding essentially no update (this is known as the **vanishing gradient problem**). With rectified functions, the range where the derivative is large is big (for ReLU it holds for all positive coordinates), hence the problem is cured. For that reason, rectified functions are used in deep ANNs, where there are many layers, impossible to train when the activation function is of a sigmoid type.

Informacja: Application of rectified activation functions was one of the key tricks that allowed a breakthrough in deep ANNs around 2011.

On the other hand, with ReLU it may happen that some weights are set to such values that many neurons become inactive, i.e. never fire for any input, and so are effectively eliminated. This is known as the „dead neuron” or „dead body” problem, which arises especially when the learning speed parameter is too high. A way to reduce the problem is to use an activation function which does not have at all a range with zero derivative, such as the **Leaky ReLU**. Here we take it in the form

$$\text{Leaky ReLU}(x) = \begin{cases} x & \text{for } x \geq 0 \\ 0.1x & \text{for } x < 0 \end{cases}.$$

For illustration, we repeat our example from section *Przykład z kołem* with the classification of points in the circle, now with Leaky ReLU.

We take the following architecture and initial parameters:

```
arch_c=[2,20,1]                # architecture
weights=func.set_ran_w(arch_c,3) # scaled random initial weights in [-1.5,1.5]
eps=.01                         # initial learning speed
```

and run the algorithm in two stages: with Leaky ReLU, and then with ReLU.

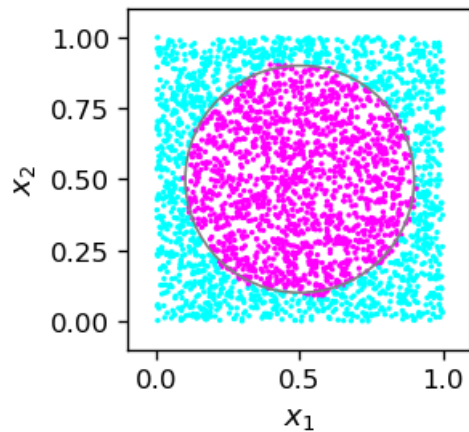
```
for k in range(300):           # rounds
    eps=.9999*eps              # decrease the learning speed
    if k%100==99: print(k+1, ' ',end='')          # print progress
    for p in range(len(features_c)):                # loop over points
        func.back_prop_o(features_c,labels_c,p,arch_c,weights,eps,
                           f=func.lrelu,df=func.dlrelu,fo=func.sig,dfo=func.dsig)
        # backprop with leaky ReLU
```

```
100  200  300
```

```
for k in range(700):           # rounds
    eps=.9999*eps              # decrease the learning speed
    if k%100==99: print(k+1, ' ',end='')          # print progress
    for p in range(len(features_c)):                # loop over points
        func.back_prop_o(features_c,labels_c,p,arch_c,weights,eps,
                           f=func.relu,df=func.drelu,fo=func.sig,dfo=func.dsig)
        # backprop with ReLU
```

```
100  200  300  400  500  600  700
```

The result is quite satisfactory, showing that the method works. With the present architecture and activation functions, not surprisingly, in the plot below we can notice traces of a polygon approximating the circle.

8.3 Exercises

1. Use various rectified activation functions for the binary classifiers and test them on various shapes (in analogy to the example with the circle above).
 2. Convince yourself that starting backprop (with ReLU) with a too large initial learning speed leads to a „dead neuron” problem and a failure of the algorithm.
-

Unsupervised learning

Motto

teachers! leave those kids alone!

(Pink Floyd, Another Brick In The Wall)

Supervised learning, discussed in previous lectures, needs a teacher or a training sample with labels, where we know **a priori** characteristics of the data (e.g., as in one of our examples, whether a given point is inside or outside the circle).

However, this is quite a special situation, because most often the data that we encounter do not have preassigned labels and „are what they are”. Also, from the neurobiological or methodological point of view, we learn many facts and activities „on an ongoing basis”, classifying and then recognizing them, whilst the process goes on without any external supervision or labels floating around.

Imagine an alien botanist who enters a meadow and encounters various species of flowers. He has no idea what they are and what to expect at all, as he has no prior knowledge on earthly matters. After finding the first flower, he records its features: color, size, number of petals, scent, etc. He goes on, finds a different flower, records its features, and so on and on with subsequent flowers. At some point, however, he finds a flower that he already had met. More precisely, its features are close, though not identical (the size may easily differ somewhat, so the color, etc.), to the previous instance. Hence he concludes that it belongs to the same category. The exploration goes on, and new flowers either start a new category, or join one already present. At the end of his quest, he has a catalog of flowers and now he can assign names (labels) to each species: corn poppy, bluebottle, mullein, ... These labels, or names, are useful in sharing the knowledge with others, as they summarize, so to speak, the features of the flower. Note, however, that these labels have actually never been used in the meadow exploration (learning) process.

Formally, the described problem of **unsupervised learning** is related to data classification (division into categories, or **clusters**, i.e. subsets of the sample where the suitably defined distances between individual data are small, smaller than the assumed distances between clusters). Colloquially speaking, we are looking for similarities between individual data points and try to divide the sample into groups of similar objects.

9.1 Clusters of points

Here is our simplified version of the alien botanist exploration.

Consider points on the plane that are randomly generated. Their distribution is not homogeneous, but is concentrated in four clusters: A, B, C, and D. For example, we can set appropriate limits for the coordinates x_1 and x_2 when randomly generating points of a given category. We use the numpy **random.uniform(a,b)** function, giving a uniformly distributed number between a and b:

```
def pA():
    return [np.random.uniform(.75, .95), np.random.uniform(.7, .9)]

def pB():
    return [np.random.uniform(.4, .6), np.random.uniform(.6, .75)]

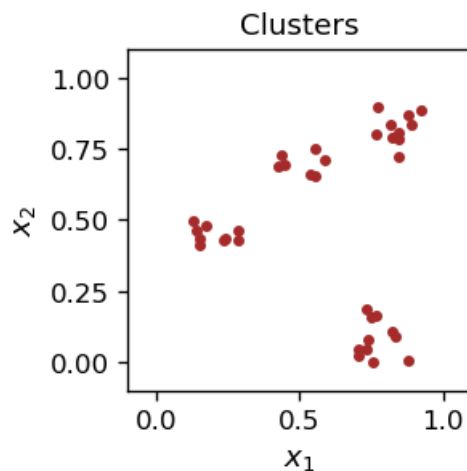
def pC():
    return [np.random.uniform(.1, .3), np.random.uniform(.4, .5)]

def pD():
    return [np.random.uniform(.7, .9), np.random.uniform(0, .2)]
```

Let us create data samples with a few points from each category:

```
samA=np.array([pA() for _ in range(10)])
samB=np.array([pB() for _ in range(7)])
samC=np.array([pC() for _ in range(9)])
samD=np.array([pD() for _ in range(11)])
```

Our data looks like this:

If we show the above picture to someone, This the person will undoubtedly state that there are four clusters. But what algorithm is being used to determine this? We will construct such an algorithm shortly and will be able to carry out clusterization. For the moment, let us jump ahead and assume we **know** what the clusters are. Clearly, in our example the clusters are well defined, i.e. visibly separated from each other.

One can represent clusters with **representative points** that lie somewhere within the cluster. For example, one could take an item belonging to a given cluster as its representative, or for each cluster one can evaluate the mean position of its points and use it as a representative point:

```
rA=[st.mean(samA[:,0]),st.mean(samA[:,1])]
rB=[st.mean(samB[:,0]),st.mean(samB[:,1])]
rC=[st.mean(samC[:,0]),st.mean(samC[:,1])]
rD=[st.mean(samD[:,0]),st.mean(samD[:,1])]
```

(we have used the **statistics** module to evaluate the mean). We append thus defined characteristic points to our graphics. For visual convenience, we assign a color for each category (after having the clusters, we may assign labels, and the color here serves precisely this purpose).

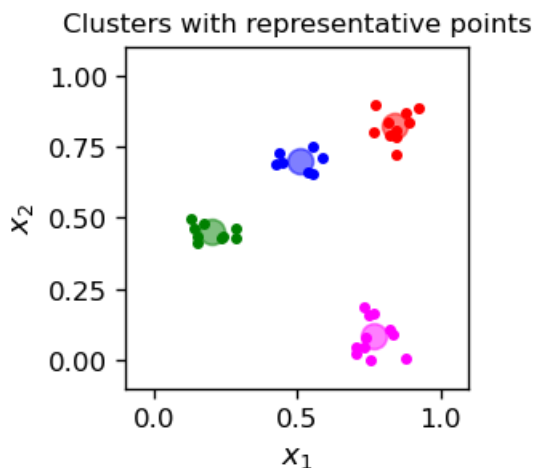
```
col=['red','blue','green','magenta']
```

```
plt.figure(figsize=(2.3,2.3),dpi=120)
plt.title("Clusters with representative points",fontsize=10)
plt.xlim(-.1,1.1)
plt.ylim(-.1,1.1)

plt.scatter(samA[:,0],samA[:,1],c=col[0], s=10)
plt.scatter(samB[:,0],samB[:,1],c=col[1], s=10)
plt.scatter(samC[:,0],samC[:,1],c=col[2], s=10)
plt.scatter(samD[:,0],samD[:,1],c=col[3], s=10)

plt.scatter(rA[0],rA[1],c=col[0], s=90, alpha=0.5)
plt.scatter(rB[0],rB[1],c=col[1], s=90, alpha=0.5)
plt.scatter(rC[0],rC[1],c=col[2], s=90, alpha=0.5)
plt.scatter(rD[0],rD[1],c=col[3], s=90, alpha=0.5)

plt.xlabel('$x_1$',fontsize=11)
plt.ylabel('$x_2$',fontsize=11)
plt.show()
```


9.2 Voronoi areas

Having the situation as in the figure above, i.e. with the representative points determined, we can divide the entire plane into areas according to the following Voronoi criterion, which is a simple geometric notion:

Voronoi areas

Consider a metric space in which there are a number of representative points (the Voronoi points) R . For a given point P one determines the distances to all R . If there is a strict minimum among these distances (the closest point R_m), then by definition P belongs to the Voronoi area of R_m . If there is no strict minimum, then P belongs to a boundary between some Voronoi regions. The construction divides the whole space into Voronoi areas and their boundaries.

Returning to our example, let us then define the color of a point P in our square as the color of the nearest representative point. To do it, we first need (the square of) the distance function (here Euclidean) between two points in 2-dim. space:

```
def eucl(p1,p2): # square of the Euclidean distance
    return (p1[0]-p2[0])**2+(p1[1]-p2[1])**2
```

Then, with **np.argmin**, we find the nearest representative point and determine its color:

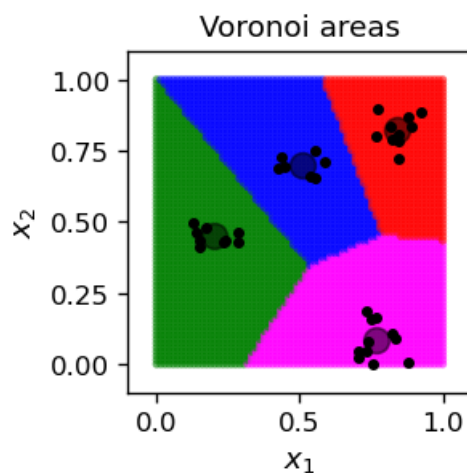
```
def col_char(p):
    dist=[eucl(p, rA), eucl(p, rB), eucl(p, rC), eucl(p, rD)] # array of distances
    ind_min = np.argmin(dist) # index of the nearest
    ↪point
    return col[ind_min] # color of the nearest
    ↪point
```

for instance

```
col_char([.5, .5])
```

```
'blue'
```

The result of running this coloring for points in our square (we take here a sufficiently dense sample of 70×70 points) is its following division into the Voronoi areas:

It is easy to prove that the boundaries between neighboring areas are straight lines.

Informacja: A practical message here is that once we have determined the characteristic points, we can use Voronoi's criterion for a classification of data.

9.3 Naive clusterization

Now we go back to the alien botanist's problem: imagine we have our sample, but we know nothing about how its points were generated (we do not have any labels A, B, C, D, nor colors of the points). Moreover, the data is mixed, i.e., the data points appear in a random order. So we merge our points with **np.concatenate**:

```
alls=np.concatenate((samA, samB, samC, samD))
```

and shuffle them with **np.random.shuffle**:

```
np.random.shuffle(alls)
```

The data visualization looks as in the first plot of this chapter.

We now want to somehow create representative points, but a priori we don't know where they should be, or even how many of them there are. Very different strategies are possible here. Their common feature is that the position of the representative points is updated as the sample data is processed.

Let us start with just one representative point, \vec{R} . Not very ambitious, but in the end we will at least know some mean characteristics of the sample. The initial position is $R = (R_1, R_2)$, a two dimensional vector in $[0, 1] \times [0, 1]$. After reading a data point P with coordinates (x_1^P, x_2^P) , R changes as follows:

$$(R_1, R_2) \rightarrow (R_1, R_2) + \varepsilon(x_1^P - R_1, x_2^P - R_2),$$

or in the vector notation

$$\vec{R} \rightarrow \vec{R} + \varepsilon(\vec{x}^P - \vec{R}).$$

The step is repeated for all the points of the sample, and then many such rounds may be carried out. As in the previous chapters, ε is the learning rate that (preferably) decreases as the algorithm proceeds. The above formula realizes the „snapping” of the point \vec{R} by the data point \vec{P} .

The following code implements the above prescription:

```
R=np.array([np.random.random(), np.random.random()]) # initial location

print("initial location:")
print(np.round(R,3))
print("round    location")

eps=.5 # initial learning speed

for j in range(50): # rounds
    eps=0.85*eps # decrease the learning speed
    np.random.shuffle(alls) # reshuffle the sample
    for i in range(len(alls)): # loop over points of the whole sample
        R+=eps*(alls[i]-R) # update/learning
    if j%5==4: print(j+1, " ", np.round(R,3)) # print every 5th step
```

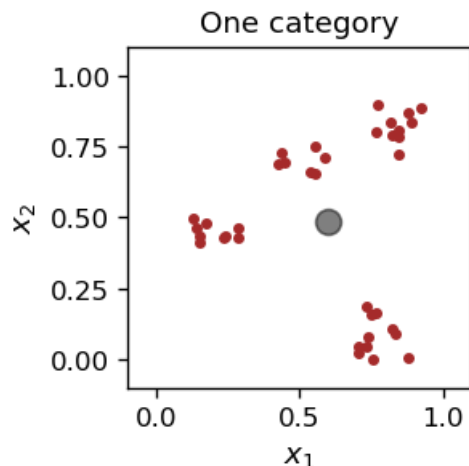
```
initial location:
[0.42  0.084]
round    location
5       [0.653 0.655]
10      [0.658 0.385]
15      [0.603 0.462]
20      [0.594 0.484]
25      [0.598 0.486]
30      [0.598 0.487]
35      [0.599 0.488]
40      [0.599 0.488]
45      [0.599 0.488]
50      [0.599 0.488]
```

We can see that the position of the characteristic point converges. Actually, it becomes very close to the mean location of all the points of the sample,

```
R_mean=[st.mean(alls[:,0]), st.mean(alls[:,1])]
print(np.round(R_mean,3))
```

```
[0.599 0.488]
```

We have decided a priori to have just one category, and here is our plot of the result for the characteristic point, indicated with a gray blob:

One is, of course, not satisfied with the above (things are not classified with one category), so let us try to generalize the algorithm for the case of several ($n_R > 1$) representative points.

- We initialize randomly representative vectors $\vec{R}^i, i = 1, \dots, n_R$.
- Round: We take the sample points P one by one and update only the **closest** representative point R^m to the point P in a given step:

$$\vec{R}^m \rightarrow \vec{R}^m + \varepsilon(\vec{x} - \vec{R}^m).$$

- The position of the other representative points remains unchanged. This strategy is called **winner-take-all**.
- We repeat the rounds, reducing the learning speed ε each time, until we are happy with the result.

Ważne: The **winner-take-all** strategy is an important concept in the ANN training. The competing neurons in a layer fight for the „reward”, and the one that wins, takes it all (its weights get updated), while the losers get nothing.

Let us then consider two representative points that we initialize randomly:

```
R1=np.array([np.random.random(), np.random.random()])
R2=np.array([np.random.random(), np.random.random()])
```

Next, we carry out the above algorithm. For each data point we find the nearest representative point out of the two, and update only the winner:

```
print("initial locations:")
print(np.round(R1,3), np.round(R2,3))
print("rounds locations")

eps=.5

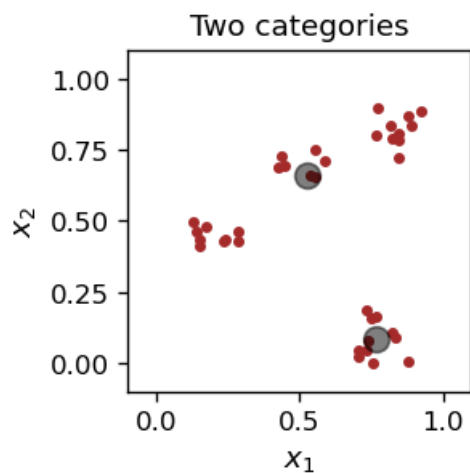
for j in range(40):
    eps=0.85*eps
    np.random.shuffle(alls)
    for i in range(len(alls)):
        p=alls[i]
        dist=[func.eucl(p,R1), func.eucl(p,R2)] # squares of distances
        ind_min = np.argmin(dist) # index of the minimum
        if ind_min==0: # if R1 closer to the new data point
            R1+=eps*(p-R1) # update R1
        else: # if R2 closer ...
            R2+=eps*(p-R2) # update R2

    if j%5==4: print(j+1," ", np.round(R1,3), np.round(R2,3))
```



```
initial locations:
[0.489 0.494] [0.814 0.666]
rounds  locations
5       [0.749 0.097] [0.409 0.608]
10      [0.764 0.085] [0.469 0.641]
15      [0.765 0.084] [0.526 0.657]
20      [0.766 0.083] [0.523 0.657]
25      [0.766 0.083] [0.525 0.659]
30      [0.766 0.083] [0.527 0.66 ]
35      [0.766 0.082] [0.527 0.66 ]
40      [0.767 0.082] [0.527 0.66 ]
```

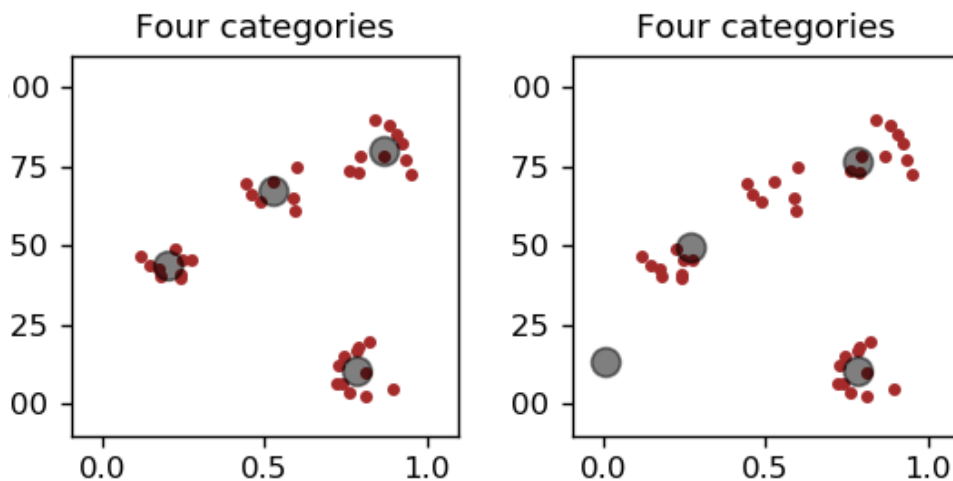
The result is this:

One of the characteristic points „specializes” in the lower right cluster, and the other in the remaining points.

Next, we continue, completely analogously, with four representative points.

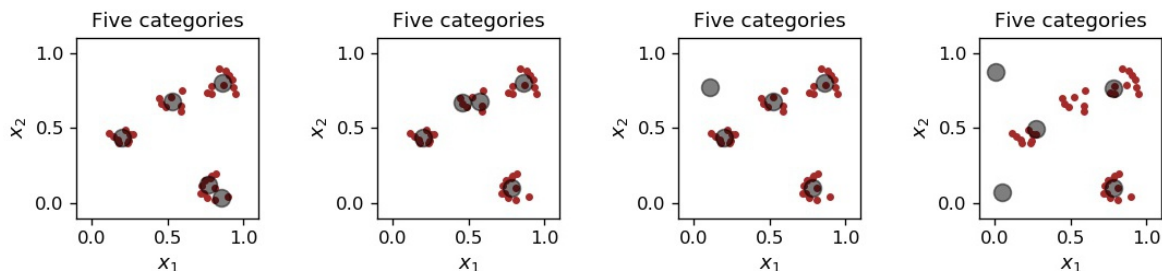
The result for two different initial conditions of the characteristic points is shown in [Rys. 9.1](#).

Rys. 9.1: Left: proper characteristic points. Right: one „dead body”.

We notice that the procedure does not always give the „correct”/expected answer. Quite often one of the representative points is not updated at all and becomes the so-called **dead body**. This is because the other representative points always win, i.e. one of them is always closer to each data point of the sample than the „corpse”. Certainly, this is an unsatisfactory situation.

When we set up five characteristic points, depending on the random initialization, several situation may occur, as shown in Rys. 9.2. Sometimes a cluster is split into two smaller ones, sometimes dead bodies occur.

Rys. 9.2: From left to right: 5 characteristic points with one cluster split into two, with another cluster split into two, one dead body, and two dead bodies.

Enforcing more representative points leads to the formation of dead bodies even more often. Of course, we may disregard them, but the example shows that the current strategy is highly problematic and we need something better.

9.4 Clustering scale

In the previous section we were trying to guess from the outset how many clusters there are in the data. This led to problems, as usually we do not even know how many clusters there are. Actually, up to now we have not defined what precisely a cluster is, and were using some intuition only. This intuition told us that the points in the same cluster must be close to one another, or close to a characteristic point, but how close? Actually, the definition must involve a **scale** (a characteristic distance) telling us „how close is close”. For instance, in our example we may take a scale of about 0.2, where there are 4 clusters, but we may take a smaller scale and resolve the bigger clusters into smaller ones, as in two left panels of Rys. 9.2.

Definition of cluster

A cluster of scale d associated with a characteristic point R is a set of data points P , whose distance from R is less than d , whereas the distance from other characteristic points is $\geq d$. The characteristic points must be selected in such a way that each data point belongs to a cluster, and no characteristic point is a dead body (i.e., its cluster must contain at least one data point).

Various strategies can be used to implement this prescription. We use here the **dynamical clusterization**, where a new cluster/representative point is created whenever an encountered data point is farther than d from any characteristic point defined up to now.

Dynamical clusterization

1. Set the clustering scale d and the initial learning speed ε . Shuffle the sample.
2. Read the first data point P_1 and set the first characteristic point $R^1 = P_1$. Add it to an array R of all characteristic points. Mark P_1 as belonging to cluster 1.
3. Read the next data points P . If the distance of P to the **closest** characteristic point, R^m , is $\leq d$, then
 - mark P as belonging to cluster m .
 - move R^m towards P with the learning speed ε . Otherwise, add to R a new characteristic point at the location of point P .
4. Repeat from 2. until all the data points are processed.
5. Repeat from 2. in a number of rounds, decreasing each time ε . The result is a division of the sample into a number of clusters, and the location of corresponding characteristic points. The result may depend on the random reshuffling, hence does not have to be the same when the procedure is repeated.

A Python implementation, finding dynamically the representative points, is following:

```
d=0.2 # clustering scale
eps=0.5 # initial learning speed

for r in range(20): # rounds
    eps=0.85*eps # decrease the learning speed
    np.random.shuffle(alls) # shuffle the sample
    if r==0: # in the first round
        R=np.array([alls[0]]) # R - array of representative points
                                # initialized to the first data point
    for i in range(len(alls)): # loop over the sample points
        p=alls[i] # new data point
        dist=[func.eucl(p,R[k]) for k in range(len(R))]
        # array of squares of distances of p from the current repr. points in R
        ind_min = np.argmin(dist) # index of the closest repr. point
        if dist[ind_min] > d*d: # if its distance square > d*d
                                # dynamical creation of a new category
            R=np.append(R, [p], axis=0) # add new repr. point to R
        else:
            R[ind_min]+=eps*(p-R[ind_min]) # otherwise, update the "old" repr.
↪point

print("Number of representative points: ",len(R))
```

```
Number of representative points: 4
```

The outcome of the algorithm for various values of the clustering scale d is shown in Rys. 9.3. At very low values of d , smaller than the minimum separation between the points, there are as many clusters as the data points. Then, as we increase d , the number of clusters decreases. At very large d , of the order of the span of the whole sample, there is only one cluster.

Certainly, an algorithm will not tell us which clustering scale to use. The proper value depends on the nature of the problem. Recall our botanist. If he used a very small d , he would get as many categories as there are flowers in the meadow, as all flowers, even of the same species, are slightly different from one another. That would be useless. On the other extreme, if his d is too large, then the classification is too crude. Something in between is just right!

Labels

After forming the clusters, we may assign them **labels** for convenience. They are not used in the learning (cluster formation) process.

Having determined the clusters, we have a **classifier**. We may use it in a two-fold way:

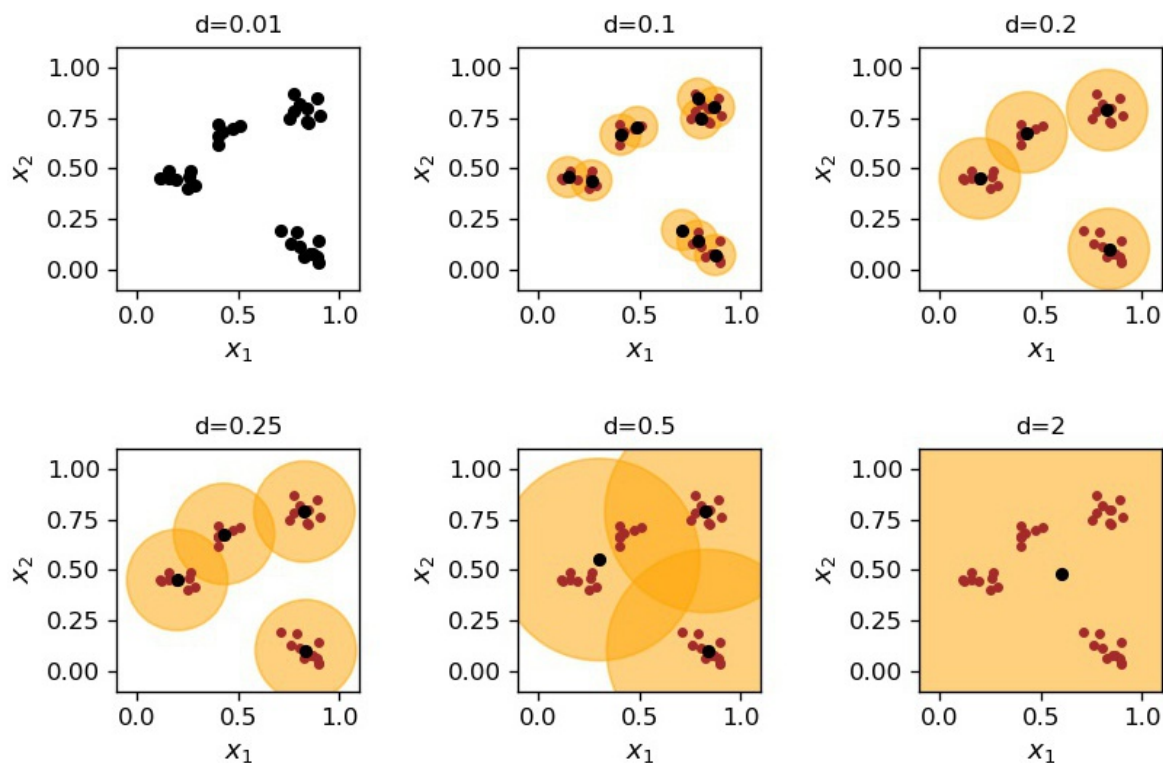
- continue the dynamical update as new data are encountered, or
- „close” it, and see where the new data falls in.

In the first case, we assign a corresponding cluster label to the new data point (our botanist knows what new flower he found), or initiate a new category if the point does not belong to any of the existing clusters. This is just a continuation of the dynamical algorithm described above for new incoming data

In the latter case (we bought the ready and closed botanist’s catalog), a data point may

- belong to a cluster (we know its label),
- fall outside of any cluster, then we just do not know what it is, or
- fall into an overlapping region of two or more clusters (cf. Rys. 9.3, where we only get „partial” or ambiguous classification.

Alternatively, we can use the Voronoi areas classification to get rid of the ambiguity.

Rys. 9.3: Dynamical clustering for various values of the scale d .

9.4.1 Interpretation via steepest descent

Let us denote a given cluster with C_i , $i = 1, \dots, n$, where n is the total number of clusters. The sum of the squared distances of data points in C_i to its representative point R^i is

$$\sum_{P \in C_i} |\vec{R}^i - \vec{x}^P|^2.$$

Summing up over all clusters, we obtain a function analogous to the previously discussed error function:

$$E(\{R\}) = \sum_{i=1}^n \sum_{P \in C_i} |\vec{R}^i - \vec{x}^P|^2.$$

Its derivative with respect to \vec{R}_i is

$$\frac{\partial E(\{R\})}{\partial \vec{R}^i} = 2 \sum_{P \in C_i} (\vec{R}^i - \vec{x}^P).$$

The steepest descent method results **exactly** in the recipe used in the dynamic clusterization algorithm presented above, i.e.

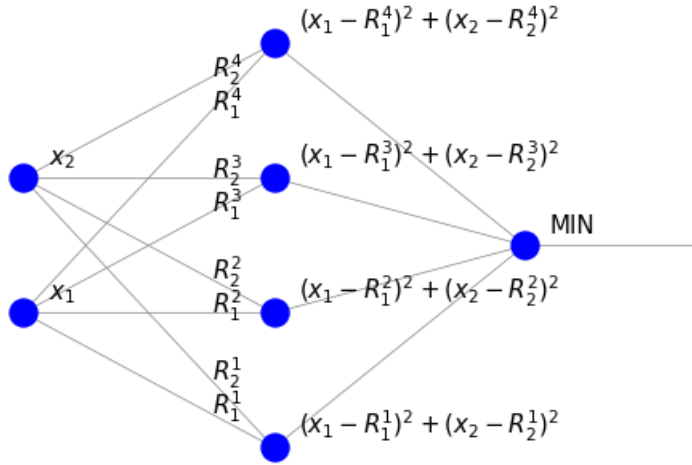
$$\vec{R} \rightarrow \vec{R} - \varepsilon (\vec{R} - \vec{x}^P).$$

To summarize, the algorithm used here actually involves the steepest descent method for the function $E(\{R\})$, as discussed in the previous lectures.

Informacja: Note, however, that the minimization used in the present algorithms also takes into account different combinatorial divisions of points into clusters. In particular, a given data point may change its cluster assignment during the execution of the algorithm. This happens when its closest representative point changes.

9.5 Interpretation via neural networks

We shall now interpret the unsupervised learning algorithm used above with the winner-take-all strategy in the neural network language. We have the following sample network:

It consists of four neurons in the intermediate neuron layer, each corresponding to one characteristic point \vec{R}^i . The weights are the coordinates of \vec{R}^i . There is one node in the output layer. We note significant differences from the perceptron discussed earlier.

- There are no threshold nodes.
- In the intermediate layer, the signal equals the distance squared of the input from the corresponding characteristic point. It is not a weighted sum.
- The node in the last layer (MIN) indicates in which neuron of the intermediate layer the signal is the smallest, i.e., where we have the shortest distance. Hence it works as a control unit selecting the minimum.

During (unsupervised) learning, an input point P „attracts” the closest characteristic point, whose weights are updated towards the coordinates of P.

The application of the above network classifies the point with coordinates (x_1, x_2) , assigning it the index of the closest representative point of a given category (here it is the number 1, 2, 3, or 4).

9.5.1 Representation with spherical coordinates

Even with our vast „mathematical liberty”, calling the above system a neural network would be quite abusive, as it seems very far away from any neurobiological pattern. In particular, the use of a (non-linear) signal of the form $(\vec{R}^i - \vec{x})^2$ contrasts with the perceptron, where the signal entering the neurons is a (linear) weighted sum of inputs, i.e.

$$s^i = x_1 w_1^i + x_2 w_2^i + \dots + w_m^i x_m = \vec{x} \cdot \vec{w}^i.$$

We can alter our problem with a simple geometric construction/trick to make it more similar to the perceptron principle. For this purpose we introduce a (spurious) third coordinate defined as

$$x_3 = \sqrt{r^2 - x_1^2 - x_2^2},$$

where r is chosen such that for all data points $r^2 \geq x_1^2 + x_2^2$. From construction, $\vec{x} \cdot \vec{x} = x_1^2 + x_2^2 + x_3^2 = r^2$, so the data points lie on the hemisphere ($x_3 \geq 0$) of radius r . Similarly, for the representative points we introduce:

$$w_1^i = R_1^i, w_2^i = R_2^i, w_3^i = \sqrt{r^2 - (R_1^i)^2 - (R_2^i)^2}.$$

It is geometrically obvious that two points in a plane are close to each other if and only if their extensions to the hemisphere are close. We support this statement with a simple calculation:

The dot product of two points \vec{x} and \vec{y} on a hemisphere can be written as

$$\vec{x} \cdot \vec{y} = x_1 y_1 + x_2 y_2 + \sqrt{r^2 - x_1^2 - x_2^2} \sqrt{r^2 - y_1^2 - y_2^2}.$$

For simplicity, let us consider a situation when $x_1^2 + x_2^2 \ll r^2$ and $y_1^2 + y_2^2 \ll r^2$, i.e. both points lie near the pole of the hemisphere. Using your knowledge of mathematical analysis

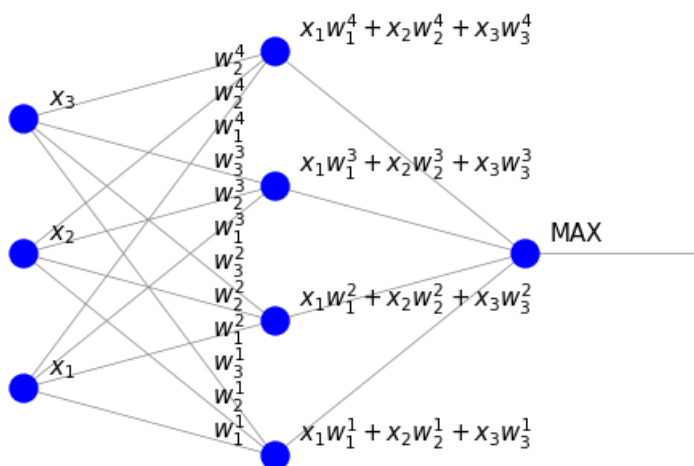
$$\sqrt{r^2 - a^2} \simeq r - \frac{a^2}{2r}, \quad a \ll r,$$

hence

$$\begin{aligned} \vec{x} \cdot \vec{y} &\simeq x_1 y_1 + x_2 y_2 + \left(r - \frac{x_1^2 + x_2^2}{2r}\right) \left(r - \frac{y_1^2 + y_2^2}{2r}\right) \\ &\simeq r^2 - \frac{1}{2}(x_1^2 + x_2^2 + y_1^2 + y_2^2) + x_1 y_1 + x_2 y_2 \\ &= r^2 - \frac{1}{2}[(x_1 - x_2)^2 + (y_1 - y_2)^2]. \end{aligned}$$

It equals (for points close to the pole) the constant r^2 minus half the square of the distance between the points (x_1, x_2) and (y_1, y_2) on the plane! It then follows that instead of finding a minimum distance for points on the plane, as in the previous algorithm, we can find a maximum scalar product for their 3-dim. extensions to a hemisphere.

With the extension of the data to a hemisphere, the appropriate neural network can be viewed as follows:

Thanks to our efforts, the signal in the intermediate layer is now just a dot product of the input and the weights, as it should be in an artificial neuron. The unit in the last layer (MAX) indicates where the dot product is largest.

This MAX unit is still problematic to interpret within our present framework. Actually, it is possible, but requires going beyond feed-forward type networks. When the neurons in the layer can communicate (recurrent [Hopfield networks](#)), they can compete, and with proper feed-back it is possible to enforce the winner-take-all mechanism. We discuss these aspects in section [{ref}`lat-lab`](#).

Hebbian rule

On the conceptual side, we touch upon a very important and intuitive principle in biological neural networks, known as the [Hebbian rule](#). Essentially, it applies the truth „What is being used, gets stronger” to synaptic connections. A repeated use of a connection makes it stronger.

In our formulation, if a signal passes through a given connection, its weight changes accordingly, while other connections remain the same. The process takes place in an unsupervised manner and its implementation is biologically well motivated.

Informacja: On the other hand, it is difficult to find a biological justification for the backprop supervised learning, where all weights are updated, also in layers very distant from the output. According to many researchers, it is rather a mathematical concept (but nevertheless extremely useful).

9.5.2 Scalar product maximization

Now the algorithm becomes as follows:

- Extend the points from the sample with the third coordinate, $x_3 = \sqrt{r^2 - x_1^2 - x_2^2}$, choosing appropriately large r , such that $r^2 > x_1^2 + x_2^2$ for all sample points.
- Initialize the weights such that $\vec{w}_i \cdot \vec{w}_i = r^2$.

Then loop over the data points:

- Find the neuron in the intermediate layer for which the dot product $x \cdot \vec{w}_i$ is the largest. Change the weights of this neuron according to the recipe

$$\vec{w}^i \rightarrow \vec{w}^i + \varepsilon(\vec{x} - \vec{w}^i).$$

- Renormalize the updated weight vector \vec{w}_i such that $\vec{w}_i \cdot \vec{w}_i = r^2$:

$$\vec{w}^i \rightarrow \vec{w}^i \frac{r}{\sqrt{\vec{w}_i \cdot \vec{w}_i}}.$$

The remaining steps of the algorithm, such as determining the initial positions of the representative points, their dynamic creation as they encounter successive data points, etc., remain exactly as in the previously discussed procedure.

The generalization for n dimensions is obvious: we enter an additional coordinate

$$x_{n+1} = \sqrt{r^2 - x_1^2 - \dots - x_n^2},$$

hence we have a point on the hyper-hemisphere $x_1^2 + \dots + x_n^2 + x_{n+1}^2 = r^2, x_{n+1} > 0$.

In Python:

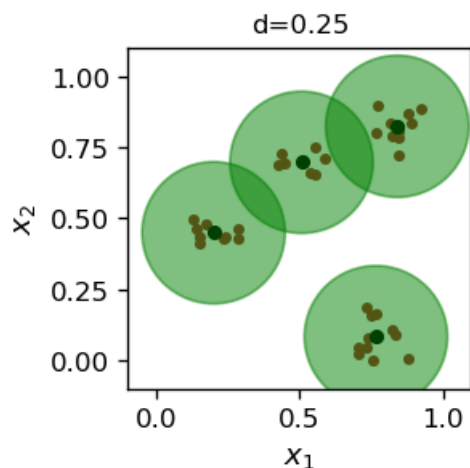
```
d=0.25
eps=.5

rad=2    # radius of the hypersphere

for r in range(25):
    eps=0.85*eps
    np.random.shuffle(alls)
    if r==0:
        p=alls[0]
        R=np.array([np.array([p[0],p[1],np.sqrt(rad**2 - p[0]**2 - p[1]**2)])])
        # extension of R to the hypersphere
    for i in range(len(alls)):
        p=np.array([alls[i][0], alls[i][1],
                    np.sqrt(rad**2 - alls[i][0]**2 - alls[i][1]**2)])
        # extension of p to the hypersphere
        dist=[np.dot(p,R[k]) for k in range(len(R))] # array of dot products
        ind_max = np.argmax(dist) # maximum
        if dist[ind_max] < rad**2 - d**2/2:
            R=np.append(R, [p], axis=0)
        else:
            R[ind_max]+=eps*(p-R[ind_max])

print("Number of representative points: ",len(R))
```

```
Number of representative points:  4
```


We can promptly see that the dot product maximization algorithm yields an almost exactly the same result as the distance squared minimization (cf. [Rys. 9.3](#)).

9.6 Exercises

1. The city (Manhattan) metric is defined as $d(\vec{x}, \vec{y}) = |x_1 - y_1| + |x_2 - y_2|$ for points \vec{x} and \vec{y} . Repeat the simulations of this chapter using this metric. Draw conclusions.
 2. Run the classification algorithms for more categories in the data sample (generate your own sample).
 3. Extend the dynamic clusterization algorithm to a three-dimensional input space.
-

Self Organizing Maps

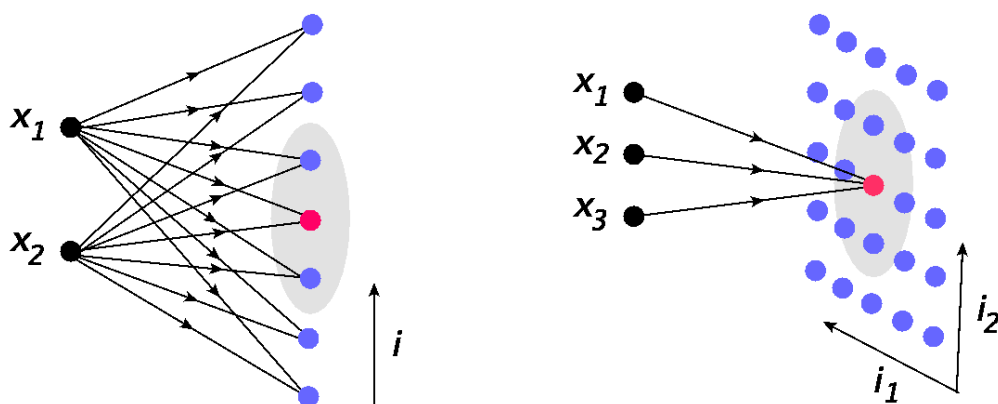
A very important and ingenious application of unsupervised learning are the so-called **Kohonen networks** (Teuvo Kohonen, a class of **self-organizing mappings (SOM)**). Consider first a mapping f between a **discrete** k -dimensional set (we call it a **grid** in this chapter) of neurons and n -dimensional input data D (continuous or discrete),

$$f : N \rightarrow D$$

(note that **this is not a Kohonen mapping yet!**). Since N is discrete, each neuron carries an index consisting of k natural numbers, denoted as $\bar{i} = (i_1, i_2, \dots, i_k)$. Typically, the dimensions in Kohonen's networks satisfy $n \geq k$. When $n > k$, one talks about **reduction of dimensionality**, as then the input space D has more dimensions than the dimensionality of the grid of neurons N .

Two examples of such networks are visualized in Rys. 10.1. The left panel shows a 2-dim. input space D , and a one dimensional grid on neurons labeled with i . The input point (x_1, x_2) enters all the neurons in the grid, and one of the neurons (the one with best-suited weights) becomes the **winner** (red dot). The gray oval indicates the **neighborhood** of the winner, to be defined accurately in the following.

The right panel shows an analogous situation for the case of a 3-dim. input and 2-dim. grid of neurons, now labeled with a double index $\bar{i} = (i_1, i_2)$. Here, for clarity, we only indicate the edges entering the winner, but they also enter all the other neurons in the grid, similarly to the left panel.

Rys. 10.1: Example of Kohonen's networks. Left: 1-dim. grid of neurons N and 2-dim. input space D . Right: 2-dim. grid of neurons N and 3-dim. input space D . The red dot indicates the winner, and the gray oval marks its neighborhood.

Next, one defines the neuron **proximity function**, $\phi(\bar{i}, \bar{j})$, which assigns, to a pair of neurons, a real number depending on their relative position in the grid. This function must decrease with the distance between the neuron indices. A popular choice is a Gaussian,

$$\phi(\bar{i}, \bar{j}) = \exp \left[-\frac{(i_1 - j_1)^2 + \dots + (i_k - j_k)^2}{2\delta^2} \right],$$

where δ is the **neighborhood radius**. For a 1-dim. grid we have $\phi(i, j) = \exp \left[-\frac{(i-j)^2}{2\delta^2} \right]$.

10.1 Kohonen's algorithm

The set up for Kohonen's algorithm is similar to the unsupervised learning discussed in the previous chapter. Each neuron \bar{i} obtains weights $f(\bar{i})$, which are elements of D , i.e. form n -dimensional vectors. One may simply think of this procedure as placing the neurons in some locations in D .

When an input point P from D is fed into the network, one looks for the closest neuron, which becomes the **winner**, exactly as in the unsupervised learning algorithm from section [Interpretation via neural networks](#). However, now comes a **crucial difference**: Not only the winner is attracted (updated) a bit towards P , but also its neighbors, to a lesser and lesser extent the farther they are from the winner, as quantified by the proximity function.

Winner-take-most strategy

Kohonen's algorithm involves the „winner take most” strategy, where not only the winner neuron is updated (as in the winner-take-all case), but also its neighbors. The neighbors update is strongest for the nearest neighbors, and gradually weakens with the distance from the winner, as given by the proximity function.

Kohonen's algorithm

1. Initialize (for instance randomly) n -dimensional weight vectors w_i , $i = 1, \dots, m$ for all the m neurons in the grid. Set an initial neighborhood radius δ and an initial learning speed ε .
2. Choose (for instance, randomly) a data point P with coordinates x from the input space (possibly with an appropriate probability distribution).
3. Find the neuron (the winner) for which the distance from P is the smallest. Denote its index as \bar{l} .
4. The weights of the winner and its neighbors are updated according to the **winner-take-most** recipe:

$$w_{\bar{i}} \rightarrow w_{\bar{i}} + \varepsilon \phi(\bar{i}, \bar{l})(x - w_{\bar{i}}), \quad i = 1, \dots, m.$$

1. Loop from 1. for a specified number of points.
 2. Repeat from 1. in rounds, until a satisfactory result is obtained or a stopping criterion is reached. In each round **reduce** ε and δ according to a chosen policy.
-

Ważne: The way the reduction of ε and δ is done is very important for the desired outcome of the algorithm (see exercises).

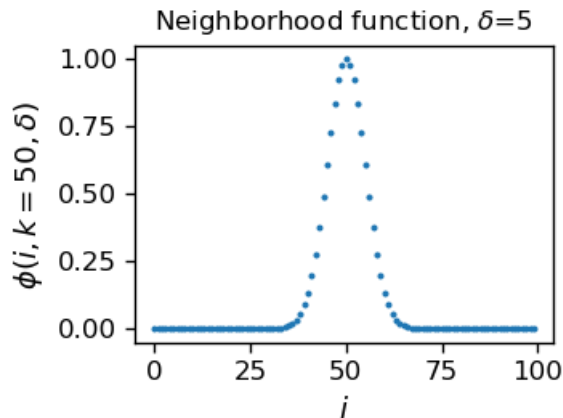
10.1.1 2-dim. data and 1-dim. neuron grid

```
num=100 # number of neurons
```

and the Gaussian proximity function

```
def phi(i,k,d): # proximity function
    return np.exp(-(i-k)**2/(2*d**2)) # Gaussian
```

This function looks as follows around the middle neuron ($k = 50$) and for the width parameter $\delta = 5$:

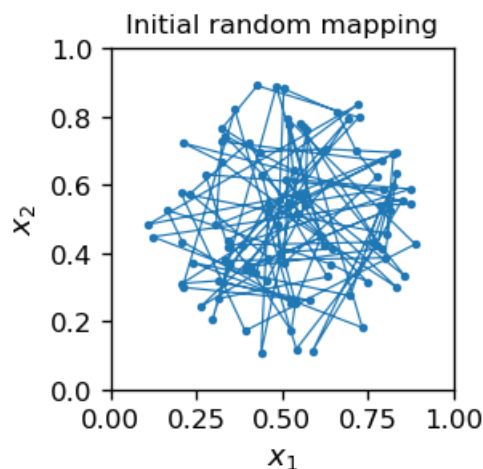
As a feature of a Gaussian, at $|k - i| = \delta$ the function drops to 60% of the central value, and at $|k - i| = 3\delta$ to 1%, a tiny fraction. Hence δ controls the size of the neighborhood of the winner. The neurons farther away from the winner than, say, 3δ are practically left unchanged.

We initiate the network by placing the grid inside the circle, with a random location of each neuron. As said, this amounts to assigning weights to the neuron equal to its location. An auxiliary line is drawn to guide the eye sequentially along the neuron indices: 1, 2, 3, ... m . The line has no other meaning.

The weights (neuron locations) are stored in array **W**:

```
W=np.array([func.point_c() for _ in range(num)]) # random initialization of
↪weights
```

As a result of the initial randomness, the neurons are, of course, „chaotically” distributed:

Next, we initialize the parameters **eps** and **delta** and run the algorithm. Its structure is analogous to the previously discussed codes and is a straightforward implementation of the steps spelled out in the previous section. For that

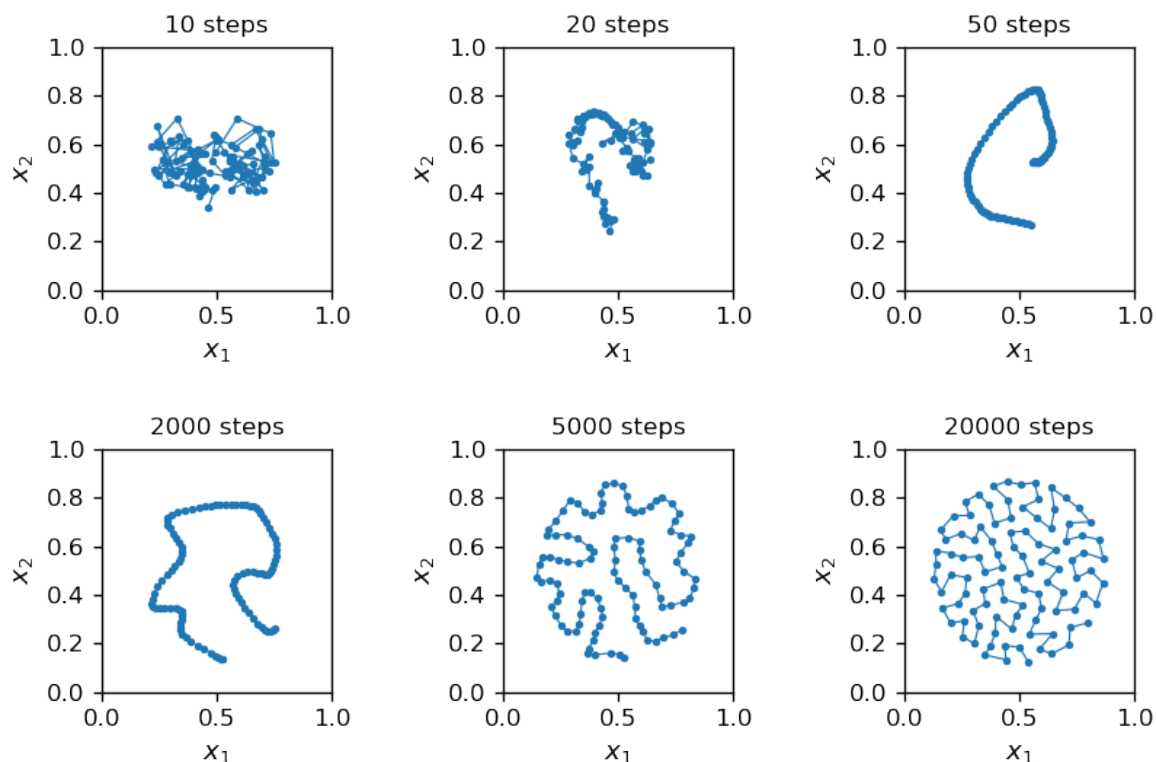
reason, we only provide the comments in the code.

```
eps=.5 # initial learning speed
de = 10 # initial neighborhood distance
ste=0 # initial number of carried out steps

# Kohonen's algorithm
for _ in range(150): # rounds
    eps=eps*.98 # decrease learning speed
    de=de*.95 # ... and the neighborhood distance
    for _ in range(100): # loop over points
        p=func.point_c() # random point
        ste=ste+1 # count steps
        dist=[func.eucl(p,W[k]) for k in range(num)]
        # array of squares of Euclidean distances between p and the neuron_
        locations
        ind_min = np.argmin(dist) # index of the winner
        for k in range(num): # loop over all the neurons
            W[k]+=eps*phi(ind_min,k,de)*(p-W[k])
            # update of the neuron locations (weights), depending on proximity
```

As the above algorithm progresses (see Rys. 10.2) the neuron grid first disentangles, and then gradually fills the whole space D (circle) in such a way that the neurons with adjacent indices are located close to each other. Figuratively speaking, a new point P attracts towards itself the nearest neuron (the winner), but also, to a weaker extent, its neighbors. At the beginning of the algorithm the neighborhood distance de is large, so large chunks of the neighboring neurons in the input grid are pulled together towards P , and the arrangement looks as in the top right corner of Rys. 10.2. At later stages de reduces, so only the winner and possibly its very immediate neighbors are attracted to a new point. After completion (bottom right panel), individual neurons „specialize” (are close to) in a certain data area.

In the present example, after about 20000 steps the result practically stops to change.

Rys. 10.2: Progress of Kohonen's algorithm. The line, drawn to guide the eye, connects neurons with adjacent indices.

Kohonen's network as a classifier

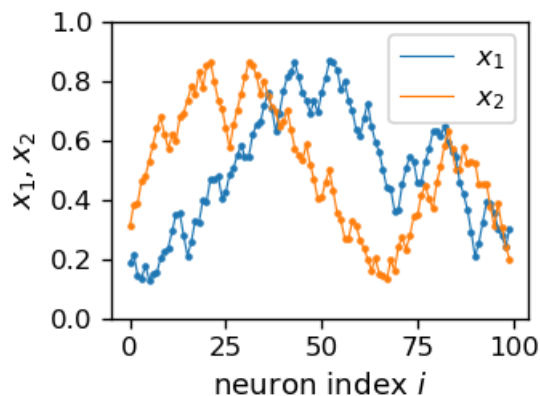
Having the trained network, we may use it as a classifier similarly as in chapter *Unsupervised learning*. We label a point from D with the index of the nearest neuron. One can interpret this as a Voronoi construction, see section *Voronoi areas*.

The plots in *Rys. 10.2* are made in coordinates (x_1, x_2) , that is, from the „point of view” of the input D -space. One may also look at the result from the point of view of the N -space, i.e. plot x_1 and x_2 as functions of the neuron index i .

Caution

When presenting results of Kohonen's algorithm, one sometimes makes plots in D -space, and sometimes in N -space, which may lead to some confusion.

The plots in the N -space, fully equivalent in information to the plot in, e.g., the bottom right panel of *Rys. 10.2*, are following:

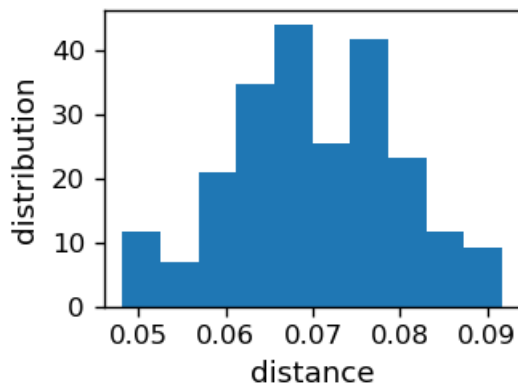
We note that the jumps in the above plotted curves are small, since the subsequent neurons are close to each other. This feature can be presented quantitatively as in the histogram below, where we can see that the average distance between the neurons is about 0.07, and the spread is between 0.05 and 0.10.

```
dd=[np.sqrt((W[i+1,0]-W[i,0])**2+(W[i+1,1]-W[i,1])**2) for i in range(num-1)]
    # array of distances between subsequent neurons in the grid

plt.figure(figsize=(2.8,2),dpi=120)

plt.xlabel('distance',fontsize=11)
plt.ylabel('distribution',fontsize=11)

plt.hist(dd, bins=10, density=True) # histogram
plt.show()
```


Remarks

- We took a situation in which the data space with the dimension $n = 2$ is „sampled” by a discrete set of neurons forming $k = 1$ -dimensional grid. Hence we encounter dimensional reduction.
- The outcome of the algorithm is a network in which a given neuron „focuses” on data from its vicinity. In a general case, where the data can be non-uniformly distributed, the neurons would fill the area containing more data more densely.
- The policy of choosing initial δ and ε parameters and reducing them appropriately in subsequent rounds is based on experience and is non-trivial. The results depend significantly on this choice.
- The final result, even with the same δ and ε strategy, is not unequivocal, i.e. running the algorithm with a different initialization of the weights (initial positions of neurons) yields different outcomes, usually equally „good”.
- Finally, the progress and the result of the algorithm is reminiscent of the construction of the [Peano curve](#) in mathematics, which fills densely an area with a line. As we increase the number of neurons, the analogy gets closer and closer.

10.1.2 2 dim. color map

Now we pass to a case of 3-dim. data and 2-dim. neuron grid, which is a situation from the right panel of [Rys. 10.1](#) (hence also with dimensionality reduction). As we know, an RGB color is described with three numbers $[r, g, b]$ from $[0, 1]$, so it can nicely serve as input in our example.

The distance squared between two colors (this is just a distance between two points in the 3-dim. space) is taken in the Euclidean form:

```
def dist3(p1,p2):
    """
    Square of the Euclidean distance between points p1 and p2
    in 3 dimensions.
    """
    return (p1[0]-p2[0])**2+(p1[1]-p2[1])**2+(p1[2]-p2[2])**2
```

The proximity function is now a Gaussian in two dimensions:

```
def phi2(ix,iy,kx,ky,d): # proximity function for 2-dim. grid
    return np.exp(-(ix-kx)**2+(iy-ky)**2)/(d**2) # Gaussian
```

We also decide to normalize the RGB colors such that $r^2 + g^2 + b^2 = 1$. This makes the perceived intensity of colors similar (this normalization could be dropped, as irrelevant for the method to work).

```
def rgnb():
    r,g,b=np.random.random(),np.random.random(),np.random.random() # random RGB
    norm=np.sqrt(r*r+g*g+b*b) # norm
    return np.array([r,g,b]/norm) # normalized
    ↪RGB
```

Next, we generate and plot a sample of **ns** points with (normalized) RGB colors:

```
ns=40 # number of colors in the sample
samp=[rgnb() for _ in range(ns)] # random sample

pls=plt.figure(figsize=(4,1),dpi=120)
plt.axis('off')

for i in range(ns): plt.scatter(i,0,color=samp[i], s=15)

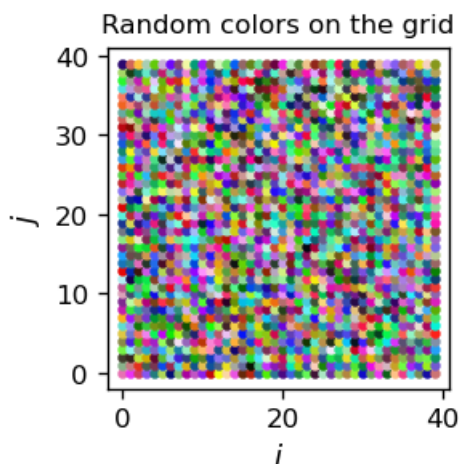
plt.show()
```


We use a 2-dim. **size x size** grid of neurons. Each neuron's position (that is its color) in the 3-dim. *D*-space is initialized randomly:

```
size=40 # neuron array of size x size (40 x 40)
tab=np.zeros((size,size,3)) # create array tab with zeros

for i in range(size): # i index in the grid
    for j in range(size): # j index in the grid
        for k in range(3): # RGB: k=0-red, 1-green, 2-blue
            tab[i,j,k]=np.random.random() # random number form [0,1]
            # 3 RGB components for neuron in the grid positin (i,j)
```


Now we are ready to run Kohonen's algorithm:

```
eps=.5 # initial parameters
de = 20
```

```

for _ in range(150):      # rounds
    eps=eps*.995
    de=de*.96             # de shrinks a bit faster than eps
    for s in range(ns):  # loop over the points in the data sample
        p=samp[s]        # point from the sample
        dist=[[dist3(p,tab[i][j]) for j in range(size)] for i in range(size)]
                        # distance of p from all neurons
        ind_min = np.argmin(dist) # the winner index
        ind_1=ind_min//size      # a trick to get a 2-dim index
        ind_2=ind_min%size

        for j in range(size):
            for i in range(size):
                tab[i][j]+=eps*phi2(ind_1,ind_2,i,j,de)*(p-tab[i][j]) # update

```

A word of explanation is in place here, concerning the numpy **argmin** function. For a 2-dim. array it provides the index of the minimum in the corresponding **flattened** array (cf. section *Pamięć skojarzeniowa (heteroasocjacyjna)*). Hence, to get the indices in the two dimensions, we need to apply the operations `//` (integer division) and `%` (remainder). For instance, in an array `ind_min=53`, then `ind_1=ind_min//size=53//10=5` and `ind_2=ind_min%size=53//10=3`.

As a result of the above code, we get an arrangement of our color sample in two dimensions in such a way that the neighboring areas in the grid have a similar color „specializing” on the color of a given sample point (note the plot is in the N -space):

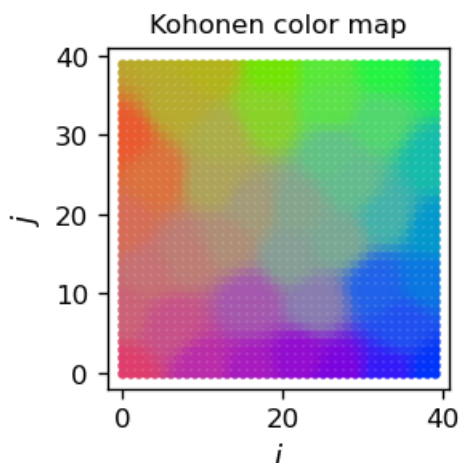
```

plt.figure(figsize=(2.3,2.3),dpi=120)
plt.title("Kohonen color map",fontsize=10)

for i in range(size):
    for j in range(size):
        plt.scatter(i,j,color=tab[i][j], s=8)

plt.xlabel('$i$',fontsize=11)
plt.ylabel('$j$',fontsize=11)
plt.show()

```


Remarks

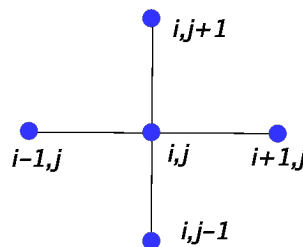
- The areas for the individual colors of the sample have a comparable area. Generally, the area is proportional to the frequency of the data point in the sample.
- To get sharper boundaries between the regions, **de** would have to shrink even faster compared to **eps**. Then, in the final stage of learning, the neuron update process takes place within a smaller neighborhood radius and more resolution in the boundaries can be achieved.

10.2 U-matrix

A convenient way to present the results of Kohonen's algorithm when the grid is 2-dimensional is via the **unified distance matrix** (shortly **U-matrix**). The idea is to plot a 2-dimensional grayscale map in N -space with the intensity given by the averaged distance (in D -space) of the given neuron to its immediate neighbors, and not a neuron property itself (such as its color in the figure above). This is particularly useful when the dimension of the input space is large, hence it is difficult to visualize the results directly.

The definition of a U -matrix element U_{ij} is explained in Rys. 10.3. Let d be the distance in D -space and $[i, j]$ denote the neuron of indices i, j . We take

$$U_{ij} = \sqrt{d([i, j], [i + 1, j])^2 + d([i, j], [i - 1, j])^2 + d([i, j], [i, j + 1])^2 + d([i, j], [i, j - 1])^2}.$$

Rys. 10.3: Construction of U_{ij} : a geometric average of the distances along the indicated links.

The Python implementation of the above definition is following:

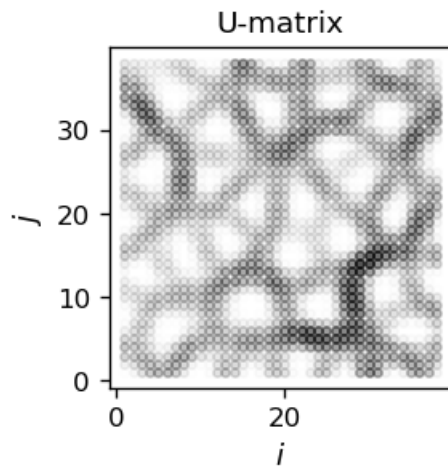
```
udm=np.zeros((size-2,size-2))      # initiaize U-matrix with elements set to 0

for i in range(1,size-1):          # loops over the neurons in the grid
    for j in range(1,size-1):
        udm[i-1][j-1]=np.sqrt(dist3(tab[i][j],tab[i][j+1])+dist3(tab[i][j],
        ↪tab[i][j-1])+
                                dist3(tab[i][j],tab[i+1][j])+dist3(tab[i][j],tab[i-
        ↪1][j]))
                                # U-matrix as explained above
```

The result, corresponding one-to-one to the color map above, can be presented in a contour plot:

```
plt.figure(figsize=(2.3,2.3),dpi=120)
plt.title("U-matrix",fontsize=11)

for i in range(size-2): # loops over indices, excluding the boundaries of the grid
    for j in range(size-2):
        plt.scatter(i+1,j+1,color=[0,0,0,2*udm[i][j]], s=10)
        # color format: [R,G,B,intensity], 2 just scales up
plt.xlabel('$i$',fontsize=11)
plt.ylabel('$j$',fontsize=11)
plt.show()
```


The white regions in the above figure show the clusters (they correspond one-to-one to the regions of the same color in the previously shown color map). There, the elements $U_{ij} \simeq 0$. The clusters are separated with darker boundaries. The higher the dividing ridge between clusters, the darker the intensity.

The result may also be visualized with a 3-dim. plot:

```
fig = plt.figure(figsize=(4,4),dpi=120)
axes1 = fig.add_subplot(111, projection="3d")
ax = fig.gca()

xx_1 = np.arange(1, size-1, 1)
xx_2 = np.arange(1, size-1, 1)

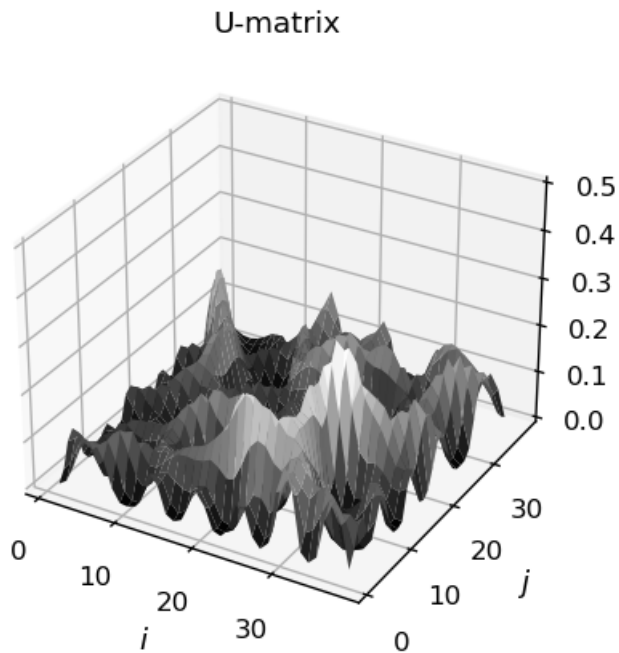
x_1, x_2 = np.meshgrid(xx_1, xx_2)

Z=np.array([[udm[i][j] for i in range(size-2)] for j in range(size-2)])

ax.set_zlim(0,.5)

ax.plot_surface(x_1,x_2, Z, cmap=cm.gray)

plt.xlabel('$i$', fontsize=11)
plt.ylabel('$j$', fontsize=11)
plt.title("U-matrix", fontsize=11)
plt.show()
```


We can now classify a given (new) data point according to the obtained map. We generate a new (normalized) RGB color:

```
nd=rgbn()
```


It is useful to obtain a map of distances of our grid neurons from this point:

```
tad=np.zeros((size,size))

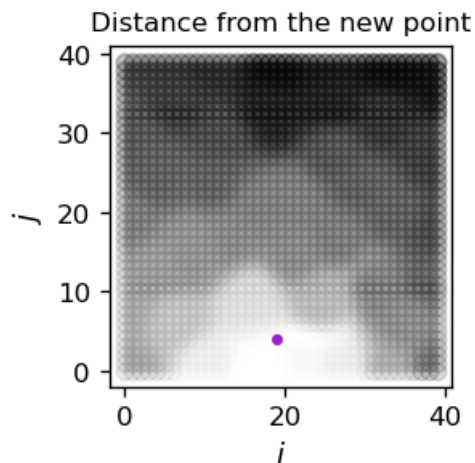
for i in range(size):
    for j in range(size):
        tad[i][j]=dist3(nd,tab[i][j])

ind_m = np.argmin(tad) # winner
in_x=ind_m//size
in_y=ind_m%size

da=np.sqrt(tad[in_x][in_y])

print("Closest neuron grid indices: (",in_x,",",in_y,")")
print("Distance: ",np.round(da,3))
```

```
Closest neuron grid indices: ( 19 , 4 )
Distance:  0.012
```


The lightest region in the above figure indicates the cluster, to which the new point belongs. The darker the region, the larger is the distance from the corresponding neuron.

One should stress that we have obtained a classifier which not only assigns a closest cluster to a probed point, but also provides its distances from all other clusters.

10.2.1 Mapping colors on a line

In this subsection we present an example of a mapping of 3-dim. data into a 1-dim. neuron grid, hence a reduction of three dimensions into one. This proceeds exactly along the lines of the previous subsection, so we are very brief in comments.

```
ns=8
samp=[rgbn() for _ in range(ns)]

plt.figure(figsize=(4,1))
plt.title("Sample colors", fontsize=16)

plt.axis('off')

for i in range(ns):
    plt.scatter(i,0,color=samp[i], s=400)

plt.show()
```

Sample colors


```
si=50                                # 1-dim. grid of si neurons, 3 RGB components
tab2=np.zeros((si,3))                # neuron grid

for i in range(si):
    tab2[i]=rgbn()                   # random initialization
```



```
eps=.5
de = 20
```

```
for _ in range(200):
    eps=eps*.99
    de=de*.96
    for s in range(ns):
        p=samp[s]
        dist=[dist3(p,tab2[i]) for i in range(si)]
        ind_min = np.argmin(dist)
        for i in range(si):
            tab2[i]+=eps*phi(ind_min,i,de)*(p-tab2[i])
```

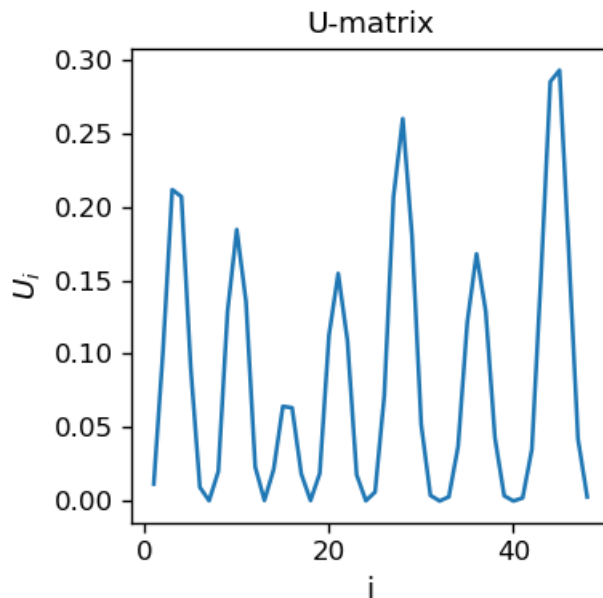
Kohonen color map

As expected, we note smooth transitions between colors. The formation of clusters can be seen with the U -matrix, which now is, of course, one-dimensional:

```
ta2=np.zeros(si-2)

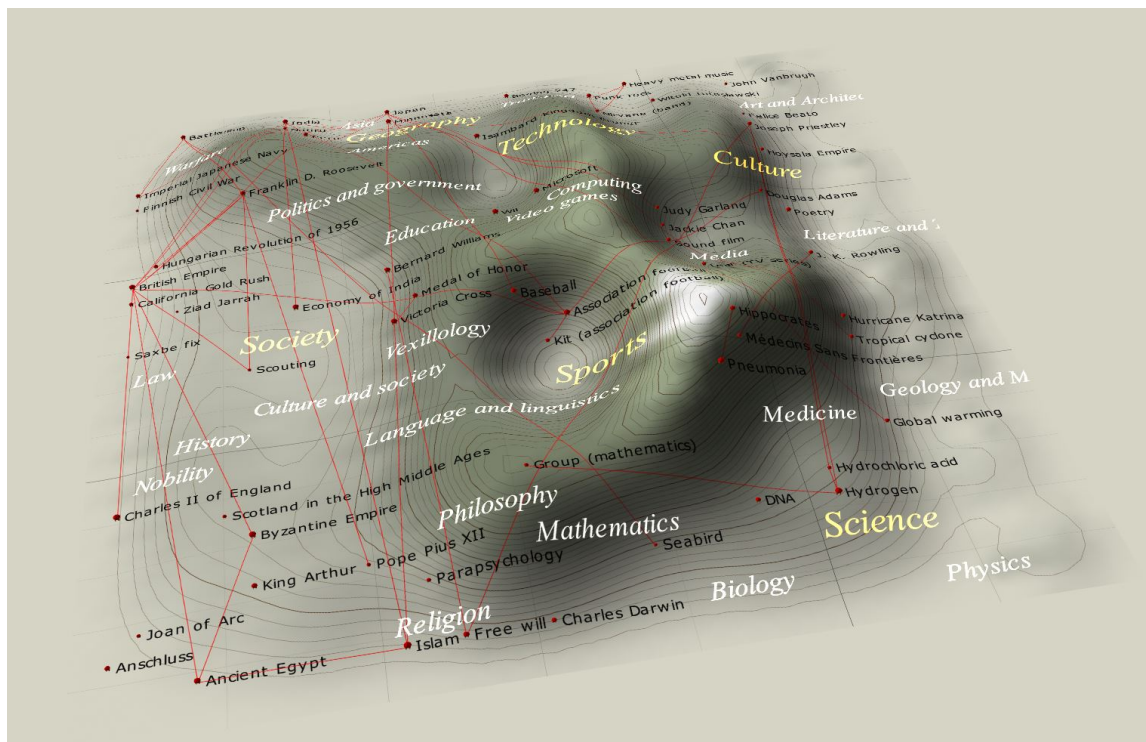
for i in range(1,si-1):
    ta2[i-1]=np.sqrt(dist3(tab2[i],tab2[i+1])+dist3(tab2[i],tab2[i-1]))
```


The minima (there are 8 of them, equal to the multiplicity of the sample) indicate the clusters. The height of the separating peaks shows how much the neighboring colors differ. Again, we see a nicely produced classifier, this time with two dimensions „hidden away”, as we reduce from three to one.

10.2.2 Large reduction of dimensionality

In many situations the input space may have a very large dimension. In the [Wikipedia example](#) quoted here, one takes articles from various fields and computes frequencies of used words (for instance, in a given article how many times the word „goalkeeper” has been used, divided by the total number of words in the article). Essentially, the dimensionality of D is of the order of the number of all English words, a huge number $\sim 10^5$! Then, with a properly defined distance depending on these frequencies, one uses Kohonen’s algorithm to carry out a reduction into a 2-dim. grid of neurons. The resulting U -matrix can be drawn as follows:

Not surprisingly, we notice that articles on sports are special and form a very well defined cluster. The reason is that the sport’s jargon is very specific. The Media are also distinguished, whereas other fields are more-less uniformly distributed. The example shows how we can, with a very simple method, comprehend data in a multidimensional space and see specific correlations/clusters. Whereas some conclusions may be obvious, such as the fact that sport has a unique jargon, other are less transparent, for instance the emergence of the media cluster and lack of well-defined clusters for other fields, e.g. for mathematics.

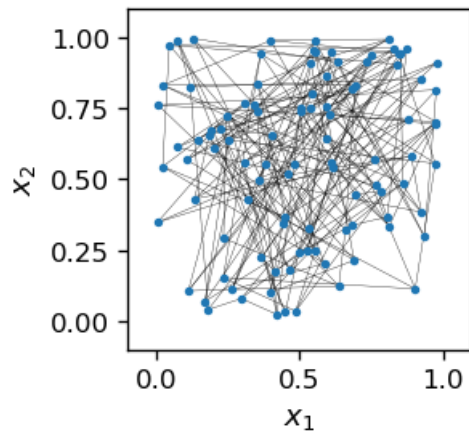
10.3 Mapping 2-dim. data into a 2-dim. grid

Finally, we come to a very important case of mapping 2-dim. data in a 2-dim. grid, i.e. with no dimensionality reduction. In particular, this case is realized in our vision system between the retina and the visual cortex.

The algorithm proceeds analogously to the previous cases. We initialize an $n \times n$ grid of neurons and place them randomly in the square $[0, 1] \times [0, 1]$.

```
n=10
sam=np.array([func.point() for _ in range(n*n)])
```

The lines, again drawn to guide the eye, join the adjacent index pairs in the grid: $[i,j]$ and $[i+1,j]$, or $[i,j]$ and $[i,j+1]$ (the neurons in the interior of the grid have 4 nearest neighbors, those at the boundary 3, except for the corners, which have only 2).

We note a total initial „chaos”, as the neurons are located randomly. Now comes Kohonen’s miracle:

```
eps=.5    # initial learning speed
de = 3    # initial neighborhood distance
nr = 100  # number of rounds
rep= 300  # number of points in each round
ste=0     # initial number of carried out steps
```

```
# completely analogous to the previous codes of this chapter
for _ in range(nr):    # rounds
    eps=eps*.97
    de=de*.98
    for _ in range(rep):    # repeat for rep points
        ste=ste+1
        p=func.point()
        dist=[func.eucl(p,sam[l]) for l in range(n*n)]
        ind_min = np.argmin(dist)
        ind_i=ind_min%n
        ind_j=ind_min//n

        for j in range(n):
            for i in range(n):
                sam[i+n*j]+=eps*phi2(ind_i,ind_j,i,j,de)*(p-sam[i+n*j])
```

Here is the history of a simulation:

As the algorithm progresses, the initial „chaos” gradually changes into a nearly perfect order, with the grid placed uniformly in the square of the data, with only slight displacements from a regular arrangement. On the way, near 40 steps, we notice a phenomenon called „twist”, where the grid is crumpled. In the twist region, many neurons, also of distant indices, have a close location in (x_1, x_2) .

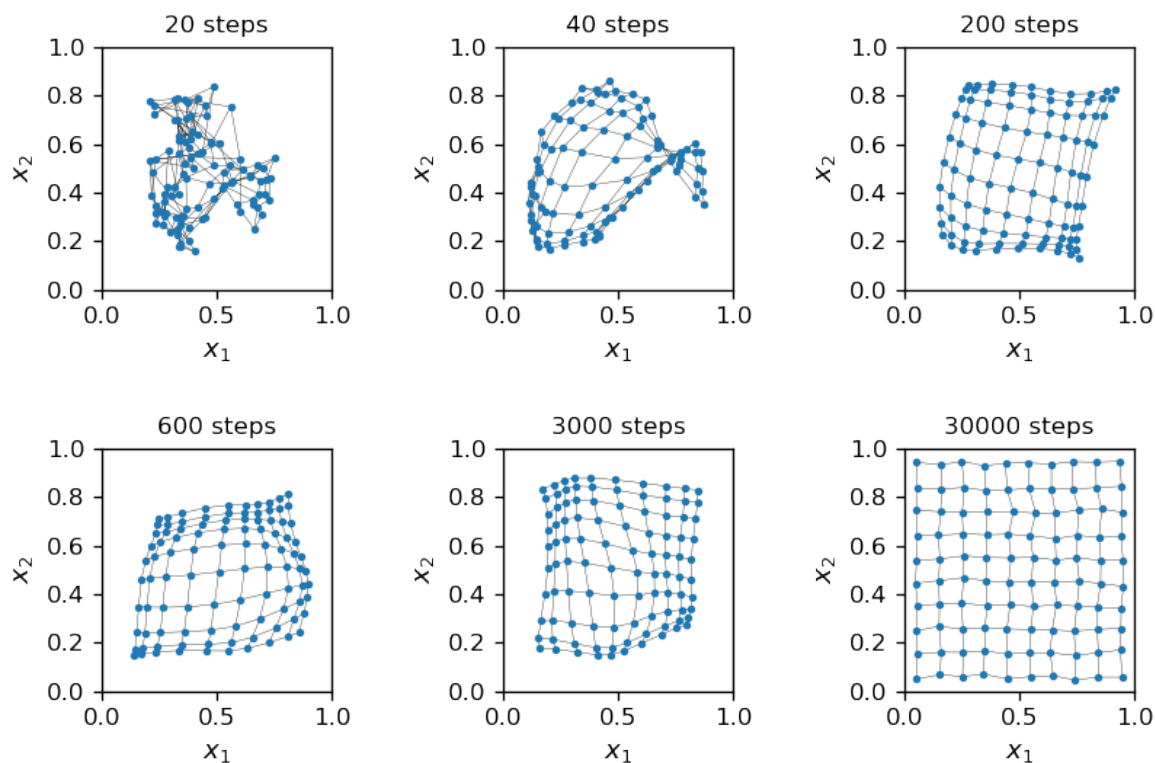
10.4 Topology

Recall the Voronoi construction of categories introduced in section [Voronoi areas](#). One can use it now again, treating the neurons from a grid as the Voronoi points. The Voronoi construction provides a mapping v from the data space D to the neuron space N ,

$$v : D \rightarrow N$$

(note that this goes in the opposite direction than function f defined at the beginning of this chapter).

The procedure is as follows: We take the final outcome of the algorithm, such as in the bottom right panel of [Rys. 10.4](#), construct the Voronoi areas for all the neurons, and thus obtain a mapping v for all the points in the (x_1, x_2) square.

Rys. 10.4: Progress of Kohonen's algorithm. The lines, drawn to guide the eye, connects neurons with adjacent indices.

The reader may notice that there is an ambiguity for points lying exactly at the boundaries between the neighboring areas, but this can be taken care of by using an additional prescription (for instance, selecting a neuron lying at a direction which has the lowest azimuthal angle, etc.)

Now a key observation:

Topological property

For situations without twists, such as in the bottom right panel of [Rys. 10.4](#), mapping v has the property that when d_1 and d_2 from D are close to each other, then also their corresponding neurons are close, i.e. the indices $v(d_1)$ and $v(d_2)$ are close.

This observation is straightforward to prove: Since d_1 and d_2 are close (and we mean very close, closer than the grid spacing), they must belong either to

- the same Voronoi area, where $v(d_1) = v(d_2)$, or
- a pair of neighboring Voronoi areas.

Since for the considered situation (without twists) the neighboring areas have the grid indices differing by 1, the conclusion that $v(d_1)$ and $v(d_2)$ are close follows immediately.

Note that this feature of Kohonen's maps is far from trivial and does not hold for a general mapping. Imagine for instance that we stop our simulations for [Rys. 10.4](#) after 40 steps (top central panel) and are left with a „twisted” grid. In the vicinity of the twist, the indices of the adjacent Voronoi areas differ largely, and the advertised topological property no longer holds.

The discussed topological property has mathematically general and far-reaching consequences. First, it allows to carry over „shapes” from D to N . We illustrate it on an example.

Imagine that we have a circle C in D -space, of radius **rad** centered at **cent**. We need to find the winners in the N space for any point in C . For this purpose we go around C in **npoi** points equally spaced in the azimuthal angle, and

for each one find a winner.

C is parametrized with polar coordinates:

$$x_1 = r \cos\left(\frac{2\pi\phi}{N}\right) + c_1, \quad x_2 = r \sin\left(\frac{2\pi\phi}{N}\right) + c_2.$$

Going to the mathematical notation to Python we use $r = \text{rad}$, $\phi = \text{ph}$, $N = \text{npoi}$, $(c_1, c_2) = [\text{cent}]$. The loop over **ph** goes around the circle.

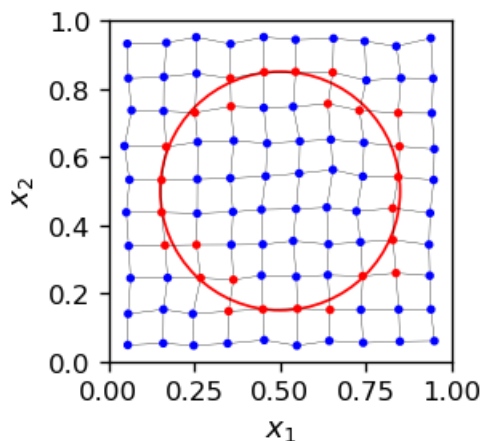
```
rad=0.35                                # radius of a circle
cent=np.array([0.5,0.5])                # center of the circle
npoi=400                                # number of points in the circle

wins=[]                                  # table of winners

for ph in range(npoi):                  # go around the circle
    p=np.array([rad*np.cos(2*np.pi/npoi*ph),rad*np.sin(2*np.pi/npoi*ph)]) + cent
    # the circle in polar coordinates
    dist=[func.eucl(p,sam[l]) for l in range(n*n)]
    # distances from the point on the circle to the neurons in the nxn grid
    ind_min = np.argmin(dist)            # winner
    wins.append(ind_min)                 # add winner to the table

ci=np.unique(wins)                      # remove duplicates from the table
```

The result of Kohonen's algorithm is as follows:

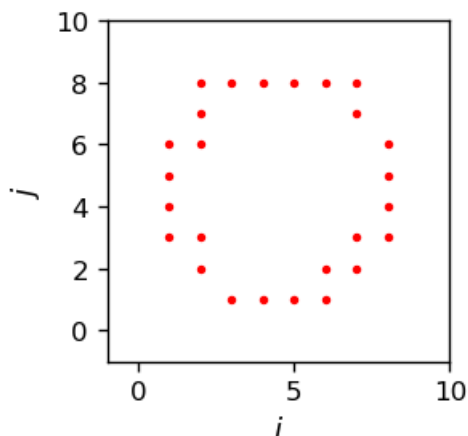
The red neurons are the winners for certain sections of the circle. When we draw these winners alone in the N space (keep in mind we are going from D to N), we get

```
plt.figure(figsize=(2.3,2.3),dpi=120)

plt.xlim(-1,10)
plt.ylim(-1,10)

plt.scatter(ci//10,ci%10,c='red',s=5)

plt.xlabel('$i$', fontsize=11)
plt.ylabel('$j$', fontsize=11)
plt.show()
```


This looks pretty much as a (rough and discrete) circle. Note that in our example we only have $n^2 = 100$ pixels to our disposal - a very low resolution. The image would look better and better with an increasing n . At some point one would reach the 10M pixel resolution of typical camera, and then the image would seem smooth! We have carried over our circle from D into N .

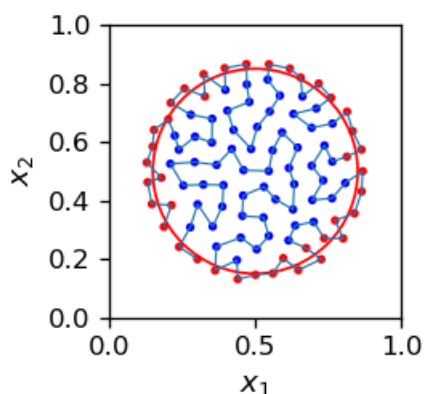
Vision

The topological property, such as the one in the discussed Kohonen mappings, has a prime importance in our vision system and the perception of objects. Shapes are carried over from the retina to the visual cortex and are not „warped up” on the way!

Another key topological feature is the preservation of **connectedness**. If an area A in D is connected (so to speak, is in one piece), then its image $v(A)$ in N is also connected (we ignore the desired rigor here as to what „connected” means in a discrete space and rely on intuition). So things do not get „torn into pieces” when transforming from D to N .

Note that the discussed topological features need not be present when the dimensionality is reduced, as in our previous examples. Take for instance the bottom right panel of [Rys. 10.2](#). There, many neighboring pairs of the Voronoi areas correspond to distant indices, so it is no longer true that $v(d_1)$ and $v(d_2)$ in N are close for close d_1 and d_2 in D , as these points may belong to different Voronoi areas with **distant** indices.

For that case, our example with the circle looks like this:

When we go subsequently along the **grid indices** (i.e. along the blue connecting line), taking $i = 1, 2, \dots, 100$, we obtain the plot below. We can see the image of our circle (red dots) as a bunch of **disconnected** red sections. The circle is torn into pieces, the **topology is not preserved**!

Here is the summarizing statement (NB not made sufficiently clear in the literature):

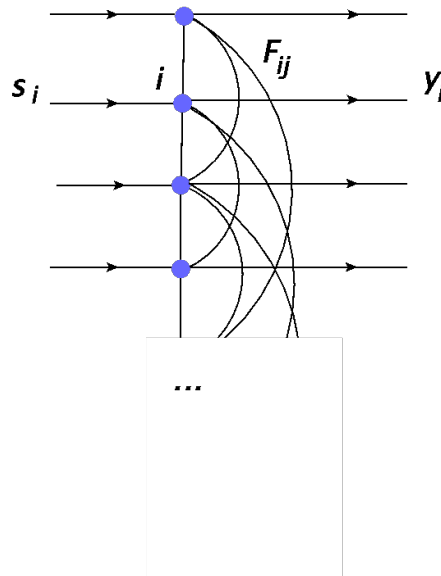
Informacja: Topological features of Kohonen's maps hold for equal dimensionalities of the input space and the neuron grid, $n = k$, and in general do not hold for the reduced dimensionality cases, $k < n$.

10.5 Lateral inhibition

In the last topic of these lectures, we return to the issue of how the competition for the „winner” is realized in ANNs. Up to now (cf. section [Interpretation via neural networks](#)), we have just been using the minimum (or maximum, when the signal was extended to a hyperplane) in the output, though this is embarrassingly outside of the neural framework. Such an inspection of which neuron yields the strongest signal would require an „external wizard”, or some sort of a control unit. Mathematically, it is easy to imagine, but the challenge is to build it from neurons within the rules of the game.

Actually, if the neurons in a layer „talk” to one another, we can have a „contest” from which a winner may emerge. In particular, an architecture as in [Rys. 10.5](#) allows for an arrangement of competition and a natural realization of a **winner-take-most** mechanism.

The type of models as presented below is known as the [Hopfield networks](#). Note that we depart here from the **feed-forward** limitation of [Rys. 1.3](#) and allow for a recursive, or feed-back character.

Rys. 10.5: Network with inter-neuron couplings used for modeling lateral inhibition. All the neurons are connected to one another in both directions (lines without arrows).

Neuron number i receives the signal $s_i = xw_i$, where x is the input (the same for all the neurons), and w_i is the weight of neuron i . The neuron produces output y_i , where now a part of it is sent to neurons j as $F_{ji}y_i$. Here F_{ij} denotes the coupling strength (we assume $F_{ii} = 0$ - no self coupling). Reciprocally, neuron i also receives output from neurons j in the form $F_{ij}y_j$. The summation over all the neurons yields

$$y_i = s_i + \sum_{j \neq i} F_{ij}y_j,$$

which in the matrix notation becomes $y = s + Fy$, or $y(I - F) = s$, where I is the identity matrix. Solving for y gives formally

$$y = (I - F)^{-1}s. \quad (10.1)$$

One needs to model appropriately the coupling matrix F . We take

$$F_{ii} = 0,$$

$$F_{ij} = -a \exp(-|i-j|/b) \text{ for } i \neq j, \quad a, b > 0,$$

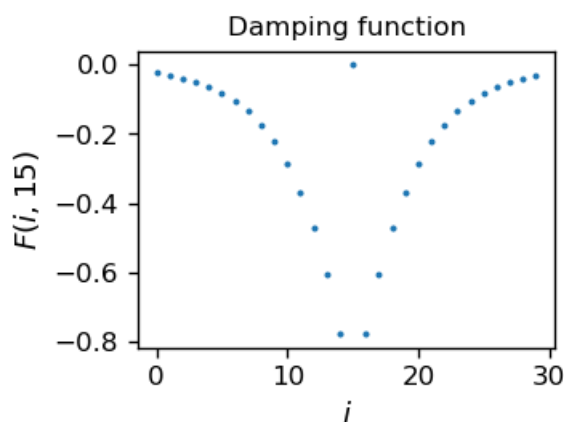
i.e. assume attenuation (negative feedback), which is strongest for close neighbors and decreases with distance. The decrease is controlled by a characteristic scale b .

The Python implementation is straightforward:

```
ns = 30;           # number of neurons
b = 4;            # parameter controlling the decrease of damping with distance
a = 1;           # magnitude of damping

F=np.array([[ -a*np.exp(-np.abs(i-j)/b) for i in range(ns)] for j in range(ns)])
           # exponential fall-off

for i in range(ns):
    F[i][i]=0      # no self-coupling
```


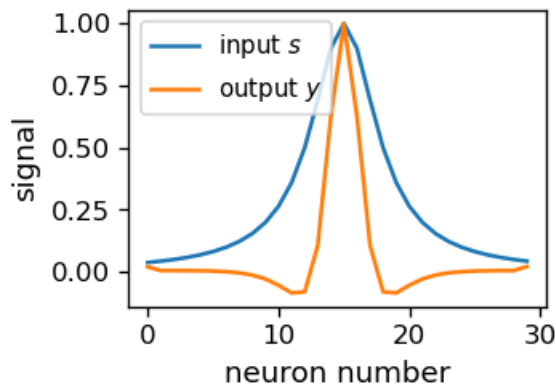
We assume a bell-shaped Lorentzian input signal s , with a maximum in the middle neuron. The width is controlled with D :

```
D=3
s = np.array([D**2/((i - ns/2)**2 + D**2) for i in range(ns)]) # Lorentzian
↪function
```

Next, we solve Eq. (10.1) via inverting the $(I - F)$ matrix, performed with the numpy `linalg.inv` function. Recall that `dot` multiplies matrices:

```
invF=np.linalg.inv(np.identity(ns)-F) # matrix inversion
y=np.dot(invF,s)                     # multiplication
y=y/y[15]                            # normalization (inessential)
```

What follows is actually quite remarkable: the output signal y becomes much narrower from the input signal s . This may be interpreted as a realization of the „winner-take-all” scenario. The winner „damped” he guys around him, so he puts himself on airs! The effect is smooth, with the signal visibly sharpened.

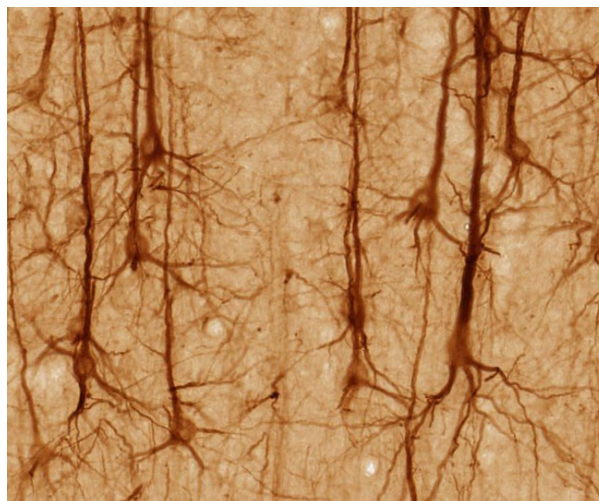

Lateral inhibition

The damping of the response of neighboring neurons is called **lateral inhibition**. It was discovered in neurobiological networks [HR72].

The presented model is certainly too simplistic to be realistic from the point of view of biological networks. Also, it yields unnatural negative signal outside of the central peak (which we can remove with rectification). Nevertheless, the setup shows a possible way to achieve the „winner competition”, essential for unsupervised learning: One needs to allow for the competing neurons to interact.

Informacja: Actually, **pyramidal neurons**, present i.a. in the neocortex, have as many as a few thousand dendritic spines and do realize a scenario with numerous synaptic connections. They are believed [Quantamagazine](#) to play a crucial role in learning and cognition processes.

Rys. 10.6: Image of pyramidal neurons (from [brainmaps.org](#))

10.6 Exercises

1. Construct a Kohonen mapping from a **disjoint** 2D shape into a 2D grid of neurons.
 2. Construct a Kohonen mapping for a case where the points in the input space are not distributed uniformly, but denser in some regions.
 3. Create, for a number of countries, fictitious flags which have two colors (hence are described with 6 RGB numbers). Construct a Kohonen map into a 2-dim. grid. Plot the resulting U -matrix and draw conclusions.
 4. [Lateral inhibition](#) has „side-effects” seen in optical delusions. Describe the [Mach illusion](#), programming it in Python.
-

Concluding remarks

In a programmer's life, building a well-functioning ANN, even for simple problems as used for illustrations in these lectures, can be a truly frustrating experience! There are many subtleties involved on the way. To list just a few that we have encountered in this course, one faces a choice of the network architecture and freedom in the initialization of weights (hyperparameters). Then, one has to select an initial learning speed, a neighborhood distance, in general, some parameters controlling the performance/convergence, as well as their update strategy as the algorithm progresses. Further, one frequently tackles with an emergence of a massive number of local minima in the space of hyperparameters, and many optimization methods may be applied here, way more sophisticated than our simplest steepest-descent method. Moreover, a proper choice of the neuron activation functions is crucial for success, which relates to avoiding the problem of „dead neurons”. And so on and on, many choices to be made before we start gazing in the screen in hopes that the results of our code converge ...

Ważne: Taking the right decisions for the above issues is an **art** more than science, based on long experience of multitudes of code developers and piles of empty pizza boxes!

Now, having completed this course and understood the basic principles behind the simplest ANNs inside out, the reader may safely jump to using professional tools of modern machine learning, with the conviction that inside the black boxes there sit essentially the same little codes he met here, but with all the knowledge, experience, tricks, provisions, and options built in. Achieving this conviction, through appreciation of simplicity, has been one of the guiding goals of this course.

11.1 Acknowledgments

The author thanks [Jan Broniowski](#) for priceless technical help and for remarks to the text.

12.1 Jak uruchamiać kody książki

12.1.1 Lokalnie

Czytelnik może pobrać notebooki [Jupytera](#) dla każdego rozdziału, klikając ikonę pobierania (strzałka w dół) po prawej stronie na górnym pasku podczas przeglądania książki.

Po zainstalowaniu Pythona i [Jupytera](#) (najlepiej przez [conda](#)), Czytelnik może postępować zgodnie z instrukcjami dla danego systemu operacyjnego, aby otworzyć Jupyter i uruchomić w nim notebooki wykładu.

12.1.2 Google Colab lub Binder

W danym rozdziale poniżej Wstępu należy kliknąć symbol rakiety w górnym prawym rogu ekranu, co uruchamia możliwość wykonywania (edycji, zabawy) programu w chmurze. Jest to podstawowa funkcjonalność wykonywalnej książki Jupyter Book.

12.2 Pakiet neural

Struktura pakietu biblioteki jest następująca:

```
lib_nn
├── neural
│   ├── __init__.py
│   ├── draw.py
│   └── func.py
```

i składa się z dwóch modułów: **func.py** and **draw.py**.

12.2.1 Moduł func.py

```

"""
Contains functions used in the lecture
"""

import numpy as np

def step(s):
    """
    step function

    s: signal

    return: 1 if s>0, 0 otherwise
    """
    if s>0:
        return 1
    else:
        return 0

def neuron(x,w,f=step):
    """
    MCP neuron

    x: array of inputs [x1, x2,...,xn]
    w: array of weights [w0, w1, w2,...,wn]
    f: activation function, with step as default

    return: signal=f(w0 + x1 w1 + x2 w2 +...+ xn wn) = f(x.w)
    """
    return f(np.dot(np.insert(x,0,1),w))

def sig(s,T=1):
    """
    sigmoid

    s: signal
    T: temperature

    return: sigmoid(s)
    """
    return 1/(1+np.exp(-s/T))

def dsig(s, T=1):
    """
    derivative of sigmoid

    s: signal
    T: temperature

    return: dsigmoid(s,T)/ds
    """
    return sig(s)*(1-sig(s))/T

def lin(s,a=1):
    """

```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```
linear function

s: signal
a: constant

return: a*s
"""
return a*s

def dlin(s,a=1):
    """
    derivative of linear function

    s: signal
    a: constant

    return: a
    """
    return a

def relu(s):
    """
    ReLU function

    s: signal

    return: s if s>0, 0 otherwise
    """
    if s>0:
        return s
    else:
        return 0

def drelu(s):
    """
    derivative of ReLU function

    s: signal

    return: 1 if s>0, 0 otherwise
    """
    if s>0:
        return 1
    else:
        return 0

def lrelu(s,a=0.1):
    """
    Leaky ReLU function

    s: signal
    a: parameter

    return: s if s>0, a*s otherwise
    """
    if s>0:
        return s
```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```
    else:
        return a*s

def dlrelu(s,a=0.1):
    """
    derivative of Leaky ReLU function

    s: signal
    a: parameter

    return: 1 if s>0, a otherwise
    """
    if s>0:
        return 1
    else:
        return a

def softplus(s):
    """
    softplus function

    s: signal

    return: log(1+exp(s))
    """
    return np.log(1+np.exp(s))

def dsoftplus(s):
    """
    derivative of softplus function

    s: signal

    return: 1/(1+exp(-s))
    """
    return 1/(1+np.exp(-s))

def l2(w0,w1,w2):
    """for separating line"""
    return [-.1,1.1],[-(w0-w1*0.1)/w2,-(w0+w1*1.1)/w2]

def eucl(p1,p2):
    """
    Square of the Euclidean distance between two points in 2-dim. space

    input: p1, p2 - arrays in the format [x1,x2]

    return: square of the Euclidean distance
    """
    return (p1[0]-p2[0])**2+(p1[1]-p2[1])**2

def rn():
    """
    return: random number from [-0.5,0.5]
    """
```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```

return np.random.rand()-0.5

def point_c():
    """
    return: array [x,y] with random point from a circle
           centered at [0.5,0.5] and radius 0.4
           (used for examples)
    """
    while True:
        x=np.random.random()
        y=np.random.random()
        if (x-0.5)**2+(y-0.5)**2 < 0.4**2:
            break
    return np.array([x,y])

def point():
    """
    return: array [x,y] with random point from [0,1]x[0,1]
    """
    x=np.random.random()
    y=np.random.random()
    return np.array([x,y])

def set_ran_w(ar,s=1):
    """
    Set network weights randomly

    input:
    ar - array of numbers of nodes in subsequent layers [n_0, n_1,...,n_l]
        (from input layer 0 to output layer l, bias nodes not counted)

    s - scale factor: each weight is in the range [-0.s, 0.5s]

    return:
    w - dictionary of weights for neuron layers 1, 2,...,l in the format
    {1: array[n_0+1,n_1],...,l: array[n_(l-1)+1,n_l]}
    """
    l=len(ar)
    w={}
    for k in range(l-1):
        w.update({k+1: [[s*rn() for i in range(ar[k+1])] for j in range(ar[k]+1)]})
    return w

def set_val_w(ar,a=0):
    """
    Set network weights to a constant value

    input:
    ar - array of numbers of nodes in subsequent layers [n_0, n_1,...,n_l]
        (from input layer 0 to output layer l, bias nodes not counted)

    a - value for each weight

    return:
    w - dictionary of weights for neuron layers 1, 2,...,l in the format
    {1: array[n_0+1,n_1],...,l: array[n_(l-1)+1,n_l]}
    """

```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

```

l=len(ar)
w={}
for k in range(l-1):
    w.update({k+1: [[a for i in range(ar[k+1])] for j in range(ar[k]+1)]})
return w

def feed_forward(ar, we, x_in, ff=step):
    """
    Feed-forward propagation

    input:
    ar - array of numbers of nodes in subsequent layers [n_0, n_1,...,n_l]
        (from input layer 0 to output layer l, bias nodes not counted)

    we - dictionary of weights for neuron layers 1, 2,...,l in the format
        {1: array[n_0+1,n_1],...,l: array[n_(l-1)+1,n_l]}

    x_in - input vector of length n_0 (bias not included)

    ff - activation function (default: step)

    return:
    x - dictionary of signals leaving subsequent layers in the format
        {0: array[n_0+1],...,l-1: array[n_(l-1)+1], l: array[n_l]}
        (the output layer carries no bias)
    """
    l=len(ar)-1 # number of neuron layers
    x_in=np.insert(x_in,0,1) # input, with the bias node inserted

    x={} # empty dictionary
    x.update({0: np.array(x_in)}) # add input signal

    for i in range(0,l-1): # loop over layers till before last one
        s=np.dot(x[i],we[i+1]) # signal, matrix multiplication
        y=[ff(s[k]) for k in range(ar[i+1])] # output from activation
        x.update({i+1: np.insert(y,0,1)}) # add bias node and update x

    # the last layer - no adding of the bias node
    s=np.dot(x[l-1],we[l])
    y=[ff(s[q]) for q in range(ar[l])]
    x.update({l: y}) # update x

    return x

def back_prop(fe,la, p, ar, we, eps,f=sig, df=dsig):
    """
    back propagation algorithm

    fe - array of features
    la - array of labels
    p - index of the used data point
    ar - array of numbers of nodes in subsequent layers
    we - dictionary of weights - UPDATED
    eps - learning speed
    f - activation function
    df - derivative of f
    """

    l=len(ar)-1 # number of neuron layers (= index of the output layer)

```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```

nl=ar[l]      # number of neurons in the output layer

x=feed_forward(ar,we,fe[p],ff=f) # feed-forward of point p

# formulas from the derivation in a one-to-one notation:

D={}
D.update({l: [2*(x[l][gam]-la[p][gam])*
              df(np.dot(x[l-1],we[l])[gam]) for gam in range(nl)]})
we[l]-=eps*np.outer(x[l-1],D[l])

for j in reversed(range(1,l)):
    u=np.delete(np.dot(we[j+1],D[j+1]),0)
    v=np.dot(x[j-1],we[j])
    D.update({j: [u[i]*df(v[i]) for i in range(len(u))]})
    we[j]-=eps*np.outer(x[j-1],D[j])

def feed_forward_o(ar, we, x_in, ff=sig, ffo=lin):
    """
    Feed-forward propagation with different output activation

    input:
    ar - array of numbers of nodes in subsequent layers [n_0, n_1,...,n_l]
        (from input layer 0 to output layer l, bias nodes not counted)

    we - dictionary of weights for neuron layers 1, 2,...,l in the format
        {1: array[n_0+1,n_1],...,l: array[n_(l-1)+1,n_l]}

    x_in - input vector of length n_0 (bias not included)

    f - activation function (default: sigmoid)
    fo - activation function in the output layer (default: linear)

    return:
    x - dictionary of signals leaving subsequent layers in the format
        {0: array[n_0+1],...,l-1: array[n_(l-1)+1], l: array[nl]}
        (the output layer carries no bias)

    """
    l=len(ar)-1      # number of neuron layers
    x_in=np.insert(x_in,0,1) # input, with the bias node inserted

    x={}             # empty dictionary
    x.update({0: np.array(x_in)}) # add input signal

    for i in range(0,l-1): # loop over layers till before last one
        s=np.dot(x[i],we[i+1]) # signal, matrix multiplication
        y=[ff(s[k]) for k in range(ar[i+1])] # output from activation
        x.update({i+1: np.insert(y,0,1)}) # add bias node and update x

    # the last layer - no adding of the bias node
    s=np.dot(x[l-1],we[l])
    y=[ffo(s[q]) for q in range(ar[l])] # output activation function
    x.update({l: y}) # update x

    return x

def back_prop_o(fe,la, p, ar, we, eps, f=sig, df=dsig, fo=lin, dfo=dlin):
    """

```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```

backprop with different output activation

fe - array of features
la - array of labels
p  - index of the used data point
ar - array of numbers of nodes in subsequent layers
we - dictionary of weights - UPDATED
eps - learning speed
f   - activation function
df  - derivative of f
fo  - activation function in the output layer (default: linear)
dfo - derivative of fo
"""

l=len(ar)-1 # number of neuron layers (= index of the output layer)
nl=ar[l]    # number of neurons in the output layer

x=feed_forward_o(ar,we,fe[p],ff=f,ffo=fo) # feed-forward of point p

# formulas from the derivation in a one-to-one notation:

D={}
D.update({l: [2*(x[l][gam]-la[p][gam])*
              dfo(np.dot(x[l-1],we[l])[gam]) for gam in range(nl)]})

we[l]-=eps*np.outer(x[l-1],D[l])

for j in reversed(range(1,l)):
    u=np.delete(np.dot(we[j+1],D[j+1]),0)
    v=np.dot(x[j-1],we[j])
    D.update({j: [u[i]*df(v[i]) for i in range(len(u))]})
    we[j]-=eps*np.outer(x[j-1],D[j])

```

12.2.2 Moduł draw.py

```

"""
Plotting functions used in the lecture.
"""

import numpy as np
import matplotlib.pyplot as plt

def plot(*args, title='activation function', x_label='signal', y_label='response',
        start=-2, stop=2, samples=100):
    """
    Wrapper on matplotlib.pyplot library.
    Plots functions passed as *args.
    Functions need to accept a single number argument and return a single number.
    Example usage: plot(func.step,func.sig)
    """
    s = np.linspace(start, stop, samples)

    ff=plt.figure(figsize=(2.8,2.3),dpi=120)
    plt.title(title, fontsize=11)
    plt.xlabel(x_label, fontsize=11)
    plt.ylabel(y_label, fontsize=11)

```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```

    for fun in args:
        data_to_plot = [fun(x) for x in s]
        plt.plot(s, data_to_plot)

    return ff;

def plot_net_simp(n_layer):
    """
    Draw the network architecture without bias nodes

    input: array of numbers of nodes in subsequent layers [n0, n1, n2,...]

    return: graphics object
    """
    l_layer=len(n_layer)
    ff=plt.figure(figsize=(4.3,2.3),dpi=120)

    # input nodes
    for j in range(n_layer[0]):
        plt.scatter(0, j-n_layer[0]/2, s=50,c='black',zorder=10)

    # neuron layer nodes
    for i in range(1,l_layer):
        for j in range(n_layer[i]):
            plt.scatter(i, j-n_layer[i]/2, s=100,c='blue',zorder=10)

    # bias nodes
    for k in range(n_layer[l_layer-1]):
        plt.plot([l_layer-1,l_layer],[n_layer[l_layer-1]/2-1,n_layer[l_layer-1]/2+1], s=50,c='gray',zorder=10)

    # edges
    for i in range(l_layer-1):
        for j in range(n_layer[i]):
            for k in range(n_layer[i+1]):
                plt.plot([i,i+1],[j-n_layer[i]/2,k-n_layer[i+1]/2], c='gray')

    plt.axis("off")

    return ff;

def plot_net(ar):
    """
    Draw network with bias nodes

    input:
    ar - array of numbers of nodes in subsequent layers [n_0, n_1,...,n_l]
    (from input layer 0 to output layer l, bias nodes not counted)

    return: graphics object
    """
    l=len(ar)
    ff=plt.figure(figsize=(4.3,2.3),dpi=120)

    # input nodes
    for j in range(ar[0]):
        plt.scatter(0, j-(ar[0]-1)/2, s=50,c='black',zorder=10)

    # neuron layer nodes

```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```

    for i in range(1,l):
        for j in range(ar[i]):
            plt.scatter(i, j-(ar[i]-1)/2, s=100,c='blue',zorder=10)

# bias nodes
    for i in range(l-1):
        plt.scatter(i, 0-(ar[i]+1)/2, s=50,c='gray',zorder=10)

# edges
    for i in range(l-1):
        for j in range(ar[i]+1):
            for k in range(ar[i+1]):
                plt.plot([i,i+1],[j-(ar[i]+1)/2,k+1-(ar[i+1]+1)/2],c='gray')

# the last edge on the right
    for j in range(ar[l-1]):
        plt.plot([l-1,l-1+0.7],[j-(ar[l-1]-1)/2,j-(ar[l-1]-1)/2],c='gray')

    plt.axis("off")

    return ff;

def plot_net_w(ar,we,wid=1):
    """
    Draw the network architecture with weights

    input:
    ar - array of numbers of nodes in subsequent layers [n_0, n_1,...,n_l]
    (from input layer 0 to output layer l, bias nodes not counted)

    we - dictionary of weights for neuron layers 1, 2,...,l in the format
    {1: array[n_0+1,n_1],...,l: array[n_(l-1)+1,n_l]}

    wid - controls the width of the lines

    return: graphics object
    """
    l=len(ar)
    ff=plt.figure(figsize=(4.3,2.3),dpi=120)

# input nodes
    for j in range(ar[0]):
        plt.scatter(0, j-(ar[0]-1)/2, s=50,c='black',zorder=10)

# neuron layer nodes
    for i in range(1,l):
        for j in range(ar[i]):
            plt.scatter(i, j-(ar[i]-1)/2, s=100,c='blue',zorder=10)

# bias nodes
    for i in range(l-1):
        plt.scatter(i, 0-(ar[i]+1)/2, s=50,c='gray',zorder=10)

# edges
    for i in range(l-1):
        for j in range(ar[i]+1):
            for k in range(ar[i+1]):
                th=wid*we[i+1][j][k]
                if th>0:
                    col='red'

```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```

        else:
            col='blue'
            th=abs(th)
            plt.plot([i,i+1],[j-(ar[i]+1)/2,k+1-(ar[i+1]+1)/2],c=col,
↪ linewidth=th)

# the last edge on the right
    for j in range(ar[l-1]):
        plt.plot([l-1,l-1+0.7],[j-(ar[l-1]-1)/2,j-(ar[l-1]-1)/2],c='gray')

    plt.axis("off")

    return ff;

def plot_net_w_x(ar,we,wid,x):
    """
    Draw the network architecture with weights and signals

    input:
    ar - array of numbers of nodes in subsequent layers [n_0, n_1,...,n_l]
        (from input layer 0 to output layer l, bias nodes not counted)

    we - dictionary of weights for neuron layers 1, 2,...,l in the format
        {1: array[n_0+1,n_1],...,l: array[n_(l-1)+1,n_l]}

    wid - controls the width of the lines

    x - dictionary the the signal in the format
        {0: array[n_0+1],...,l-1: array[n_(l-1)+1], l: array[n_l]}

    return: graphics object
    """
    l=len(ar)
    ff=plt.figure(figsize=(4.3,2.3),dpi=120)

# input layer
    for j in range(ar[0]):
        plt.scatter(0, j-(ar[0]-1)/2, s=50,c='black',zorder=10)
        lab=np.round(x[0][j+1],3)
        plt.text(-0.27, j-(ar[0]-1)/2+0.1, lab, fontsize=7)

# intermediate layer
    for i in range(1,l-1):
        for j in range(ar[i]):
            plt.scatter(i, j-(ar[i]-1)/2, s=100,c='blue',zorder=10)
            lab=np.round(x[i][j+1],3)
            plt.text(i+0.1, j-(ar[i]-1)/2+0.1, lab, fontsize=7)

# output layer
    for j in range(ar[l-1]):
        plt.scatter(l-1, j-(ar[l-1]-1)/2, s=100,c='blue',zorder=10)
        lab=np.round(x[l-1][j],3)
        plt.text(l-1+0.1, j-(ar[l-1]-1)/2+0.1, lab, fontsize=7)

# bias nodes
    for i in range(l-1):
        plt.scatter(i, 0-(ar[i]+1)/2, s=50,c='gray',zorder=10)

# edges
    for i in range(l-1):

```

(ciąg dalszy na następnej stronie)

(kontynuacja poprzedniej strony)

```

    for j in range(ar[i]+1):
        for k in range(ar[i+1]):
            th=wid*we[i+1][j][k]
            if th>0:
                col='red'
            else:
                col='blue'
            th=abs(th)
            plt.plot([i,i+1],[j-(ar[i]+1)/2,k+1-(ar[i+1]+1)/2],c=col,
↪linewidth=th)

# the last edge on the right
    for j in range(ar[l-1]):
        plt.plot([l-1,l-1+0.7],[j-(ar[l-1]-1)/2,j-(ar[l-1]-1)/2],c='gray')

    plt.axis("off")

    return ff;

def l2(w0,w1,w2):
    """for separating line"""
    return [-.1,1.1],[-(w0-w1*0.1)/w2,-(w0+w1*1.1)/w2]

```

12.3 Jak cytować

Jeśli chcesz zacytować tę książkę Jupyter Book, oto wpis w formacie BibTeX do wersji angielskiej:

```

@book{WB2021,
  title={"Explaining neural networks in raw Python: lectures in Jupiter"},
  author={Wojciech Broniowski},
  isbn={978-83-962099-0-0},
  year={2021},
  url={https://ifj.edu.pl/strony/~broniows/nn}
  publisher={Wojciech Broniowski}
}

```

Bibliografia

- [Bar16] P. Barry. *Head First Python: A Brain-Friendly Guide*. O'Reilly Media, 2016. ISBN 9781491919491. URL: <https://books.google.pl/books?id=NIqNDQAAQBAJ>.
- [BH69] A. E. Bryson and Y.-C. Ho. *Applied optimal control: Optimization, estimation, and control*. Waltham, Mass: Blaisdell Pub. Co., 1969.
- [FR13] J. Feldman and R. Rojas. *Neural Networks: A Systematic Introduction*. Springer Berlin Heidelberg, 2013. ISBN 9783642610684.
- [Fre93] James A. Freeman. *Simulating Neural Networks with Mathematica*. Addison-Wesley Professional, 1993. ISBN 9780201566291.
- [FS91] James A. Freeman and David M. Skapura. *Neural Networks: Algorithms, Applications, and Programming Techniques (Computation and Neural Systems Series)*. Addison-Wesley, 1991. ISBN 9780201513769.
- [Gut16] John Guttag. *Introduction to computation and programming using Python: With application to understanding data*. MIT Press, 2016.
- [HR72] K. K. Hartline and F. Ratcliff. Inhibitory interactions in the retina of limulus. *Handbook of sensory physiology*, VII(2):381–447, 1972.
- [KSJ+12] E.R. Kandel, J.H. Schwartz, T.M. Jessell, S.A. Siegelbaum, and A.J. Hudspeth. *Principles of Neural Science, Fifth Edition*. McGraw-Hill Education, 2012. ISBN 9780071810012. URL: <https://books.google.pl/books?id=Z2yVUTnIIQsC>.
- [Mat19] E. Matthes. *Python Crash Course, 2nd Edition: A Hands-On, Project-Based Introduction to Programming*. No Starch Press, 2019. ISBN 9781593279295. URL: <https://books.google.pl/books?id=boBxDwAAQBAJ>.
- [MP43] Warren S. McCulloch and Walter Pitts. The logical calculus of the ideas immanent in nervous activity. *The bulletin of mathematical biophysics*, 5(4):115–133, 1943. URL: <https://doi.org/10.1007/BF02478259>.
- [MullerRS12] B. Müller, J. Reinhardt, and M.T. Strickland. *Neural Networks: An Introduction*. Physics of Neural Networks. Springer Berlin Heidelberg, 2012. ISBN 9783642577604. URL: <https://books.google.pl/books?id=on0QBwAAQBAJ>.
- [RIV91] A. K. Rigler, J. M. Irvine, and Thomas P. Vogl. Rescaling of variables in back propagation learning. *Neural Networks*, 4(2):225–229, 1991. URL: [https://doi.org/10.1016/0893-6080\(91\)90006-Q](https://doi.org/10.1016/0893-6080(91)90006-Q), doi:10.1016/0893-6080(91)90006-Q.